ΑΦΙΕΡΩΜΑ:
ΨΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑΙΝΙΕΣ

Οι σύγχρονοι κατακτητές δεν εμφανίζονται πάντοτε πάνοπλοι – όπως οι Κονκισταδόρες στη Λ. Αμερική ή οι Οθωμανοί έξω από την Πόλη. Σήμερα, «στο μυαλό είναι ο στόχος», όπως έλεγε κι ένα ποίημα, κι έτσι η άλωση ενός λαού πραγματοποιείται πρώτα στο επίπεδο της ταυτότητας και του πολιτισμού. Σήμερα λοιπόν που είμαστε με την πλάτη στον τοίχο, οι εθνομηδενιστές του ΣΚΑΪ στοχεύουν απευθείας στο μεγάλο θεμέλιο της ελευθερίας του λαού μας, τη μεγάλη νεοελληνική αναγέννηση και την Επανάσταση του 1821.

Στις σελίδες που ακολουθούν επιχειρείται μια εξονυχιστική κριτική σε όσα σκανδαλωδώς ισχυρίζονται από τηλεοράσεως και από πανεπιστημιακής καθέδρας, οι ιεραπόστολοι της νέας υποδούλωσης των Ελλήνων. Γράφουν οι: **Νικ. Δημητριάδης**, **Γ. Ταχόπουλος**, **Γ. Καραμπελιάς**, **Μ. Μελετόπουλος**, ενώ περιλαμβάνονται κείμενα του **Στάθη**, του **Κ. Σβολόπουλου**, του **Συλλόγου Καλαβρυτινών**, του **Κων. Χολέβα** και της **Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος**.

1821

Ξαναγράφουμε την ιστορία!

ΣΚΑΪ σταθμός στην προπαγάνδα

στάθης: η μπουμπουλίνα στο χαρέμι...

(*Ναυτίλος*, 28 Ιανουαρίου 2011)

Απορώ πώς «μέθυσε με τ' αθάνατο κρασί του '21» ο κ. Βερέμης, αφού -σύμφωνα με νεώτερες αναστοχαστικές έρευνες- ήταν λεμονάδα!..

Επίσης, αφού από τους τέσσερις σκοτεινούς αιώνες της τουρκικής κατοχής, οι πρώτοι τρεις ήταν τόσο φωτεινοί, γιατί πήγαιναν οι γκιαούρηδες ρωμιοί, βλάχοι, αρβανίτες και γραικοί από εξέγερση σε εξέγερση κι από σηκωμό σε επανάσταση; Λεμονάδες πίνανε κι αγριεύονταν;

Από τον «συνωστισμό» στη Σμύρνη στη «συνεκμετάλλευση» του Αιγαίου. Συγκοινωνούντα δοχεία! (Όχι θερινής νυκτός! Αλλά άγριας τοιαύτης και μακράς. Όπως η νύχτα των σκοτεινών αιώνων της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίας στην Ελλάδα.)

Πάντως μικρό το κακό! Η (ως φαίνεται, κατά λάθος) σκλαβιά του Γένους στην (πολυπολιτισμική Οθωμανική Αυτοκρατορία) αποτυπώνεται στη φιλόδοξη ιστορική παραγωγή του ΣΚΑΪ, «1821», με όλη την επιστημονική ενάργεια που διαθέτουν οι δημοφιλέστατες άλλωστε στους Έλληνες τούρκικες σαπουνόπερες.

Αχ, τζάνουμ, βάι-βάι, όπως στα σεβντά μελό τώρα, έτσι και στην Τουρκιά τότε, πήγαιναν οι μεικτοί γάμοι σύννεφο –έπαιρνε ο φτωχός ρωμιός την κόρη του Πασά γυναίκα, κάνανε κι έναν - δυο γενίτσαρους, να το και το παιδομάζωμα. Έχουν γράψει για αυτά σπουδαίοι ιστορικοί, ο Φίνλεϋ, ο Κόκκινος και κυρίως ο Χομπσμπάουμ, όταν έβλεπε στον ξεριζωμό των Ελλήνων απ' τη Μικρασία το «τέλος 3.000 χρόνων αδιάσπαστης ιστορίας του Ελληνισμού στην Ανατολία».

Όχι - όχι! μια χαρά τα λέει ο ΣΚΑΪ για τους Οθωμανούς τότε (και ο Economist, που είχε ένθετο χθες η «Καθημερινή» για τους νεο-Οθωμανούς σήμερα).

Κολίγοι δούλευαν τότε οι ρωμιοί στους κοτζαμπάσηδες (χριστιανούς) και τους αγάδες (μουσουλμάνους), για ένα πιάτο φαΐ, κολίγοι δουλεύουν και σήμερα ορισμένοι στον «Όμιλο Αλαφούζου», αν κρίνουμε από το εκκαθαριστικό που έλαβαν κάποιοι συνάδελφοι εκεί ύψους 215 ευρώ μηνιαίως - όχι, Δαίμων δεν είναι λάθος! 215 ευρώ τον μήνα.

Διότι ο πρωτοπόρος στα εργασιακά αυτός όμιλος (στον οποίον, ειρήσθω εν παρόδω, εργάζεται πλήθος εκλεκτών συναδέλφων και φίλων) εκτός από τις επιχειρησιακές συμβάσεις έχει βάλει μπροστά και την εκ περιτροπής εργασία, κολίγοι τότε (επί Οθωμανών), ραγιάδες σήμερα (επί Νεοφιλελεύθερων).

Ευτυχώς όμως που τότε τουλάχιστον μαθαίνανε τα παιδιά γράμματα. Όχι σε «κρυφά σχολειά» κι άλλες «αφηγήσεις», αλλά στα φανερά, στα σχολειά εκείνα για τα οποία ξελαρυγγιάστηκε ο Κοσμάς ο Αιτωλός (κατά λάθος παπάς κι αυτός) ότι πρέπει να στέλνουν τα παιδιά τους οι Έλληνες (οι ποιοι;), ώσπου αποκεφαλίσθηκε (για να πάψει να ξελαρυγγιάζεται) σε μιαν ατυχή στιγμή της λαμπράς Οθωμανικής Διοικήσεως Ιωαννίνων Άρτας και περιχώρων, τον 17ον αιώνα.

Αλλά, εγείρεται το ερώτημα: πώς ο Πατροκοσμάς γνώριζε το 1640 ότι είναι Έλληνας, αφού η κυρία Πόπη Διαμαντάκου μάς διαβεβαίωσε χθες στην τηλεκριτική της για το «1821» του ΣΚΑΪ, ότι το «Ελληνικόν έθνος γεννήθηκε το 1821»! Τόμπολακαι τζάμπα το έφαγε το κεφάλι του (γδαρμένο και πολυπολιτισμικά παλουκωμένο) ο Πατροκοσμάς για μια χαζή ιδέα, ότι ήταν ρωμιός κι ότι τα ρωμιόπουλα έπρεπε να μαθαίνουν ελληνικά.

Ελληνικά ίσως όχι τόσον καλά, όσον του κ. Παπαχελά ο οποίος στη νεκρολογία του για τον αείμνηστον καπετάν Βασίλη Κωνσταντακόπουλο («Καθημερινή» 26-1-2011) δήλωνε ότι «οφείλει (σ.σ. ο νεκρός) να γίνει θετικό πρότυπο»...

Όπως και να 'χει, ίσως τώρα, έστω και αργά, να καταλαβαίνουν ορισμένοι τι έκανε νιάου νιάου στα κεραμίδια, όταν η υφιστάμενη της κυρίας Γιαννάκου κυρία Ρεπούση έγραφε για «συνωστισμούς», ή όταν χορηγούσε ο κ. Σόρος πολιτικώς ορθές ιστορικές αφηγήσεις –με ευρώ τις χορηγούσε κι όποιος τα πήρε να βγει να το πει, όπως με ευρωλιροδολάρια χορηγήθηκαν και ορισμένοι υποστηρικτές του Σχεδίου Ανάν– ένα Μνημόνιο κι αυτό Συνεκμετάλλευσης της Κύπρου απ' τους πάντες εκτός απ' τον λαό της, Τούρκους κι Έλληνες...

ΣΤΑΘΗΣ Σ. 28.Ι.2011

Μπερθ οφ α νέισιον, μέρος 2ο

φουστανελάδες και νεογενίτσαροι

του **Νικόλα Δημητριάδη**

«Η μέγιστη προσφορά του 1821 είναι ότι συνιστά ένα εκσυγχρονιστικό γεγονός»
Θάνος Βερέμης

Σε προηγούμενο άρθρο μας (Ρήξη, τ. 71) για τη νέα υπερπαραγωγή του ΕΛΙΑΜΕΠ «1821: μπερθ οφ α νέισιον», τονίσαμε ότι η σειρά 1821 δεν είναι κάποιο ιστορικό ντοκιμαντέρ, αλλά μία παραγωγή καθαρά πολιτική. Ήρθε το τέταρτο επεισόδιο, με τίτλο «Φράκο ή φουστανέλα», να μας επιβεβαιώσει και να θέσει το ζήτημα στην ουσία του. Η οπτική της σειράς μπορεί να συνοψιστεί στα εξής: Οι Έλληνες μπορέσαμε να απελευθερωθούμε επειδή εγκαταλείψαμε την παράδοσή μας και μιμηθήκαμε την πεφωτισμένη Ευρώπη. Επειδή όμως δεν έχουμε εξευρωπαϊστεί πλήρως («Πίσω από τα Συντάγματα της Επανάστασης, αντίγραφα των ευρωπαϊκών, κρυβόταν ο φουστανελάς», μας λέει ο κύριος Βερέμης), έχουμε την κακοδαιμονία που μας τυραννάει μέχρι σήμερα. Αυτό είναι το συμπέρασμα που αποκομίζει ο θεατής· συμπτωματικά είναι και η κύρια γραμμή υπεράσπισης της κυβερνητικής πολιτικής, κάθε φορά που κάποιος «λαϊκιστής» διαμαρτύρεται εναντίον του μνημονίου, ή των Η.Π.Α. ή της Μέρκελ κ.λπ. Έτσι και ο Σκάι έχει στήσει μία ολόκληρη τηλεοπτική υπερπαραγωγή, που αποτυπώνεται σε δύο αράδες: «Καθίστε στ' αβγά σας και κάντε ό,τι σας λέμε. Η μόνη μας σωτηρία είναι ο νεοφιλελευθερισμός». Αναλόγως του πνευματικού επιπέδου του προπαγανδιστή, βέβαια, το πρόταγμα αυτό μπορεί να πλασαριστεί και με πιο χοντροκομμένο τρόπο. Ο Πάσχος Μανδραβέλης, για παράδειγμα (Καθημερινή, 13 Φεβρουαρίου), γράφει –σχολιάζοντας τη σειρά– πως το ξήλωμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ξεκίνησε από τους Έλληνες διότι, από όλους τους υπόδουλους λαούς, οι Έλληνες ήταν οι πιο «παγκοσμιοποιημένοι»...

Βέβαια αυτά τα ζητήματα δεν θα μπορούσαν να τα χειριστούν στη τηλεοπτική συζήτηση διανοητικά μεγέθη επιπέδου Μανδραβέλη ή Τατσόπουλου (ο τελευταίος απεσύρθη άρον άρον από τις συζητήσεις, όταν κυκλοφόρησαν οι προεφηβικού επιπέδου διαδικτυακές συζητήσεις του). Έπρεπε να φέρουν το βαρύ πυροβολικό να μας τα πει. Και φέρανε... τον Ράμφο! Τον μεγάλο μας φιλόσοφο και υμνητή του αμερικανισμού, που είδε το φως το αληθινό στους ουρανοξύστες και τις λεωφόρους της Νέας Υόρκης... Η τηλεοπτική συζήτηση, όπως και το επεισόδιο, ήταν καταιγιστική. Το Βυζάντιο, όπως μας πληροφόρησε ο φιλόσοφος Ράμφος, απέκλεισε το δυτικό πρότυπο, τον «άνθρωπο της ατομικότητας», και επέλεξε την Τουρκία. Γι' αυτό αργήσαμε να αποκτήσουμε εθνική συνείδηση και η νοοτροπία μας έμεινε σε στενό-οικογενειακό-τοπικό πλαίσιο. Έτσι πορεύτηκε η σύγχρονη Ελλάδα – «κατακερματισμένη σε σόγια, χωριά, τσιφλίκια και μικρά φέουδα» και βουτηγμένη στη διαφθορά. Όπου ο καθένας κοιτάει τα οικογενειακά και συντεχνιακά του συμφέροντα, όπως φαίνεται στις περιπτώσεις του άρθρου 86 περί ευθύνης υπουργών, ή του... πανεπιστημιακού ασύλου!!! (πήρε φόρα ο φιλόσοφος και δεν ήξερε τι έλεγε!). Πού να φαντάζονταν οι Έλληνες του 1821 ότι η λαϊκή παράδοση και η Ορθοδοξία, ο κοινοτισμός και η άμεση δημοκρατία, με τα οποία είχαν γαλουχηθεί, θα θεωρούνταν, διακόσια χρόνια μετά, ως η βασική αιτία για την εκπτώχευση της χώρας και της κοινωνίας μας...

Η συζήτηση επεκτάθηκε κατόπιν στον τρόπο πολέμου των Ελλήνων της εποχής. Όσοι περίμεναν μία συζήτηση για τις διαφορές τακτικού και άτακτου στρατού, συμβατικών και αντάρτικων επιχειρήσεων, διαψεύστηκαν. Οι «κλέφτικες» μέθοδοι πολέμου των Ελλήνων δεν έχουν οργανωτικά, τεχνολογικά, γεωγραφικά ή απλώς αριθμητικά αίτια, αλλά οφείλονται στο οπισθοδρομικό ανατολίτικο ταπεραμέντο των Ελλήνων, που δεν βρίσκουν λόγο να ρισκάρουν τη ζωή τους, όπως κάνανε οι Δυτικοί (κάπου εκεί το εξοργιστικό κήρυγμα του φιλόσοφου αρχίζει να μετατρέπεται σε απολαυστικό παραλήρημα). Τον ανταρτοπόλεμο, τα ταμπούρια και την κλεφτουριά, ο Σκάι τα θεωρεί υπόδειγμα δειλίας, σε αντίθεση με τους γενναίους Ευρωπαίους, που αψηφούσαν τον θάνατο και παρατάσσονταν σώμα με σώμα με τον αντίπαλο («ενώ εμείς βάζουμε μέσο για να την κοπανήσουμε», όπως συμπλήρωσε ο κύριος Πορτοσάλτε, αφήνοντάς μας ενεούς μπροστά σε αυτή την εξαιρετικής ευφυΐας παρατήρηση)! Διότι, όπως μας πληροφόρησε ο κύριος Ράμφος, οι ξένοι αξιωματικοί ήταν όλοι ευγενείς και, σε αντίθεση με τους ορθόδοξους ανατολίτες Έλληνες, οι ευγενείς έθεταν την τιμή πάνω από τη ζωή(!) Συγχέοντας την αυτοθυσία των αγωνιζόμενων λαών με το ιπποτικό πνεύμα των μεσαιωνικών ερωτικών μυθιστορημάτων, έφτασε ο φιλόσοφός μας να θεωρεί το ελληνικό αντιστασιακό ήθος επιλήψιμο ηθικά μπροστά στο esprit de corps των λογής λογής βαρόνων, δουκών και πριγκηπέσων, Γότθων και Βανδάλων... Οι Ευρωπαίοι ήταν πειθαρχημένοι και δεν φοβόντουσαν να αντιμετωπίσουν τον θάνατο. Ενώ οι Έλληνες προτιμούσαν να το σκάσουν και να κάνουν κλεφτοπόλεμο (το ίδιο θα πιστεύει, υποθέτουμε, και για τους δειλούς 12χρονους Παλαιστίνιους που κρύβονται στα σοκάκια, αντί να βγουν «σαν άντρες» μπροστά στα ισραηλινά τανκς...)! Οι αυτοκρατορικές ονειρώξεις του Ράμφου είναι γνωστές, γι' αυτό και επιλέχθηκε από το ΕΛΙΑΜΕΠ να παρουσιάσει το επεισόδιο αυτό. Γιατί μπόρεσε να συνοψίσει όλη την ιδεολογία που προωθεί η παρέα του Παπαχελά και του Βερέμη.

Χαρακτηριστική της νοοτροπίας του 1821: μπερθ οφ α νέισιον είναι και η αντι-

μετώπιση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όποτε εξετάζεται η Αυτοκρατορία σε συνάρτηση με τους υπόδουλους Έλληνες, το πρόσημο είναι θετικό: ήταν ειρηνική, ανεκτική, «έφτιαξε έργα» (αυτό θα πει προσέγγιση της ιστορίας με όρους σημιτικής εκσυγχρονιστικής ρητορείας). Μία χαρούμενη εικόνα προόδου και ευημερίας.

Όποτε, όμως, η Αυτοκρατορία εξετάζεται σε συνάρτηση με την Ευρώπη, το πρόσιμο είναι αρνητικό: Ασυδοσία και αναρχία, απατεώνες γραφειοκράτες και άκαρδοι φοροεισπράκτορες, κρατική δυσλειτουργία και διαφθορά σε όλο τους το μεγαλείο. Όπως… σήμερα! Γι' αυτό και οι Έλληνες επαναστατούν, ζητώντας τη βοήθεια και την πείρα των Ευρωπαίων ώστε να φτιάξουν ένα κράτος χωρίς διαφθορά και ασυδοσία. Οι Ευρωπαίοι κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες να μας εκσυγχρονίσουν, αλλά η προσπάθειες έμειναν ατελείς. Δεν τα καταφέραμε, καθώς κατά βάθος παραμείναμε μέχρι σήμερα… «Ελληνάρες»! Η αλήθεια είναι ότι θέλει πολλή τέχνη και μαστοριά για να μπορέσεις να ταυτίσεις έναν Αγώνα για ελευθερία και ανεξαρτησία με την υποτέλεια στη Δύση και στο… μνημόνιο!

Σε αυτά τα πλαίσια δεν παραξενεύει το γεγονός της πλήρους αποσιώπησης της παράδοσης και του αντιστασιακού ήθους του υπόδουλου Γένους. Η παρέα του Σκάι δεν άκουσε ποτέ για θρήνους της Άλωσης, δημοτικά τραγούδια, παιδομαζώματα και Πατροκοσμάδες. Ο αγώνας των Ελλήνων να απαλλαγούν από τη σκλαβιά των Τούρκων παρουσιάζεται σαν ιστορικό παράλληλο του σημερινού… «αγώνα» των νεοφιλελεύθερων να απαλλαγούν από τη «σκλαβιά» των κλειστών επαγγελμάτων και των συλλογικών συμβάσεων! Λογική σύνδεση, αν σκεφτούμε ότι για τους κυρίους αυτούς η έννοια της ελευθερίας συνήθως περιορίζεται στο αναφαίρετο, απαράγραπτο και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα του… επιχειρείν.

Αν θέλαμε να δώσουμε με λίγα λόγια το βαθύτερο ιδεολογικό στίγμα της συγκεκριμένης σειράς, θα μπορούσαμε να πούμε ότι προωθεί μία ιδεολογία ανάλογη του κοινωνικού δαρβινισμού και του φυλετικού ρατσισμού, έτσι όπως αναπτύχθηκαν τον 19ο αιώνα, προκειμένου να παράσχουν ηθική νομιμοποίηση στην αποικιοκρατία της Δύσης: Οι ιθαγενείς λαοί είναι κατώτεροι της πολιτισμένης Δύσης και ανίκανοι να κυβερνηθούν από μόνοι τους, ανεξάρτητοι και αυτόνομοι. Πρέπει να υποταχθούν στους Δυτικούς, προκειμένου να προοδεύσουν και να εκσυγχρονισθούν. Έτσι δικαιολογούσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής εκείνης την εκμετάλλευση και καταστροφή του υπόλοιπου πλανήτη. Έτσι κάνουν και σήμερα, με την εξαγωγή δημοκρατίας, τις ανθρωπιστικές επιχειρήσεις, τα ανοιχτά σύνορα και τις ανοιχτές κοινωνίες, το ΔΝΤ και τη Διεθνή Τράπεζα, την παγκοσμιοποίηση και τον πολυπολιτισμό. Απαραίτητο στοιχείο επιβολής αυτής της νοοτροπίας στους αποικιοκρατούμενους λαούς είναι βέβαια η δημιουργία τοπικών ελίτ, συνδεδεμένων οικονομικά και (κυρίως) ιδεολογικά με την αποικιοκρατική μητρόπολη.

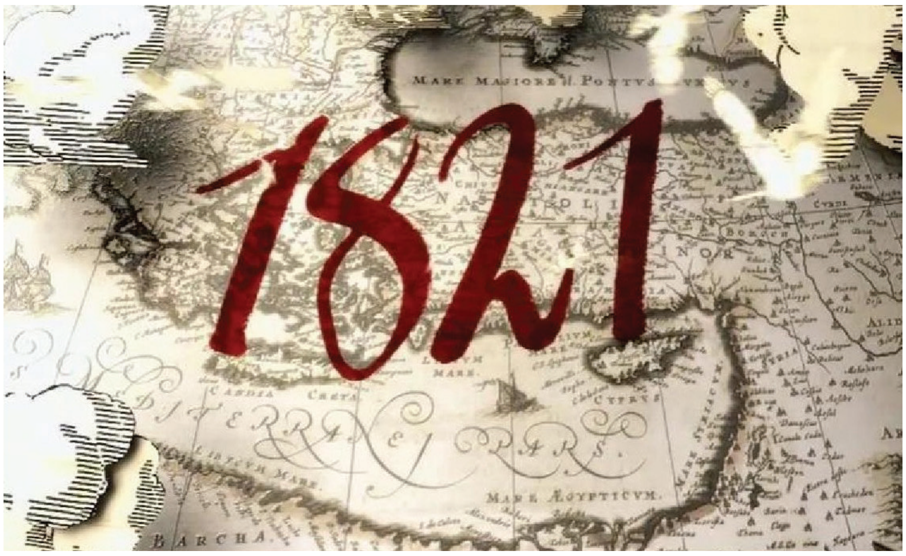
Στη σημερινή εποχή, βέβαια, δεν είναι φυλετικό το πρόσημο, αλλά πολιτισμικό. Το πρόβλημα των Ελλήνων, λοιπόν, είναι ότι διατηρήσαμε τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, την κουλτούρα και την ιδιοπροσωπία μας. Δεν υποταχθήκαμε στο πολιτιστικό πρόταγμα της Δύσης, αλλά θελήσαμε να διατηρήσουμε το δικό μας. Το οποίο, βέβαια, οι συντελεστές της σειράς ταυτίζουν με το πολιτιστικό πρόταγμα της σκοταδιστικής Ανατολής: «Στο Βυζάντιο διαλέξαμε τους Τούρκους», μας είπε ο Ράμφος, λες και είχαμε διαγωνισμό Γιουροβίζιον στην Άλωση, και δώσαμε το δωδεκάρι στους γείτονες... Διαστρέφοντας αιτία και λύση, ο Σκάι ανακαλύπτει ότι το πρόβλημα της Ελλάδας δεν είναι ότι αποτελεί αποικία της καπιταλιστικής Δύσης, αλλά ότι η αποικιακή αυτή εξάρτηση δεν είναι αρκετά ισχυρή και ολοκληρωμένη!

Οι πολιτικές συνεπαγωγές της ιδεοληπτικής αυτής σειράς είναι εμφανείς. Οι ίδιοι οι συντελεστές της δεν προσπαθούν να τις κρύψουν (στο επόμενο επεισόδιο ο Ράμφος δεν θα διστάσει να προτάξει ως υπόδειγμα τον… Ερντογάν, που μπόρεσε να συνδυάσει τη «χθόνια» κουλτούρα με τον δυτικό εκσυγχρονισμό!). Οι συζητήσεις τους περιστρέφονται διαρκώς γύρω από τη σημερινή πολιτική και οικονομική πραγματικότητα. Και όπως η σειρά 1821 δεν βρήκε τίποτε το αρνητικό στον ρόλο των ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής (δεν υπήρξε οικονομική εξάρτηση και αφαίμαξη, δεν υπήρξε αποικιοκρατία), έτσι, υποθέτουμε, δεν θα βρίσκουν και τίποτε το αρνητικό στον ρόλο των μεγάλων δυνάμεων (εθνικών ή υπερεθνικών, πολιτικών ή οικονομικών) της σημερινής εποχής. Μην ακούτε τους λαϊκιστές που φωνάζουν για τραπεζίτες και πολιτικούς, παγκοσμιοποίηση και ΔΝΤ, νέα κατοχή και νέα χούντα. Αιτία όλων των δεινών είναι η δυσκολία του Έλληνα να φορέσει, ή, αν θέλετε, να χωρέσει, στο φράκο που του ράψανε οι «ισχυροί»…

Ψέματα και βιντεοταινίες

Η τουρκοκρατία του νεο-οθωμανισμού

του Γιάννη Ταχόπουλου

Σχόλιο στο πρώτο επεισόδιο της σειράς του «ΣΚΑΪ» για το 1821

[Η αναφορά σε λεπτά και δευτερόλεπτα εντός παρενθέσεων (λ:δλ) αφορά στο αποθηκευμένο βίντεο της εκπομπής στον ιστότοπο του τηλεοπτικού σταθμού.]

Ακούμε από τον παρουσιαστή της εκπομπής, συγγραφέα **Πέτρο Τατσόπουλο** (1:12), ότι οι κάτοικοι της Πελοποννήσου ζούσαν απομονωμένοι επί τέσσερις αιώνες, υπό την «οθωμανική κυριαρχία», τόσο από τον υπόλοιπο κόσμο όσο και μεταξύ τους. Στην πραγματικότητα, οι Έλληνες της Πελοποννήσου, στο σύνολό τους, έζησαν υπό οθωμανική κυριαρχία γύρω στα 330 χρόνια (και μάλιστα με διαλείμματα ενετοκρατίας, ενώ ορισμένες περιοχές κατέχονταν μέχρι το 1715 από τους Ενετούς), ενώ οι μετακινήσεις πληθυσμών ήταν πολύ συχνό φαινόμενο, λ.χ. πληθυσμοί από τη Δ. Μακεδονία μετανάστευαν, για την αποφυγή των τουρκικών καταπιέσεων, σε ασφαλέστερα μέρη της Νοτίου Πελοποννήσου. Ακούμε (1:49) για «το έθνος της Ελλάδας» αντί για «ελληνικό έθνος»· σαν να πρόκειται για «το έθνος του σατζακίου της Τρίπολης». Ακούμε στην πρώτη εκπομπή για την «ιστορία της γένεσης ενός έθνους» (2:05). Ενώ, ακόμη και ένας Οθωμανός, ο **Σουλεϋμάν Πενάχ Εφέντης**, στα 1770, αποκαλεί «ελληνικές χώρες» την «Ρούμελη»/Βαλκάνια και τη «Ανατολία»/Μικρά Ασία (..*Yunanca yani Rumeli ve Anatoli*… γράφει). Και ενώ η (ενιαία) Θράκη καλείται **Ελλάδα** (das Kriechenlannd) από δυτικούς περιηγητές όπως ο Κουριπέσιτζ, το 1530, και σε αυτήν αναφέρονται κάτοικοι Έλληνες, στα 2011, ορισμένοι θεωρούν λανθασμένο να γίνεται λόγος για Έλληνες αντί για Ρωμηούς/«χριστιανούς κατοίκους της οθωμανικής Ελλάδας», και ο παρουσιαστής κάνει λόγο απλώς για «*ελληνόφωνο κόσμο*» (46:00) ακόμη και στα 1770. Αναρωτιέται κανείς γιατί ο όρος Τουρκοκρατία είναι λανθασμένος, με δεδομένο ότι οι Οθωμανοί συνάντησαν ισχυρή ή ασθενή αντίσταση κατά την προέλασή τους και οπωσδήποτε η εντύπωση της επέλασής τους ήταν αρνητική.

Η επανάσταση.... καθυστέρησε

Ο παρουσιαστής απορεί (4:00) που νομίζουμε ότι, μετά από τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς, οι Έλληνες **ξύπνησαν** και αποφάσισαν να διώξουν τους Τούρκους και αναρωτιέται «γιατί οι Έλληνες δεν είχαν επαναστατήσει νωρίτερα». Όμως οι επαναστάσεις είναι δεκάδες πριν από το 1821,σε κάθε ευκαιρία· κι έτσι έχουμε επαναστάσεις στα 1463, 1466, 1480-1, 1565, 1570-2, 1576, 1585, 1596, 1600, 1611, 1686 (μόνο στους δύο πρώτους αιώνες). Οι επαναστάσεις αυτές δεν αναφέρονται καν. Μετά την ήττα των Τούρκων στη Ναύπακτο, το 1571, διαβάζουμε, στο *Χρονικό του Γαλαξιδίου*, ότι «*Ήρθασι γουν πολλοί Μωραΐτες μέσα στο Γαλαξίδι, και μέσα στην εκκλησία του Αγίου Παντελέημονος εκάμασι με τους Γαλαξιδιώτες τες συμφωνίες με όρκο για να σηκωθούνε την ίδια ημέρα· και οι Λιδωρικιώτες το επαραδεχθήκασι και οι Σαλονίτες, όσοι ήρθασι κρυφά στο Γαλαξίδι, και εμείνασι σύμφωνοι πως άλλοι της στεριάς και άλλοι του πελάγου να βαρέσουσι τους Τούρκους λέγοντες: ή να πεθάνωμε ή να ξεσκλαβωθούμε· και όποιος μετανιώση ή προδώση αυτά που είπαμε να μην ιδή Θεού πρόσωπο. Και εβάλασιν όλοι τα χέρια απάνου στες εικόνες και επήκασι φοβερόν όρκον… εσκο-*

τωθήκασι γουν, με χίλια βασανιστήρια οι άλλοι ογδοήντα, οι πρώτοι κεφαλάδες και τα ανδρειότερα παλληκάρια, με απιστιά μεγάλη· ακούσατε· 22 Γαλαξιδιώτες, 3 Βουνοχωρίτες… όλοι για την πατρίδα και την θρησκεία».

Στα καλά οθωμανικά χρόνια του $15^{ου}$ και $16^{ου}$ αιώνα, οι λόγιοι Ανδρόνικος Κάλλιστος, Βησσαρίωνας, Μιχαήλ Αποστόλης, Ιωάννης Γεμιστός, Ιωάννης Ατζαγιώλης, Ιανός Λάσκαρις, Μάρκος Μουσούρος, μητροπολίτης Τιμόθεος, Κύπρου Χριστόδουλος, Αχρίδας Αθανάσιος και Αχρίδας Ιωακείμ, ζητούσαν την επέμβαση των Δυτικών ώστε να εκδιωχθούν οι Τούρκοι και να απελευθερωθεί η Ελλάδα, όπως και οι πατριάρχες Μητροφάνης Γ΄, Θεόληπτος Β΄, Ιερεμίας Β΄, Νεόφυτος Β΄, Τιμόθεος Α΄, ενώ, την ίδια εποχή, ο Μονεμβασίας Μητροφάνης, Μονεμβασίας Μακάριος, Παλαιών Πατρών Γερμανός Α΄ και άλλοι κληρικοί συμμετέχουν στις επαναστάσεις. Ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, αμέσως μετά την Άλωση, οραματίζεται την ίδρυση ενός νέου ελληνικού βασιλείου. Ο Θ. Ζυγομαλάς γράφει στα 1581, «Δῴη Θεός ποτε ῴνεσιν καῴῴλευθερίαν, τήν τε εῴς τῴῴρχαῴον ῴποκατάστασιν». Όμως αυτά όλα δεν υποβοηθούν την ιδέα της συνεκμετάλλευσης του Αιγαίου με την Τουρκία, ούτε την αποδοχή της ομοσπονδίας στην Κύπρο, γι' αυτό οι υπεύθυνοι της εκπομπής πολύ καλά έκαναν και τα αποσιώπησαν, υποστηρίζοντας λίγο πολύ ότι, μέχρι το 1821, οι Έλληνες δεν σκέφτηκαν (και δεν είχαν λόγο) να αποτινάξουν την «οθωμανική κυριαρχία».

Pax Ottomanica

Ο επίκουρος καθηγητής **Ιάκωβος Μιχαηλίδης** (8:05) αμφισβητεί «*την απέραντη σκλαβιά και τον πόνο*» που πιστεύουμε ότι υπήρχε κατά την Τουρκοκρατία. Δεν θα είχε παρά να συμβουλευτεί τα δεκάδες δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στους Τούρκους και την πολιτεία τους, για να βεβαιωθεί ότι τα πράγματα όντως ήταν έτσι. Ο περιηγητής **Κουριπέσιτζ** περιγράφει, στα 1530, με πολύ ζωηρά χρώματα, τις καταπιέσεις και τα φορολογικά βάρη των Ελλήνων της Θράκης. Επίσης αμφισβητείται ότι οι Έλληνες επί τετρακόσια χρόνια περίμεναν την στιγμή της απελευθέρωσης. Όμως, ήδη από την πρώτη στιγμή της κατάκτησης, οι θρύλοι, οι θρήνοι και οι προσδοκίες είτε σε επέμβαση καταρχήν των Βενετών και άλλων Δυτικών και έπειτα άλλων Δυνάμεων, ήταν ένα γεγονός. Αν οι ραγιάδες περνούσαν τόσο καλά, τουλάχιστον κατά τους δυο πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, τότε δεν θα δημιουργούνταν, στο παραπάνω διάστημα, θρήνοι για την υποδούλωση της Θεσσαλονίκης, της Τραπεζούντας, της Πάρου, της Ρόδου, της Κύπρου, της Κρήτης, του Ναυπλίου και της Μεθώνης, ούτε για το παιδομάζωμα και τους εξισλαμισμούς και, το σπουδαιότερο, δεν θα διατηρούνταν στη συλλογική μνήμη έως τον $19^{ο}$ αιώνα.

Το τι γινόταν στους δύο πρώτους αιώνες «οθωμανικής κυριαρχίας» το καταλαβαίνουμε από διάφορες επιστολές του $15^{ου}$ και $16^{ου}$ αιώνα. Σε επιστολή των Ελλήνων των μικρασιατικών παραλίων, το 1456, απευθυνόμενη στους ιππότες της Ρόδου, διαβάζουμε: *Ημείς… έχωμεν αγανάκτησιν από τον Τούρκον, και παίρνουν τα παιδία μας και κάμνουν τα μουσουλμάνους… έχομεν μεγάλην αγανάκτησιν από τον Τούρκον, ότι να μη χάσομεν τα παιδία μας, αμή να έλθομεν εις τον τόπον σας, να ζήσομεν και να αποθάνομεν*. Σε επιστολή του μητροπολίτη της τουρκοκρατούμενης Ρόδου, στα 1528, διαβάζουμε: *Δεν μπορούμε να υπομείνουμε πια περισσότερο χρόνο την έσχατη σκλαβιά και την αθλιότητα, μέσα στην οποία βρισκόμαστε· δεν μπορούμε πια να ανεχθούμε να βλέπουμε τις σκληρότατες περιφρονήσεις που κάθε μέρα γίνονται σε βάρος αυτού του δυστυχισμένου και αξιοδάκρυτου λαού*. Ο **Θ. Ζυγομαλάς** γράφει προς τον **Κρούσιο**, στα 1581: «*…*οῴδέ, δουλεῖῴ διακαρτεροῦῴσιν αῴσχρῷ Αῴγυναῖκες ῴν ῴτιμίῴ τῴν παίδων…ῴπιχαίρουσιν οῴβάρβαροι τῴῴπωλείῴ ῴμῴν…Τῴνέφη δῴ τῴν ῴπισυμβαινόντων καθ' ῴμέραν συμφορῴν…». Τον Φεβρουάριο του 1581, με επιστολή τους προς τον πάπα Γρηγόριο ΙΓ΄, οι Χιμαριώτες ζητούσαν την επέμβαση των χριστιανικών δυνάμεων : *να λυτρώσεις ημάς και τα παιδιά μας όλης της Γρέτζιας, όπου καθημερινώς τα παίρνουν οι ασεβείς και τα κάνουν τουρκόπουλα*. Ώστε, στα 1581, αναφέρεται η Ελλάδα-Γραικία, ενώ τότε υποτίθεται ότι δεν υπάρχουν Έλληνες, παρά μόνο «ελληνόφωνοι χριστιανοί». Στα τέλη του $16^{ου}$ αιώνα, σε μια έκκληση κατοίκων της Βόρειας Ελλάδας προς τον πάπα Κλήμη Η΄, αναφέρεται *…ο του Χριστού λαός, ο Θετταλίας, Ηπείρου τε και Μακεδονίας και σύμπασα εφεξής η Ελλάς και μυρίους υπέρ της πίστεως θανάτους υποστήσεται… Έμαθα*, γράφει στα 1579, ο εκπρόσωπος του Δόγη της Βενετίας στην Πόλη *…ότι οι χριστιανοί υπήκοοι Οθωμανοί τόσον εκείνης της χώρας ευρίσκονται τώρα εις εσχάτην απόγνωσιν και ανέκφραστον λύπην, διότι εις διάστημα 25 ημερών υπέστησαν όλας αυτάς τας ανυποφόρους επιβαρύνσεις, ήτοι να καταβάλουν το συνηθισμένον «χαράτσι», να πληρώνουν την αγγαρείαν, που ονομάζεται «αβαρίτς», διά τον εξοπλισμόν των γαλερών, να δώσουν τα παιδιά των, ίνα τα κάμουν αζαμογλάνια, να δώσουν αδιακρίτως κατοικίαν και τροφήν εις τους σπαχήδες, που συναθροίζονται δια τον κατά της Περσίας πόλεμον, [ ]· και πληρώνουν τους σπαχήδες οι κάτοικοι με ό,τι έχουν και με το αίμα των ακόμη!*

Ο **Βερέμης** θεωρεί αστείο (8:42) να μιλάμε για σκοτάδι τετρακοσίων ετών. Θεωρεί, δηλαδή, αστείο την τρομακτική μείωση του χριστιανικού πληθυσμού λόγω του μουσουλμανικού εποικισμού, τον εξισλαμισμό των κυριότερων βαλκανικών και μικρασιατικών πόλεων, την πτώση του βιοτικού και πνευματικού επιπέδου των χριστιανών, τις «ρατσιστικές» διακρίσεις κατά των χριστιανικών πληθυσμών, την απώλεια της ανεξαρτησίας τους. Αυτά τα αστεία κυκλοφορούν στον χώρο του ΕΛΙΑΜΕΠ. Ο παρουσιαστής υποστηρίζει ότι η εικόνα που έχουμε σχηματίσει για την οθωμανική Αυτοκρατορία ανταποκρίνεται μόνο στον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας (9:01). Υποστηρίζει ότι τον $16^{ο}$ και $17^{ο}$ αιώνα δεν ήταν έτσι, αιτιολογώντας το βάσει της ανάπτυξης του πληθυσμού της Στερεάς Ελλάδας στα πρώτα εκατό χρόνια από την οθωμανική κατάκτηση. Όμως, το γεγονός της κατάπαυσης των πολέμων δεν σημαίνει ότι οι Οθωμανοί δεν καταπίεζαν τους υποδουλωμένους πλέον χριστιανούς.

Με άλλα λόγια, ο παρουσιαστής και οι ιστορικοί σύμβουλοι της εκπομπής ισχυρίζονται ότι η μετέπειτα ($18^{ος}$ αι.) διάλυση του οθωμανικού κρατικού μηχανισμού ήταν η αιτία για την απαρχή της καταπίεσης των έως τότε ευημερούντων χριστιανικών πληθυσμών και, συνεπώς, για

την απόφασή τους να επαναστατήσουν! Αλλά η καταπίεση υπήρχε και πριν τον $17^{ο}$ αιώνα και ήταν επίσης αφόρητη, ανεξάρτητα από το αν προερχόταν από την κεντρική ή την τοπική οσμανική εξουσία. Ο καθηγητής **Τζον Μπίντλιφ** αναφέρεται στην Pax Ottomanica (11:26), κάνει λόγο για χαμηλή φορολογία *και ελευθερία επενδύσεων σε έργα υποδομής* κατά τα πρώτα εκατόν πενήντα έτη. Ωστόσο, μετά τη φορολογία ενός χριστιανού και ενός μουσουλμάνου, *στον χριστιανό παρέμενε καθαρό μόνο το 28,5% του εισοδήματός του, ενώ στον μουσουλμάνο το 72%, δηλαδή 2,5 φορές περισσότερο* (Ν. Σαρρή, *Οσμανική Πραγματικότητα*, τ. 2, σ. 218) .

Όσο για την αύξηση του πληθυσμού, ήταν αναμενόμενο, έπειτα από τις σφαγές των Ελλήνων κατοίκων από τους Τούρκους κατά την κατάκτηση, να μειωθεί ο πληθυσμός τόσο ώστε, συγκρινόμενος ο πληθυσμός του $15^{ου}$ αι. με τον πληθυσμό οποιασδήποτε μετέπειτα ειρηνικής περιόδου, να είναι έτσι κι αλλιώς λιγότερος, αλλά αυτό προφανώς δεν είναι κατόρθωμα των Οθωμανών, αφού το δικό τους κατόρθωμα ήταν η **μείωση** του πληθυσμού εξαιτίας της επέλασής τους. Στα 1463, μετά από μια ήττα Βενετών και Ελλήνων στο **Εξαμίλι**, τα τουρκικά στρατεύματα ξεχύνονται στο εσωτερικό της Πελοποννήσου σφάζοντας, λεηλατώντας και αιχμαλωτίζοντας. Στα 1470, κατά την άλωση της **Χαλκίδας**, γίνονται σφαγές αόπλων αντρών και γυναικόπαιδων, διατάζεται από τον σουλτάνο η εκτέλεση κάθε αιχμαλώτου άνω των δέκα ετών και κάθε άντρα· ένας από τους υπερασπιστές της Χαλκίδας πριονίστηκε ζωντανός. Στα 1481, μετά από αποτυχημένη εξέγερση στον **Μυστρά**, οι Οθωμανοί λεηλατούν και καίνε τα χωριά που βρίσκουν μπροστά τους.

Στα 1500, με την κατάληψη της **Μεθώνης**, οι άντρες άνω των δέκα ετών σφάζονται, σύμφωνα με τον Βαρβερινό Κώδικα, και τα γυναικόπαιδα πουλιούνται σε διάφορα μέρη της Αυτοκρατορίας. Ανώνυμη πηγή, γύρω στα 1533, κάνει λόγο για τα δεινά των χριστιανών, για τις αβανίες που αποβλέπουν στον εξισλαμισμό τους, για το σκληρό παιδομάζωμα, για την επίδραση και αυτού στον εξισλαμισμό και για τους φόρους που δεν είναι τόσο ελαφροί, γιατί, εκτός από το χαράτσι που είναι ένα δουκάτο και το πληρώνει κάθε άρρενας πάνω από δεκαπέντε ετών, εκτός από τη δεκάτη στο κρασί και τα 2/15 στα δημητριακά, τους φόρους στα μικρά ζώα κ.λπ., υπάρχουν και οι έκτακτοι, που επιβάλλονται για την ετοιμασία στόλου (αγορά πίσσας, στουπιού, πανιών κ.λπ.), ή για την οργάνωση εκστρατείας, οι αγγαρείες και οι ποικίλες άλλες επιβαρύνσεις, που είναι τόσο βαρύτερες, όσο μακρύτερα από την έδρα του σουλτάνου ζουν οι χριστιανοί. Γενικά η τουρκική τυραννία, γράφει επιγραμματικά ο συντάκτης του υπομνήματος, μεταβάλλει «την μορφή του ανθρώπου, μπορεί να πει κανείς, κάνοντάς τον ν' αλλάξει την γλώσσα, τους νόμους και τα ήθη και την ψυχή σε σκληρότητα και δίψα του αίματος». Αυτή είναι η κατά τους παρουσιαστές Pax Ottomanica των δυο πρώτων αιώνων «οθωμανικής κυριαρχίας», πριν η τελευταία εκφυλιστεί σε ένα καθεστώς ανομίας εξαιτίας του οποίου τάχα οδηγήθηκαν σε επαναστάσεις οι Έλληνες. Παντού όπου καταφθάνουν οι Οθωμανοί, Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Κέρκυρα, Κρήτη, Κύπρος, διαπράττονται σφαγές και η χώρα **ερημώνεται**.

Συνάντησα ευτυχισμένους ραγιάδες

Ο παρουσιαστής (11:52) υποστηρίζει ότι η «άφιξη» (όχι η κατάκτηση) των Οθωμανών ωφέλησε τους αγρότες: Έφερε τέλος στην εκμετάλλευση από τους χριστιανούς γαιοκτήμονες των προηγούμενων αιώνων, καθώς οι παλιές αριστοκρατίες καταργούνται – είναι άγνωστο στον παρουσιαστή ότι τη θέση τους παίρνει η οθωμανική αριστοκρατία και όσοι χριστιανοί αριστοκράτες εξισλαμίζονται διατηρούν τα κτήματά τους. Όμως, με την οθωμανική κατάκτηση, *ούτε οι συνθήκες παραγωγής ούτε οι συνθήκες εργασίας βελτιώθηκαν. Μάλιστα, η αφαίρεση του υπερπροϊόντος από τον καλλιεργητή κυμάνθηκε στην ίδια ποσοστιαία αναλογία με εκείνη που είχε καθιερώσει το προηγούμενο βυζαντινό καθεστώς* (Ν. Σαρρή, *Οσμανική πραγματικότητα*, τ. 1, σ. 123). Σύμφωνα με τον Τούρκο καθηγητή **Φικρέτ Αντανίρ** (12:57), οι Έλληνες δεν έχασαν την ατομική τους ιδιοκτησία υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ωστόσο, *χριστιανοί μικροϊδιοκτήτες εξακολούθησαν να υπάρχουν σε άγονες περιοχές, ορεινές ή νησιωτικές, οι κάτοικοι των οποίων είχαν υποταχθεί με τη θέλησή τους. Αλλά κατά τους δύο πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, το μεγαλύτερο μέρος των χριστιανών ιδιοκτητών δεν ήταν ιδιοκτήτες, αλλά ένοικοι, δουλοπάροικοι, ή δούλοι που καλλιεργούσαν δημόσιες γαίες ή βακουφικές γαίες ή ακόμη και ιδιωτικές γαίες μουσουλμάνων* (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι΄, σ. 54). Στη Μακεδονία, μόλις στα 1860 απέκτησαν τίτλους ατομικής ιδιοκτησίας οι Έλληνες γεωργοί. Όσον αφορά τον δήθεν ελεύθερο χριστιανό γεωργό των δύο πρώτων αιώνων Τουρκοκρατίας, *τυπικά δεν είχε δικαίωμα ιδιοκτησίας, αλλά μόνο γαιοχρησίας* (...) [Εάν] *παραμελούσε να τις καλλιεργήσει* [= τις γαίες] *μέσα στα προσδιορισμένα χρονικά όρια, τότε έχανε τα δικαιώματά του επάνω σ' αυτές* (ό.π., σ. 54), ενώ, σε περίπτωση που εγκατέλειπε τα χωράφια, *ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει στον τιμαριούχο βαρύ πρόστιμο, το* çift bozan akşesi (...) *Οι μετακινήσεις των γεωργών από τόπο σε τόπο απαγορεύονταν* (...) *Οι σπαχήδες είχαν το δικαίωμα μέσα σε δεκαπέντε χρόνια να υποχρεώσουν τον χωρικό να γυρίσει πίσω στα κτήματά του, ύστερα όμως από σχετική άδεια του καδή*» (ό.π., σ. 54). Γύρω στα 1700, ο **Φραντσέσκο Γκριμάνι** γράφει ότι τα πιο προσοδοφόρα και γόνιμα εδά-

φη του βασιλείου τα εκμεταλλεύονταν Τούρκοι, που δεν βρίσκονταν στην ίδια κοινωνική κατάσταση με τους Έλληνες. Αυτοί ή δεν είχαν τίποτε, ή κατείχαν ένα ελάχιστο μέρος από τα πιο άγονα.

Σύμφωνα με τον καθηγητή **Τζον Μπίντλιφ** (13:33), τον 15ο και 16ο αιώνα, υπήρχε θρησκευτική ελευθερία και *ενώ μερικές εκκλησίες μετατράπηκαν σε τζαμιά, οι περισσότερες διατηρήθηκαν... ενώ χτίστηκαν και καινούργιες*. Στην πραγματικότητα, το εντελώς αντίθετο συνέβη. Από τις βυζαντινές εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης, ως τα τέλη του 18ου αιώνα, μόνο **τρεις** είχαν απομείνει στα χέρια των Ελλήνων (Ράνσιμαν, *The Great Church in Captivity*, σσ. 186-192 της αγγλικής έκδοσης) και το ίδιο συνέβαινε οπουδήποτε εγκαθίσταντο Τούρκοι, ενώ, σύμφωνα με τον Σαρρή (*ό.π.*, τ. 2, σ. 527), η ανέγερση περικαλλών ναών σε οσμανοκρατούμενες περιοχές ουσιαστικά αρχίζει μετά το Τανζιμάτ, δηλαδή μετά το 1833· πιο πριν, τα οθωμανικά διατάγματα κατεδάφισης εκκλησιών (τα οποία δεν αναφέρουν ο παρουσιαστής και οι ιστορικοί σύμβουλοι) ήταν περισσότερα από τα διατάγματα επισκευής εκκλησιών. *Η ανεξιθρησκεία των κρατούντων τελούσε υπό τον περιορισμό του μη σκανδαλισμού των πιστών του ισλάμ...η λατρεία ήταν ακώλυτη, ιδιαίτερα στα μέρη εκείνα που κατοικούνταν αποκλειστικά από χριστιανούς, ενώ η απαγόρευση ανέγερσης νέων ναών ή διατήρησης περικαλλών και μεγαλόπρεπων ευκτήριων οίκων ίσχυε περισσότερο σε περιοχές με μικρό πληθυσμό, ακριβώς γιατί θεωρούνταν «σκανδαλισμός» των μουσουλμάνων* (Ν. Σαρρή, *Προεπαναστατική Ελλάδα...* σ. 100). Οτιδήποτε δεν υπενθύμιζε στους ραγιάδες την κατώτερη θέση τους ήταν «σκανδαλισμός» των πιστών του Ισλάμ. Στους ίδιους αιώνες, 15ο και 16ο στη Θεσσαλονίκη, μία μετά την άλλη, οι κυριότερες εκκλησίες και όχι λίγες-μερικές, όπως υποστηρίζεται, μετατράπηκαν σε τζαμιά. Με τους Οθωμανούς Τούρκους να ανέχονται τους χριστιανούς λόγω της νόμιμης (βάσει της Σαρίας) και της παράνομης (δωροδοκίες κ.λπ.) ληστείας, δεν μπορούμε να μιλάμε για θρησκευτική ανοχή. Όπως γράφει ο Τούρκος ιστορικός Τανέρ Ακσάμ: *Το σύνολο της οσμανικής ιστορίας είναι ταυτόχρονα και η ιστορία των συλλογικών διώξεων και σφαγών των λοιπών θρησκευτικών μειονοτήτων* (Siyasî Kültürümüzde Zulüm ve Işkence - *Η τυραννία και τα βασανιστήρια στην πολιτική μας κουλτούρα*, σ. 27, στο Ν. Σαρρή, *Προεπαναστατική Ελλάδα...*). Ήδη, στην πρώιμη Τουρκοκρατία, μόνο για ανεκτικότητα των Τούρκων δεν μπορεί να γίνεται λόγος: *Οι χριστιανοί δεν μπορούσαν να κινηθούν και να εκφρασθούν ελεύθερα. Είχαν κάποιο φόβο, όταν επρόκειτο να περιγράψουν τα δεινά τους. Με μια λέξη, καταπιέζονταν.* «*Για τους πιστούς, ο Ορχάν σήμαινε ευσπλαχνία, για τους απίστους καταδυνάστευση*», *έγραφε αργότερα ο Τούρκος ιστορικός Sükrülah, σύμβουλος του Μουράτ Β΄ (1421-1451) και Μεχμέτ Β΄ (1451-1481)* (Απ. Βακαλόπουλου, *Νέος Ελληνισμός, οι ρίζες, η καταγωγή των Ελλήνων και η διαμόρφωση του έθνους* (1204 – μέσα 15ου αιώνα), σ. 122). *Φαίνεται, ότι στις αρχές, οι ολιγάριθμοι Τούρκοι, με επικεφαλής τον Σουλεϊμάν πασά, γιο του Ορχάν, προσπάθησαν να επιβάλουν με την βία την μουσουλμανική θρησκεία, για να εδραιώσουν την θέση τους. Εκείνους που αρνούνταν να την δεχθούν τους έσφαζαν και τις οικογένειές τους τις σκλάβωναν, αν πιστέψουμε τον Sükrülah. «Όπου υπήρχαν σήμαντρα, γράφει ο ίδιος παρακάτω, τα κομμάτιαζε [ο Σουλεϊμάν] και τα έριχνε στη φωτιά και κατέστρεφε τις εκκλησίες και γίνονταν τζαμιά. Στην θέση των σημάντρων ανέβαινε ο ιμάμης και οι βασιλείς της περιοχής των απίστων δέχθησαν στον σβέρκο τους το φόρο υποτέλειας*» (*ό.π.*, σ. 133). Το ότι οι Οσμανοί, σε αντίθεση με τους Δυτικούς Ιεροεξεταστές ή αποικιοκράτες της ίδιας εποχής, δεν αφάνιζαν τους αλλόδοξους, επειδή από αυτούς αποκόμιζαν πλούτο και γενίτσαρους δεν σημαίνει ότι η οσμανική πρακτική συνιστά, έστω και συγκριτικά, ανεκτικότητα· απλώς συνιστά διαφορετικό και μεθοδικότερο τρόπο εκμετάλλευσης του κατεκτημένου λαού.

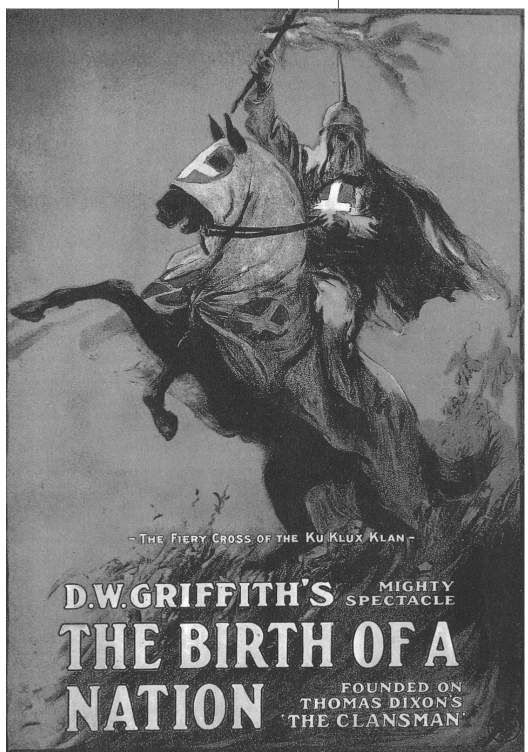
Ο **Θ. Βερέμης** (19:08) υποστηρίζει ότι *για πολλούς αιώνες δεν υπήρχε η έννοια Έλληνας, υπήρχε η έννοια Ρωμαίος ή Ρωμιός*. Εάν έτσι είχαν τα πράγματα, τουλάχιστον κατά τους δύο πρώτους αιώνες, ούτε ο Σχολάριος θα αυτοαποκαλούνταν Έλληνας και θα αποκαλούσε Έλληνες τους σύγχρονούς του ομοεθνείς, ούτε ο Μελέτιος Πηγάς (†1602) θα διακήρυττε το ίδιο. Αλλά και αυτοί έκαναν λόγο για Έλληνες κι όχι απλώς για Ρωμιούς, και ο Ανδρόνικος Κάλλιστος, και ο Νικόλαος Σεκουνδινός, ο Ιαννός Λάσκαρις, ο Μιχαήλ Αποστόλης, ο Μιχαήλ Μαρούλλος Ταρχανιώτης, ο Θ. Ζυγομαλάς, ο Ιέραξ (16ος αι.), ο Μονεμβασίας Αρσένιος (16ος αι.), ο Μυρέων Ματθαίος, ο Νεκτάριος Ιεροσολύμων και ο Χριστόφορος Άγγελος (†1638), για να αναφέρουμε λίγους από τον 15ο και 16ο αιώνα μόνο. Η έννοια του Έλληνα όχι μόνο ήταν υπαρκτή, αλλά και δεν την (επαν)έφεραν οι Έλληνες διαφωτιστές. Οι Ορθόδοξοι Πατριάρχες, στα 1716/25, κάνουν λόγο περί *Γραικών, Ρωσσών, Ιβήρων, Αράβων, Βουλγάρων, Αλβανών, Βλάχων, Μολδαβών* ορθοδόξων χριστιανών, αποφεύγοντας να τους θεωρήσουν αδιακρίτως ένα «θρησκευτικό γένος», όπως οι εμμονές ορισμένων σημερινών Ελλήνων πανεπιστημιακών το απαιτούν· και περί «εὐγενεστάτων περιδόξων γενῶν, ἀγγλων τε καὶ ἑλλήνων» (Ι. Ν. Καρμίρη, *Τα δογματικά και τα συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμ. Β΄, σσ. 789, 816-7).

Είναι λάθος να νομίζουμε ότι για τους Έλληνες ραγιάδες δεν υπήρχε η έννοια Έλληνας μόνο και μόνο επειδή οι Οθωμανοί, όντας πιστοί στη Σαρία, δεν αντιλαμβάνονταν τέτοια έννοια. Βέβαια, ο Βερέμης, που αποφεύγει τη χρήση όρων «Έλληνες», «Τουρκοκρατία» και «δουλεία», επειδή προτιμά επιστημονικότερους όρους και την ορολογία της εποχής στην οποία αναφέρεται, δεν έχει την επιστημονική συνέπεια ώστε να αποκαλεί τους «χριστιανούς κατοίκους του Μωριά/Ρούμελης» *Ραγιάδες* (reaya) ή *Απίστους- Γκιαούρηδες* (gâvur), δηλαδή να χρησιμοποιεί την ορολογία την οποία το οσμανικό κράτος χρησιμοποιούσε επισήμως. Αλλά αυτή είναι η εντιμότητα ορισμένων: η *Τουρκοκρατία* να αποκαλείται *οθωμανική κυριαρχία*, αλλά οι *χριστιανοί Ρωμηοί* να μην αποκαλούνται *Ραγιάδες*, δηλαδή *υπόδουλοι* (κυριολεκτικά: *κοπάδι*), και να αποφεύγεται ακόμη και η μνεία της λέξης αυτής, προκειμένου να εξιδανικευτεί η Τουρκοκρατία. Αν η αναφορά σε Ραγιάδες/Γκιαούρηδες εξαφανιστεί, εξαφανίζεται και η εντύπωση για διάκριση κυρίαρχων-υπόδουλων, άρα και η υπόνοια για ύπαρξη δουλείας υπό τους Οθωμανούς.

φορολογία και παιδομάζωμα

Σύμφωνα με τον καθηγητή **Πασχάλη Κιτρομηλίδη** (19:39), *η οθωμανική διοίκηση ενδιαφέρεται για τη φορολογία. Εφόσον αποδίδονται οι φόροι, δεν ενδιαφέρει την οθωμανική διοίκηση τι κάνουν περαιτέρω*. Όχι απλώς η φορολογία των χριστιανών ήταν δυσβάστακτη, αλλά και υπήρχαν διάφορες άλλες καταστάσεις οι οποίες έδιναν στον ραγιά να καταλάβει ότι ήταν υποδεέστερος και ανά πάσα στιγμή στο έλεος του Μουσουλμάνου, όχι μόνο του ιεραρχικά ανώτερου αλλά και του ανήκοντα στην ίδια ή και σε κατώτερη κοινωνική τάξη. Οι φόροι, οι αγγαρείες, το παιδομάζωμα, η κατάσχεση εκκλησιών, η υποχρεωτική, χαρακτηριστική για τους ραγιάδες, ενδυμασία, η άνιση δικαστική μεταχείριση μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών, η απαγόρευση οπλοφορίας, η πειρατεία και το δουλεμπόριο κατά των χριστιανών αποσιωπώνται. *Ο νόμος τους απαγόρευε να φέρουν όπλα…να πηγαίνουν έφιπποι…τα γυναικεία μέλη της οικογένειάς του ήταν έρμαια των ορέξεων του αφέντη. Την περιουσία του μπορούσαν οποιαδήποτε στιγμή να του την πάρουν* (…), *σε περίπτωση που δεν υπήρχαν κληρονόμοι, όλη η περιουσία περιερχόταν, σύμφωνα με τον τουρκικό νόμο, στο μουσουλμανικό κράτος* (**Ντ. Ντέικιν**, *Η ενοποίηση της Ελλάδας*, σσ. 29-33). *Η μαρτυρία ενός Χριστιανού δεν λαμβανόταν υπόψη στο δικαστήριο αν ήταν αντίθετη με τη μαρτυρία ενός Μουσουλμάνου…Ο Χριστιανός δεν επιτρεπόταν να οπλοφορεί… Ο ΙΣΤ΄ και ο ΙΖ΄ αιώνας υπήρξαν κατά κάποιο τρόπο «Μεσαίωνας» στην ιστορία του ελληνικού λαού. Οι Αρμένιοι, τους οποίους οι Τούρκοι θεωρούσαν «πιστό» millet, και οι Εβραίοι δεν είχαν φέρει αντίσταση στην οθωμανική κατάκτηση και αυτή την εποχή απολάμβαναν μεγαλύτερη εύνοια απ' ό,τι οι Έλληνες* (R. Clogg, *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας*, σσ. 15-16).

Ο καθηγητής **Κιτρομηλίδη**ς υποστηρίζει την παραπάνω θέση με τέτοια βεβαιότητα ωσάν το οσμανικό κράτος να ήταν κάποιο λαϊκό κράτος ή η Δ.Ο.Υ. Κων/πόλεως, που ενδιαφερόταν απλώς για την ετήσια φορολόγηση. Δεν αναφέρει τι σήμαινε «συλλογή φόρων επί οθωμανικής κυριαρχίας», δηλαδή ότι *οι έκτακτοι φόροι και αγγαρείες που επιβάλλονταν για τις ανάγκες των διοικητικών οργάνων, για την επισκευή των οχυρωματικών έργων, για τη συντήρηση των οδών και των γεφυρών, για την εξάρτυση του στρατού και του στόλου, για τις έκτακτες ανάγκες των εκστρατειών κ.λπ., έτειναν με την πάροδο του χρόνου να γίνωνται καταπιεστικότεροι και επαχθέστεροι από τους τακτικούς φόρους. Στρατιές φοροεισπρακτόρων, ζαμπίτηδων, ταγσηλδάρηδων, καδήδων, σερέτ-δαβάδων, βεκίληδων, δραγουμάνων, μαμούρηδων και πουμπασίρηδων, απομυζούσαν τους φτωχούς ραγιάδες απαιτώντας διάφορα πρόστιμα, όπως το «φονικό» και το «κερατιάτικο», και έκτακτες εισφορές, όπως το «αλατιάτικο», «γρασιδιάτικο», «πανιάτικο», «σουρσάτ», «σουγιέμ», «πεσινάτι», «πακιγιέ», «συνεισφορά», «προσφορά», «δραγομανιά», «ρέσιμο», «βικιαλέτι», «χισμέτι», «ταϊνάτι» κ.λπ.* (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι΄). Στο οθωμανικό κράτος, ίσως μόνο η αναπνοή δεν φορολογούνταν, αλλά, αν δεχτούμε αυτό ως δεδομένο, τότε μπορούμε όντως να συμφωνήσουμε ότι τους Οσμανούς δεν ενδιέφερε τίποτε άλλο πέρα από την φορολογία. Με άλλα λόγια, οι επισημάνσεις περί «φορολογίας» οδηγούν στο να υποτιμηθεί το γεγονός ότι, αφενός, υπήρχε καταφανής διαφορά στη φορολόγηση μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων και αφετέρου ότι, για την οθωμανική αντίληψη περί δικαιοσύνης, την οποία συναντούμε σε κάθε οσμανικό έγγραφο, ήταν απολύτως νόμιμη και δίκαιη η παρασιτική εις βάρος του χριστιανικού στοιχείου φορολόγησή του. Είναι χαρακτηριστικό για τη φύση του οθωμανικού πολιτισμού η επιστολή του Μωάμεθ του Πορθητή σχετικά με το παιδομάζωμα: *Από πατέρα σε γιο, η λάμπα του βασιλείου μας μένει αναμμένη. Καίει με το λάδι που έχει αποσπαστεί από τις καρδιές των απίστων*.

Ενδεικτικό είναι ότι **απουσιάζει** οποιαδήποτε αναφορά για το παιδομάζωμα των χριστιανών (μόνο των Ελλήνων, καθώς Εβραίοι και Αρμένιοι εξαιρούνταν), σε μια εκπομπή η οποία καλύπτει γύρω στα τριακόσια χρόνια Τουρκοκρατίας (1460-1770). Ο Ντέικιν παρατηρεί: *Δεν πρέπει να απορούμε που πολλοί χριστιανοί διάλεγαν να γίνουν Τούρκοι. Το σπουδαιότερο κίνητρο ήταν η επιθυμία τους να απαλλαγούν από το παιδομάζωμα* (…), *οι Έλληνες γονείς συχνά ακρωτηρίαζαν τα παιδιά τους για να τα γλιτώσουν έτσι από τον κίνδυνο να τα πάρουν* (*Η ενοποίηση της Ελλάδας*, σ. 30). Μπορεί φυσικά να λεχθεί ότι μερικοί μουσουλμάνοι, αποβλέποντας στην κοινωνική άνοδο των τέκνων τους, ήθελαν τα παιδιά τους να γίνουν γενίτσαροι και ότι, σε μεταγενέστερες εποχές, οι οθωμανικές αρχές ικανοποιούσαν το αίτημά τους, αλλά οι λεπτομέρειες και οι εξαιρέσεις δεν αποκρύβουν ούτε αναιρούν τον κανόνα, ο οποίος εκφράζεται και με τα εξής ελληνικά τραγούδια-θρήνους για το παιδομάζωμα: *Ανάθεμά σε, βασιλιά…με το κακόν οπό 'καμες…να μάσεις παιδομάζωμα…Κλαιν οι γονέοι τα παιδιά κι οι αδερφές τ' αδέρφια, κλαίγω κι εγώ και καίγομαι και όσο ζω θα κλαίω, πέρσι πήραν το γιόκα μου, φέτο τον αδερφό μου· ήρθαν χρόνια δύστυχα καταραμένα χρόνια, οι Τούρκοι παίρνουν τα παιδιά· Τι ν' το κακό που γίνηκι στη μένα τη γκαημένη, στην πρώτη τη γενιτσαριά πήραν τουν αδιρφό μου, στη δεύτιρη τουν άντρα μου κι τώρα τουν υγιό μου*.

Ο “μυθος” του κρυφού σχολειού

Ο **Τατσόπουλος**, στη συζήτηση, κάνει λόγο για τον μύθο του Κρυφού Σχολειού (43:12-46:14), αναρωτιέται αν είναι μειοδοσία ή έρευνα η αποκάλυψη ότι το Κρυφό Σχολειό ήταν μύθος, δηλαδή ότι η παιδεία απαγορευόταν στους Ραγιάδες από τους Οθωμανούς. Σε αυτο το χρονικό σημείο για πρώτη φορά, μετά από 92 λεπτά εκπομπής, ακούγεται η λέξη «Ραγιάδες». Αυτό που εντυπωσιάζει είναι ότι, ενώ «αποκαλύπτονται οι μύθοι» για την ελληνική παιδεία επί Τουρκοκρατίας, δεν γίνεται ούτε καν νύξη για την τρομερή οπισθοδρό-μηση της ελληνικής παιδείας λόγω της Τουρκοκρατίας (15ος και 16ος αι.).

Ο **Νικόλαος Σοφιανός** παρατηρούσε, το 1544, *Εις τέτοιαν κακήν τύχην κατήντησε το πάλαι ποτέ μακαριστόν γένος ημών των Γραικών, ότι μόλις ευρίσκεται τώρα διδάσκαλος οπού νάναι ικανός να διδάσκει τους νέους καν την γραμματικήν τέχνην*. **Ο Αντώνιος Έπαρχος** († περ. 1568) έγραφε: *και γαρ εν των νυνί χρόνω μηδεμίαν ή μικράν όλως ορώντες καταβάλλεσθαι φροντίδα περί τα γράμματα τους Έλληνας, δια την ξυμβάσαν τω γένει καταστροφήν*. Σε επιστολή του **Θεοδόσιου Ζυγομαλά** προς τον Μ. Κρούσιους, στα 1581, διαβάζουμε «πάντα ταῦτα (φεῦ) δεδουλωμένα δουλεία ἀγαρηνῶν, καὶ οὐκ ἔχοντα τὰς ἐλευθέρας ἐπιστήμας...Το δ᾽ αἴτιον, ὅτι αἱ κακώσεις, καὶ αἱ συζητήσεις τῶν τυραννούντων δειναί» και «ὁρῶ δὲ μετοικήσαντα πάντα ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν τόπων, καὶ οἰκήσαντα ἐν ὑμῖν. [ ] ἑλληνικῶν δὲ χαρίτων τὸ κλέος, βαρὺς ἔλεσεν αἰών, βαρβαρικοῖς δαμάσας ἔθεσιν ἀγλαϊνήν», ενώ, σε επιστολή του ιδίου στους φοιτητές του Crusius στα 1575: «ἀπολέσαντες γὰρ ἡμεῖς βασιλείαν, καὶ σοφίας ἐστερήθημεν βαρβαρωθέντες ἐν βαρβάροις χρονίως καὶ ἀνανεύειν ταῖς δυστυχίαις κωλυόμενοι».

Ο **Ευγένιος Γιαννούλης** (†1682), στις αρχές του 17ου αι., γράφει: *Εν τοις μέρεσι της Αιτωλίας... και επί πάσιν σχεδόν τοις πέριξ εκείνη κλίμασιν εξέλιπε προ πολλών ήδη χρόνων... η των πεζών γραμμάτων γνώσις... και ούτω συνέβη τους εκείσε πάντας αναλφαβήτους γενέσθαι... σπάνιόν τι χρήμα ο ιερεύς εκεί, ο απλώς γραμμάτων είδησιν έχων*. Στα 1775, έγραφε ο Μετρών και Αθύρων: *Θαύμα πώς ουκ εξέλιπεν όλως η καθωμιλουμένη κοινή των Ελλήνων γλώσσα εκ της Ελλάδος αυτής υπό βαρβάρων τελούσης και καταπολεμουμένης*, μια και, σε πυκνοκατοικημένες από Τούρκους περιοχές, ακόμη και η ομιλία της ελληνικής συνιστούσε «πρόκληση» και «σκανδαλισμό». Έτσι **ευημερούσαν (!)** οι κάτοικοι της Ελλάδας χάρη στην έλευση των Οσμανών. Μειοδοσία λοιπόν δεν είναι να δείχνεται ο μύθος του Κρυφού Σχολειού αλλά όταν, παράλληλα, αποσιωπάται ότι, εξαιτίας του μύθου των ανεκτικών Οσμανών, η παιδεία στον ελληνικό χώρο τους δύο πρώτους αιώνες σχεδόν εξαφανίστηκε. Προφανώς κάποιοι θέλουν να αποδοθεί το 1821 απλώς στο «ατύχημα» της παρακμής της οσμανικής κρατικής διοίκησης κι όχι στην αρχική και εγγενή αδικία της οσμανικής κυριαρχίας.

Ισλαμική... ανεξιθρησκεία

Ο παρουσιαστής υποστηρίζει ότι (21:30), για τους υπηκόους του σουλτάνου, *η θρησκεία δεν εξελίσσεται σε πεδίο διαμάχης*. Για να υπάρξει όμως πεδίο διαμάχης, πρέπει και οι δύο πλευρές να έχουν ίσα δικαιώματα και υλική ισχύ· ώστε να είναι δυνατή η έμπρακτη αμφισβήτηση της μίας από την άλλη. Δεν είναι η ύπαρξη ανεκτικότητας που εμποδίζει στην οθωμανική Αυτοκρατορία, τη μετατροπή των θρησκευτικών διαφοροποιήσεων σε πεδίο διαμάχης, αλλά η αυτονόητη και απόλυτη, νομικά και υλικά, κυριαρχία της μίας θρησκείας επί της άλλης, που καθιστά εκ των προτέρων περιττή κάθε διαμάχη. Επίσης, ο παρουσιαστής οδηγεί αυθαίρετα στα άκρα το γεγονός ότι ορισμένοι μουσουλμάνοι σέβονταν ορισμένους χριστιανικούς αγίους και ότι ορισμένοι χριστιανοί, σε διαδικασία σταδιακού εξισλαμισμού, γοητεύονταν από τους δερβίσηδες, ειδικά στη Μ. Ασία, όταν υποστηρίζει (21:47) ότι *μουσουλμάνοι και ορθόδοξοι σέβονται την πίστη του άλλου*. Επίσης υποστηρίζει ότι *οι γάμοι μεταξύ τους δεν είναι σπάνιοι* ***μετά από τον εξισλαμισμό***, για να τεκμηριώσει (22:16) ότι οι δύο θρησκευτικές κοινότητες συνυπήρχαν και μοιράζονταν πολλά αναμεταξύ τους. Όμως ο **εξισλαμισμός** δεν συνιστά ούτε συνύπαρξη θρησκειών ούτε κοινή δραστηριότητα· συνιστά εξαφάνιση της μίας θρησκείας και απομύζηση του ανθρώπινου δυναμικού της. «Συνύπαρξη μεταξύ θρησκειών» νοείται και υφίσταται μόνο όταν οι προϋποθέσεις και οι όροι οι οποίοι τη διέπουν είναι τέτοιοι ακριβώς ώστε να καθίσταται δυνατή η απρόσκοπτη κοινωνική αναπαραγωγή καθεμίας από τις θρησκείες. Ως εκ τούτου, η γειτονία δεν συνιστά αρμονική συνύπαρξη που, μόνο αργότερα, χάρη στην παρακμή του οσμανικού κράτους, διαταράχθηκε.

Άκμή και παρακμή

Για τον παρουσιαστή, έπρεπε πρώτα να έρθει ο θεσμός των **τσιφλικιών** και των **κοτζαμπάσηδων**, *από τις αρχές του 17ου αιώνα*, όπως παρατηρεί (26:17), μετά τους δύο πρώτους αιώνες, ώστε να ερημώσει πρώτα η ελληνική ύπαιθρος (27:18) εξαιτίας της απληστίας των κοτζαμπάσηδων και των τσιφλικάδων. Όμως, στην Πελοπόννησο, *η αύξηση της δυνάμεως των κοτζαμπάσηδων αρχίζει κυρίως... από τις αρχές του 19ου αιώνα*, ενώ στη Ρούμελη *οι αρματολοί έχουν τη δύναμη και όχι οι πρόκριτοι, οι κοτζαμπάσηδες* (Απ. Βακαλόπουλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Ε΄, σσ. 307, 418)· συνεπώς, ο κοτζαμπασισμός ως αιτία εξουθένωσης των αγροτών, άρα

και αύξησης των επαναστατικών τάσεών τους, δεν ήταν τόσο σημαντικός, παρά κάποιες δεκαετίες πριν από το 1821, και μόνο στον Μωριά, όχι στη Ρούμελη, της οποίας οι αρματολοί-κλέφτες επίσης έλαβαν μέρος στην επανάσταση. Επίσης, δεν ήταν μόνο οι Έλληνες κοτζαμπάσηδες αυτοί στους οποίους, ως υπεκμισθωτές, ανέθεσε τη συλλογή των φόρων, όπως λέει ο παρουσιαστής (26:18). Υπεκμισθωτές των φόρων, δεν ήταν μόνο οι κοτζαμπάσηδες, αλλά κυρίως οι λεγόμενοι **αγιάνηδες** (ayân) οι οποίοι ήταν μουσουλμάνοι – αυτοί βεβαίως δεν αναφέρονται καν.

Στη συνέχεια, ο παρουσιαστής (30:58) δίνει μια εικόνα για τους δύο πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας διαφορετική από εκείνην της Pax Ottomanica: **Οκτώ πόλεμοι** στα ελληνικά εδάφη, η Πελοπόννησος είναι ένα πεδίο μάχης, η Μεθώνη, το Άργος και το Ναύπλιο ξεθεμελιώνονται και οι κάτοικοί τους σφάζονται, Αλβανοί εποικίζουν τις ερημωμένες ελληνικές περιοχές, στις ελληνικές θάλασσες επικρατεί ανασφάλεια, οι Τούρκοι ερημώνουν την Πελοπόννησο ηττώμενοι από τους Βενετούς, το εμπόριο σβήνει κ.ο.κ. – και περιορίζεται μόνο στη Ν. Ελλάδα. Πώς συμβιβάζονται τα παραπάνω (που καταλαμβάνουν μόλις δύο λεπτά) με την αρχική (και μεγαλύτερης διάρκειας στην εκπομπή) περιγραφή μιας ειδυλλιακής πρώιμης Τουρκοκρατίας –εικόνα βασισμένη σε ένα χριστιανομουσουλμανικό νεκροταφείο στην Κόρινθο και σε ένα πλούσιο κεφαλοχώρι της Βοιωτίας– είναι κάτι που θα μπορούσε κανείς να εξηγήσει ως **στάχτη στα μάτια**. Ξέρουμε ότι οι Τούρκοι έδιωχναν τους Έλληνες από τις παλαιές πόλεις και κατοικούσαν οι ίδιοι σε αυτές. Γενικότερα, μέσω της εκπομπής, **αντιστρέφεται** η πραγματικότητα: «παρακμή των Ελλήνων στην πρώιμη Τουρκοκρατία, ακμή των Οθωμανών – ακμή των Ελλήνων στους μεταγενέστερους αιώνες, παρακμή των Οθωμανών», με τον ισχυρισμό ότι η ακμή Οθωμανών και η ακμή των Ελλήνων/Ρωμηών συνέπεσαν χρονικά, δηλαδή κατά τον 15ο και 16ο αιώνα. Πού είναι η ακμή, ή έστω η ευημερία των Ελλήνων τότε;

Ορεινός ... τουρισμός

Ο παρουσιαστής αναφέρει (33:40), ως λόγους μετακίνησης των Ελλήνων στα ορεινά, τις επιδημίες, τους πειρατές και τους ξένους στρατούς· **όχι την τουρκική κατοχή**. Όμως οι μετακινήσεις αυτές στα Βαλκάνια δεν άρχισαν λόγω των βενετοτουρκικών πολέμων και της πειρατείας, αλλά από την πρώτη στιγμή της εμφάνισης των Οσμανών, ως συνέχεια της αγωνιώδους φυγής των Ελλήνων Μικρασιατών από τη Μικρασία, μπροστά στην επέλαση των Τουρκομάνων-Σελτζούκων, μετά τον 11ο αιώνα. Είναι ενδεικτική της σαθρότητας των «αντιεθνοκεντρικών» ερμηνειών, ελλείψει επιχειρημάτων, η καταφυγή σε ιδεολογικές συκοφαντίες περί εθνικισμού (= σοβινισμού) προκειμένου να αντικρουστεί η άποψη ότι οι μεταναστεύσεις των Ελλήνων και οι εποικισμοί των ορεινών τοποθεσιών οφείλονται στην οθωμανική επέλαση και παρουσία στην Ελλάδα.

Οι εποικισμοί των ορεινών περιοχών της Ελλάδας από χριστιανούς και οι μεταναστεύσεις τους εκτός του ελλαδικού χώρου δεν αρχίζουν με την απαρχή της παρακμής του οσμανικού κράτους, τον 17ο αι., αλλά ακριβώς κατά τη στιγμή της εισβολής και εδραίωσης των Τούρκων στον ελλαδικό χώρο. Τους πρώτους, δήθεν καλούς, αιώνες της Τουρκοκρατίας, όταν εισβάλλουν οι Οθωμανοί σε Μακεδονία, Πελοπόννησο και Θεσσαλία, και όταν γίνονται οι εποικισμοί της Μακεδονίας και Θεσσαλίας με Γιουρούκους και Κόνιαρους, και όχι μετά τον 17ο αι., ο Ταΰγετος, ο Όλυμπος και τα Πιέρια, το Συνιάτσικο (Άσκιο), το Πήλιο, τα Άγραφα, η βόρεια Πίνδος και η ορεινή Χαλκιδική γεμίζουν από χριστιανικά χωριά και παρατηρείται φυγή χριστιανικών πληθυσμών στα Επτάνησα, τη Γεωργία, την Ιταλία και αλλού.

Με την υποδούλωση των βόρειων ελληνικών περιοχών, στα τέλη του 14ου αιώνα, οι βόρειοι Έλληνες κατέφυγαν στη Ν. Πελοπόννησο και στις Κυκλάδες. Μόνο ιδεολογική («αντιεθνοκεντρική») προπαγάνδα μπορεί να απο-

δώσει τα δύο ταυτόχρονα γεγονότα (εισβολή/εποικισμός Τούρκων και φυγή Ελλήνων σε βουνά ή σε μη τουρκικές περιοχές) σε άλλες κύριες αιτίες κι όχι στην οσμανική εισβολή. Ο Δωρόθεος Μονεμβασίας γράφει για τον 15ο αι.: «*Ωσάν εκυρίευσεν ο Τούρκος των Μωρέαν, άφηκαν οι Χριστιανοί από τα κάστρη και από τας χώρας τα οσπήτιά τους, και τα άλλα τους πράγματα, και ταις ευημερίαις τους, και ήρχουνταν φαμιλικώς και έμπαιναν μέσα εις το* [Ενετικό] *Ανάπλι, και εκατοικούσαν…δια να λείψουν από τα πάθη των Τουρκών*». Ο παρουσιαστής και οι ιστορικοί σύμβουλοι της εκπομπής απέδωσαν ακόμη και την μαζική φυγή των ελληνικών πληθυσμών, είτε στα ορεινά είτε εκτός των Βαλκανίων, στους τουρκοβενετικούς πόλεμους και την πειρατεία.

Ο Βερέμης, ως αίτιο μετακίνησης επί Τουρκοκρατίας στα ορεινά (34:04), αναφέρει πρώτο την **υγιεινότερη διαβίωση**, ωσάν να γινόταν λόγος για φυματικούς πληθυσμούς στους οποίους ο γιατρός συνέστησε τον αέρα της εξοχής. Παραδόξως, και στα βυζαντινά χρόνια, κατά τα οποία επίσης ξεσπούσαν επιδημίες, η ορεινή Ελλάδα δεν πλημμύρισε από χωριά όπως κατά την Τουρκοκρατία. Ο Βερέμης, έπειτα (34:26), αναφέρει ως λόγο την αποφυγή των φόρων. Όμως, υποτίθεται ότι οι Οσμανοί φορολογούσαν λιγότερο τους ελληνικούς πληθυσμούς. Γιατί, αφού οι φόροι μειώθηκαν τόσο με την άφιξη των Οσμανών, ο κόσμος άρχισε να φεύγει στα βουνά για να αποφύγει την πληρωμή τους στους Οσμανούς; Και γιατί ως τρίτος λόγος θεωρείται (34:39 και 38:34) η ασφάλεια από το (οσμανικό) κράτος και τις *πολλές παρεκτροπές* του (ποιες άραγε;), αφού αρχικά αυτό θεωρήθηκε ότι έδωσε πρωτόγνωρη αίσθηση ασφάλειας και την Pax Ottomanica στους κατοίκους; Ο παρουσιαστής επικρίνει (7:21) την άποψη «των περισσότερων από εμάς» (σταθερή η αναφορά στις housewives) ότι οι Έλληνες κατέφευγαν στα βουκ νά για να επαναστατήσουν και ότι οι Οθωμανοί δεν προσέφεραν τίποτε το θετικό όντας βάρβαροι. Η καταφυγή στα βουνά, σε πρώτο στάδιο όχι για να χρησιμοποιηθούν αυτά ως επαναστατικό ορμητήριο, αλλά για να γλιτώσουν οι κάτοικοι από τους Τούρκους, δείχνει και την ποιότητα της διαβίωσής τους υπό τους Οθωμανούς.

Κλέφτες και…. εγκληματίες

Όσον αφορά στους **Κλέφτες**, ο παρουσιαστής υποστηρίζει ότι αυτοί δεν είναι εθνικοί ήρωες (38:15), ότι οι Κλέφτες λεηλατούν αδιακρίτως την περιουσία χριστιανών και μουσουλμάνων (38:42), θεωρούν πατρίδα (εννοείται: *μόνο*) τον τόπο καταγωγής τους (39:16), *δεν έχουν την αίσθηση ότι ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο με κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά, σε ένα έθνος* (39:27). Παρ' όλο που αληθεύει ότι οι Κλέφτες δεν λήστευαν μόνον μουσουλμάνους, τα υπόλοιπα έρχονται σε αντίθεση με τα εξής: Εάν οι Κλέφτες δεν είχαν καθόλου «εθνική» «συνείδηση», τότε θα αντιμετωπίζονταν με τον ίδιο τρόπο από τους μουσουλμανικούς και τους χριστιανικούς πληθυσμούς, δηλαδή, στα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, οι Κλέφτες δεν θα εμφανίζονταν να αντιμάχονται μόνο τους «Τούρκους», ενώ, στα τραγούδια των μουσουλμάνων της Ελλάδας, οι Κλέφτες θα εμφανίζονταν εθνοθρησκευτικά αδιάφοροι. Το σημαντικότερο: Οι ίδιοι οι Κλέφτες διαφορετικής εθνότητας διαισθάνονταν τις εθνοτικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, παρ' όλο που λήστευαν ανεξαρτήτως εθνότητας και θρησκείας. Δηλαδή: *…το φαινόμενο του κλέφτη είναι γενικό και δεν αναφέρεται ειδικά σε μία και μόνη εθνότητα. Ενώ λοιπόν υπάρχει ομοιότροπη αντιμετώπιση των κλεφτών, ανεξαρτήτως εθνικότητας, από τους γαιοκτήμονες και από τους εκπροσώπους της πολιτικής ηγεσίας, είτε μουσουλμάνοι είναι αυτοί είτε μη μουσουλμάνοι, δεν φαίνεται να υπάρχει ταξική αλληλεγγύη μεταξύ των μουσουλμάνων και των μη μουσουλμάνων κλεφτών* (Τσετίν Γετκίν, *Etnik ve Toplumsal Yönleriye Türk Halk Hareketleri ve Devrimler = Τουρκικά λαϊκά κινήματα και επαναστάσεις με τις εθνικές και κοινωνικές τους πλευρές*). *Η «εθνική» αντίθεση, λοιπόν, απορρόφησε την ταξική, γεγονός που διαπιστώνεται στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε κάθε εξέγερση των Ελλήνων κατά των Οσμανών* (Ν. Σαρρή, *Προεπαναστατική Ελλάδα και Οσμανικό Κράτος*, σ. 103).

Σε πάρα πολλά από τα 192 κλέφτικα τραγούδια της συλλογής του Πάσοβ, η αντίσταση, η άρνηση υποταγής στους Οθωμανούς και το μίσος κατά αυτών είναι κάτι παραπάνω από άμεσα αντιληπτό, είναι ο πυρήνας των τραγουδιών· δεν βρίσκουμε σε αυτά, όμως, τα ίδια αρνητικά συναισθήματα για τους χριστιανούς – όπως θα βρίσκαμε εάν υποθέταμε ότι οι Κλέφτες δεν είχαν «εθνική» «συνείδηση». Ενδεικτικά: *Βάλτε φωτιά στην εκκλησιά, κάψτε τους Τούρκους μέσα, χίλια φλωριά να την χρωστώ, καινούρια να την φτιάσω* (του Μπουκουβάλα)· *Λεβέντες κάμετε καρδιά, σα Χριστιανοί φανήτε, Τους Τούρκους να παστρέψωμε, να πέσουνε στον τόπο* (του Κώστα Μπουκουβάλα)· *Να χύσωμ' αίμα Τούρκικο, να φάνε κ' οι κοράκοι* (του Γιάννη Στάθη). *Είχαν τουλάχιστον ορισμένα χαρακτηριστικά που πλησίαζαν το εθνικό συναίσθημα. Αισθάνονταν άσπονδο μίσος για τους απίστους. Λάτρευαν με απλοϊκό τρόπο την Εκκλησία τους και…καλούσαν παπάδες να ευλογήσουν τα όπλα τους* (Ντ. Ντέικιν, *Η ενοποίηση της Ελλάδας*, σ. 42). *Οι επιθέσεις τους εναντίον των περίοπτων συμβόλων της οθωμανικής εξουσίας… έκαναν τη λαϊκή φαντασία να τους θεωρεί υπερασπιστές των καταπιεσμένων Ελλήνων ραγιάδων εναντίον των μουσουλμάνων κατακτητών τους…* (R. Clogg, *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας*, σ. 17). *Κάποτε έκλεβαν, βασάνιζαν ή και δολοφονούσαν Έλληνες συμπατριώτες τους – πλούσιους βασικά και όχι απλούς χωρικούς. Συχνότερα όμως έκαναν επιδρομές εναντίον Τούρκων…Είχαν την υποστήριξη των απλών καταπιεσμένων ανθρώπων* (J.A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο*, σ. 40).

Μια … ακατανόητη επανάσταση!

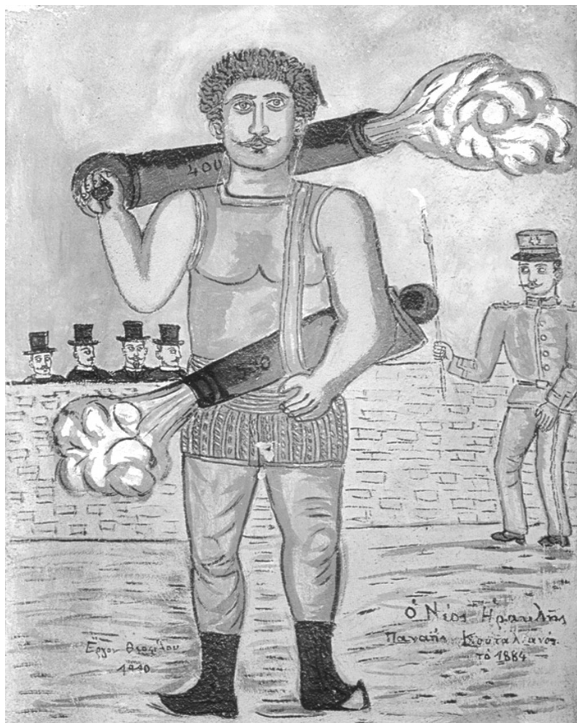
Όσον αφορά στα **Ορλωφικά**, ο Τούρκος καθηγητής Φικρέτ Αντανίρ (40:15) υποστηρίζει ότι *οι Οθωμανοί δεν ενδιαφέρονταν γι' αυτές τις περιοχές, γιατί ήταν πολύ φτωχές. Ήταν άγονες και βραχώδεις… Αυτοί οι θύλακες τραβούσαν την προσοχή των ξένων δυνάμεων. Για να αποκτήσουν επιρροή στα Βαλκάνια, έπρεπε να πάρουν με το μέρος τους αυτές τις κοινότητες…* Παρ' όλο που δεν ενδιαφέρονταν οι Οθωμανοί για την άγονη Ελλάδα, πολεμούσαν επί εννιά χρόνια προκειμένου να μην τη χάσουν. Φαίνεται

ότι απλώς θίχτηκε το οθωμανικό φιλότιμο από την εξέγερση, τόσο ώστε να ζητήσουν τη συνδρομή ακόμη και μουσουλμάνων στασιαστών εναντίον της, όπως του Μεχμέτ Αλή. Η παραπάνω αντιμετώπιση των επαναστάσεων των Ελλήνων, ως απλώς υποκινούμενων από τις ξένες δυνάμεις, εντάσσεται στα πλαίσια της προσπάθειας να αποσιωπηθεί η ύπαρξη της οθωμανικής τυραννίας ή να υποτιμηθεί η έκτασή της. Οι Έλληνες δεν είχαν κανένα λόγο να επαναστατήσουν, περνούσαν ημιαυτόνομοι στα άγονα βράχια τους, που ήταν άχρηστα στους Τούρκους, και ζούσαν λίγο πολύ ευχάριστα, λέει ο παραπάνω καθηγητής· άρα, η μόνη λογική εξήγηση για τις εξεγέρσεις τους είναι πως αυτές ήταν υποκινούμενες από το εξωτερικό. Η εξήγηση του Τούρκου καθηγητή εντάσσεται στο πλαίσιο της απαξίωσης, από την τουρκική ιστοριογραφία, της Ελληνικής Επανάστασης, η οποία είναι της μόδας και στην ελληνική ιστοριογραφία. Οι επαναστάτες του 1821, είναι για όχι λίγους Τούρκους ιστορικούς, «ληστές» και «στασιαστές», και η Ελληνική Επανάσταση «στασιαστική ενέργεια κατά του κράτους» και «στάση του Μωριά», ωσάν να μην εξερράγη το 1821 η επανάσταση σε Θεσσαλία, Μακεδονία, Αιγαίο και Θράκη. Αφού δεν την κατέστειλαν, μπορούν να την υποτιμούν στους αιώνες των αιώνων.

Ο παρουσιαστής θεωρεί (44:31) ως αιτία της αποτυχίας των Ορλωφικών το ότι οι Έλληνες δεν είδαν τα Ορλωφικά ως *τον σπόρο της επανάστασης κατά των Τούρκων*, δηλαδή –θέλει να πει– δεν είχαν λόγο να επαναστατήσουν κατά ενός μη καταπιεστικού κράτους, και *συμμετείχαν μόνο στον βαθμό που εξυπηρετούσε τα δικά τους, τοπικά συμφέροντα. Το 1770, οι Έλληνες δεν λειτουργούν ακόμα σαν σύνολο, σαν έθνος· αυτό θα αλλάξει ριζικά τα πρώτα είκοσι χρόνια του επόμενου αιώνα*. Ωστόσο, ο έντονος τοπικισμός υπήρχε και αργότερα, δεν μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί η αιτία της αποτυχίας. Σημαντικός παράγοντας ήταν η ασυνεννοησία μεταξύ Ελλήνων και Ρώσων. Βλέποντας τις λιγοστές ρωσικές δυνάμεις, οι Μανιάτες δείχθηκαν επιφυλακτικοί και λίγοι κατατάχθηκαν στον στρατό του Θ. Ορλώφ. Οι Ρώσοι ήλπιζαν να νικήσουν με τις δυνάμεις των Ελλήνων, ενώ οι Έλληνες περίμεναν δυνάμεις ανάλογες με την έκταση του πολεμικού εγχειρήματος.

Στη **συζήτηση** μετά την πρώτη εκπομπή (12:37), προκειμένου να μαζευτούν τα αμάζευτα (έτσι όμως δημιουργείται αντίφαση) ο Βερέμης δέχεται *απολύτως* την άποψη ότι *το έθνος των Ελλήνων, προερχόμενο από τα βάθη της ιστορίας, με την κοινή γλώσσα και την κοινή θρησκεία, χειραφετείται έναντι της οθωμανικής Αυτοκρατορίας*. Ο Βερέμης (19:47-53) ισχυρίζεται ότι ο **Κοραής** προτιμούσε το Έλληνας αντί το Γραικός, ενώ είναι γνωστό ότι ο Κοραής έγραψε (*Διάλογος δύο Γραικών*) *Επρόκρινα το Γραικός, επειδή ούτω μας ονομάζουσι και όλα τα φωτισμένα έθνη της Ευρώπης* και όχι το «Έλληνας». Ο Βερέμης, συνεχίζοντας (21:56 της συζήτησης), υποστηρίζει ότι ήταν ο Παπαρρηγόπουλος ο οποίος ένωσε Αρχαία Ελλάδα, Βυζάντιο και Νέο Ελληνισμό· ενώ είναι γνωστό ότι οι εθνοσυνελεύσεις του 1821 θεωρούσαν τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες «ημέτερους» και «αυτοκράτορες της Ελλάδας», διακηρύσσοντας, πολύ πιο πριν από τον Παπαρρηγόπουλο, την άποψη για την εθνική συνέχεια, και βέβαια μπορεί κανείς να πάει πιο πίσω, σε λογίους του 16ου και 17ου αιώνα με παρόμοιες απόψεις. Ο Βερέμης (20:59 της συζήτησης) υποστηρίζει ότι οι Βαλκάνιοι, μαθαίνοντας ελληνικά και όντας ορθόδοξοι, εξελληνίζονταν· κάτι που αντιβαίνει στην άποψη της πρώτης εκπομπής ότι η ελληνοφωνία, συνδυαζόμενη με την Ορθοδοξία, δεν συνεπάγεται την (νέα) ελληνικότητα.

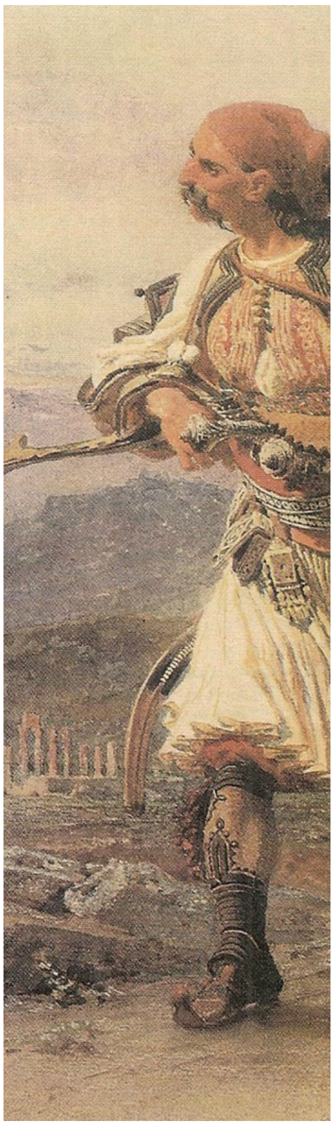
Ο **Τατσόπουλος** υποστηρίζει (42:02, 42:21 και 45:15-34 της συζήτησης) ότι *δεν υπήρξε η Αγία Λαύρα*. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός δεν βρισκόταν στη Λαύρα στις 25/3, αλλά στην Πάτρα, και την ημέρα εκείνη όρκισε τους Πατρινούς επαναστάτες στην πλατεία Αγίου Γεωργίου (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΒ΄, σ. 86). Η «Αγία Λαύρα» υπήρξε. Όχι στις 25/3, αλλά στις 17/3: *Μαρτυρίες από οικογενειακά αρχεία αγωνιστών που αναφέρουν ότι όχι μόνο αποφασίστηκε τότε στην Αγία Λαύρα η έναρξη της Επαναστάσεως, αλλά πως έγινε και ειδική δοξολογία στις 17 Μαρτίου, ημέρα εορτής του τιμωμένου εκεί Αγίου Αλεξίου, και επακολούθησε ορκωμοσία*» (ό.π., σ. 82). Όσο κι αν συνιστά μύθο η άποψη ότι η επανάσταση ξεκίνησε στις 25/3, άλλο τόσο μυθοπλασία συνιστά η άποψη που **αποσιωπά** το ότι οι επαναστάτες (βλ. τα απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη) είχαν ρητά επιλέξει την 25/3 ως ημερομηνία έναρξης της επανάστασης ακριβώς επειδή ήταν η χριστιανική γιορτή του Ευαγγελισμού, ασχέτως του αν, επειδή οι Τούρκοι είχαν αντιληφθεί τα σχέδια των επαναστατών, οι τελευταίοι εξεγέρθηκαν μερικές μέρες νωρίτερα.

Κλείνοντας, κανείς μπορεί να απορήσει πώς γίνεται σε μία μόνο εκπομπή να καλύπτεται η περίοδος από τον 15ο αιώνα ως τα Ορλωφικά. Είναι πράγματι εντυπωσιακό ότι τριακόσια χρόνια περιγράφονται τόσο γρήγορα και, συχνά, με σοβαρές αποσιωπήσεις, με αρκετές ανακρίβειες και με διόλου ασήμαντες αντιφάσεις.

οι Τούρκοι στα κλέφτικα και στα σουλιώτικα*

της συλλογής ρωμαίικα τραγούδια του α. passow

Κι᾽ ὁ σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ καπετὰν Μηλιόνη·
Χρῆστο σὲ θέλ᾽ ὁ βασιλιάς, σὲ θέλουν κ᾽ οἱ ἀγάδες.
Ὅσο ᾽ν᾽ ὁ Χρῆστος ζωντανός, Τοῦρκο δὲν προσκυνάει

Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης -Ἤπειρος 1700-1710

***

Ὁ Μπουκοβάλας πολεμᾷ μ᾽ ὀκτώ, μ᾽ ἐννιὰ χιλιάδες
…
Μετροῦντ᾽ οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς
καὶ λείπουν πεντακόσιοι.
Μετροῦνται τὰ κλεφτόπουλα
καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες·
Ὅνας ἐπῆγε στὸ νερὸ κι᾽ ἄλλος ψωμὶ νὰ φέρη,
Ὁ τρίτος ὁ καλήτερος στέκεται στὸ τουφέκι.

Ὁ Μπουκοβάλας (2) -Ἤπειρος/Θεσσαλία 1715

Ὁ Μπουκοβάλας τἄκουσε, στὸν κάμπο κατεβαίνει,
Μαζώνει τὰ μπουλούκια του ….τοὺς βάνει ν᾽ ὁρκιστοῦνε,
Τοῦρκο ποτὲ μὴν πιστευθοῦν ὅσο καιρὸ κι᾽ ἂν ζοῦνε…
Γιατὶ μᾶς πλάκωσ᾽ ἡ Τουρκιά, ὥς δώδεκα χιλιάδες
…
«Λεβέντες κάμετε καρδιά, σὰ Χριστιανοὶ φανῆτε,
Τοὺς Τούρκους νὰ παστρέψωμε,
νὰ πέσουνε στὸν τόπο»
Σὰν τα λιοντάρια σκούξανε, σὰν τα λιοντάρια βγῆκαν·
Τοὺς Τούρκους πέρνουνε μπροστά, σὰ γίδια τοὺς σκορπίζουν.
Σκοτώθηκαν κ᾽ ἐπιάστηκαν ὅσο γιὰ δυὸ χιλιάδες.

Ὁ Κώστας Μπουκοβάλας -Ἤπειρος/Θεσσαλία.

Γιῶργο χαϊντούτης φώναξε τ᾽ Ἀλέξη Τραγουδάκας·
«Βάλτε φωτιὰ στὴν ἐκκλησιά, κάψτε τοὺς Τούρκους μέσα,
Χίλια φλωριὰ νὰ τὴν χρωστῶ, καινούρια
νὰ τὴν φτιάσω»

Ὁ Μπουκοβάλας -Ἤπειρος/Θεσσαλία.

Ὁ Μίτσο Χούσης κλείστηκε μέσα στὴν Παναγία.
Γιῶργο χαϊντούτης χούγιαξε τ᾽ Ἀλεξη Τραγουδάκη·
«Βάλε φωτιὰ στὴν ἐκκλησιά, κάψε τὴν Παναγία,
Χίλια φλωριὰ νὰ τὴς χρωστῶ καὶ χίλια νὰ τὴν φτιάσω.»
…
Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὸν λόγο δὲν ἀκούει
Βλέπουν τοὺς Τούρκους, πῶφευγαν,
βλέπουν τους Ἀρβανίταις,
Σὰν ἔκαμε, καὶ χύθηκεν ὁ Γιάνης Μπουκοβάλας. …
Πιάνουνε Τούρκους ζωντανοὺς
καὶ Τούρκους σκοτωμένους …

Βλέπουν τοὺς Τούρκους πῶφευγαν,
βλέπουν τοὺς Ἀρβανίταις
Καὶ πήγανε καὶ κλείστηκαν ἀνάμεσα στὴν Ἄρτα.

Ὁ Γιάνης Μπουκοβάλας -Ἤπειρος/Θεσσαλία 1750-1760

***

Ἐγὦμ᾽ ὁ Γιάνης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκοβάλα.
Τράκο λεβέντες ρίξετε στὴ πλώρη τὸ καράβι·
Νὰ χύσωμ᾽ αἷμα Τούρκικο, νὰ φᾶνε κ᾽ οἱ κοράκοι».
Κ᾽ οἱ Τοῦρκοι βόλτα ρίχτουνε, γυρίζουνε τὴν πλώρη.
Πρῶτος ὁ Γιάνης πέταξε, πρῶτος ὁ Γιάνης βγαίνει
Μὲ τὸ τουφέκι στὸ δεξί, μὲ τὸ σπαθὶ στὰ δόντια.
Ποτάμι τρέχουν αἵματα, θάλασσα κοκκινίζει
Κι᾽ ἀλλᾶ, ἀλλᾶ φωνάζοντες οἱ Τοῦρκοι προσκυνοῦνε.

Ὁ Γιάνης Σταθᾶς – Θεσσαλία/Ἄγραφα 1750-1760

***

Τὸ καραοῦλ᾽ ἐφώναξε, τὸ καραοῦλι κράζει·
«Πολλὴ Τουρκιὰ μᾶς ἔρχεται, μπέϊδες καὶ ἀγάδες,
Ἀφῆτέ τους ἂς ἔρχονται κ᾽ ἐμεῖς τοὺς καρτεροῦμε.
Πιάστε παιδιὰ τὸ στένωμα, βάλτε τους μὲς στὴ μέση,
Κι᾽ ἀπὲ γιουροῦσι κάμενε, σφάξετε τοὺς ἀγάδες.
Νὰ διοῦν τοῦ Τότσκα τὸ σπαθί, τοῦ Νάκα τὸ τουφέκι,
Βοήθ᾽ Ἀϊλιὰ τοῦ Μπουρμπουτσὸ κι᾽ ἀπὸ τὴν Σαμαρίνα,
Τοὺ Τούρκους νὰ χαλάσωμε,
τσ᾽ ἐχτροὺς τῆς πίστεώς μας,
Ποὺ τυραννοῦν τ᾽ ἀδέλφιά μας,
ποὺ σφάζουν τὰ παιδιά μας»

Ὁ Τότσκας – Γρεβενὰ/Πήλιο 1750-1760

Κι᾽ ἄκουσα ποῦ δασκάλευε Τότσκας στὰ παλληκάρια…
«Γιατὶ δὲν θέλει στὴ Τουρκιὰ νὰ καταντήσουν σκλάβοι»

Ὁ Τότσκας – Γρεββενὰ/Πήλιον 1750-60

***

«Βασίλη κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνης νοικοκύρης,
….»
«Μάνα μου ᾽γὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
…
Καὶ νἆμαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι τῶν σκυλῶνε
…
Νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Μάνταλο, νὰ σμίξω τὸν Μπαστέκη,
Ποὺ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίταις,
Νὰ μπῶ μὲ δαύτους σύντροφος στὰ Τούρκικα κεφάλια
Μὲ μιὰ σπαθιὰ νὰ κόφτω τρεῖς, μὲ τὸ τουφέκι πέντε,
Καὶ μὲ τὸ γιαταγάνι μου σαράντα καὶ πενῆντα…»
…
Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀγνάντεψαν καὶ παγανιὰ τοῦ στέλνουν,
Πῆγαν καὶ τὸν καρτέρεσαν σ᾽ ἓν ἄγριο μονοπάτι,
Κ᾽ ἐστοχαστῆκαν τὰ σκυλιὰ πὼς ἦταν σὰν καὶ δαύτους
….

Μὰ κεῖνο τ᾽ ἄξιο τὸ παιδί, τ᾽ ἄξιο τὸ παλληκάρι.
Σὰ βγάζει τὸ βαριὸ σπαθὶ καὶ ταῶκαμε γιουρούσι,
Σὰ θεριστὴς ἐφάνηκεν ὅταν θερίζ᾽ ἀστάχυα,
Μ᾽ ἀντὶς ἀστάχυα θέριζε τὰ Τούρκικα κεφάλια,
Θερίζει Τούρκους δεκοχτώ, κ᾽ ἐλάβωσε τριάντα,
Τοὺς πῆρε καὶ τὰ πλιάτσικα κ᾽ ἐγίνη καπετάνος.
Ὁ κλέφτης – Πήλιον 1750-60

***

Πέφτουν τουφέκια σὰν βροχή, κουρσιούμια σὰν χαλάζι,
Θερίζουν Τούρκικα κορμιά, κονιάρικα κουφάρια.
Κι᾽ ὁ Κουτσοχρῆστος σὰν ἀιτὸς παντοῦ τοὺς τριγυρίζει,
Καὶ σὰν λιοντάρι φοβερὸ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
Χωρὶς τουφέκι νὰ κρατῇ, σὰν πρόβατα τοὺς σφάζει,
Καὶ σὰν λαγοὺς τοὺς κυνηγάει· στὰ παλληκάρια λέγει
Χτυπᾶτε τὰ σκυλοκορμιὰ καὶ μὴ τοὺς ἀψυχᾶτε,
Νὰ μάθουν, μὲ ποιὸν πολεμοῦν, μὲ ποὸν ἔχουν νὰ κάμνουν.
Χτυπᾶτε τ᾽ ἄπιστα σκυλιά, νὰ μὴ κρυφτῇ ὁ ἥλιος,
Νὰ μὴ νυχτώσ᾽ ὁ οὐρανὸς καὶ βροῦν τὸν γλυτωμόν τους»
-
Κ᾽ οἱ Τοῦρκοι κράζουν· ἀλλὰχ ἀλλάχ! Καὶ φεύγουν τρομαγμένοι·
Ἀλλά, ἀλλάχ, μεντὲτ ἀλλάχ, μεγάλο κιαμέτι.
Ὁ Κουτσοχρῆστος - Ἄγραφα 1760-1770

***

…
Ἑξῆντα μέραιες πολεμοῦν Τοῦρκοι δέκα χιλιάδες
Κι᾽ Ἀνδροῦτσος ἐπολέμαγε μ᾽ ἑξῆντα παλληκάρια
…
«Τώρα νὰ δγῆτε μιὰ φορὰ τ᾽ Ἀνδρούτσου τὸ τουφέκι»
Καὶ τὰ σπαθιὰ τὰ βγάλανε γιουροῦσι μὲς στοὺς Τούρκους·
Ἐσκότωσαν, ἐλίανισαν Τούρκους ὣς δυὸ χιλιάδες
Ὁ Ἀνδροῦτσος – Λειβαδιὰ 1770-1790

***

…
Ὁ Βλάχος ἐσκοτώθηκε κι᾽ ὁ Γιάνης πάει στὸν τόπο.
Ἀνδροῦτσος ἐχουχούτιζε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.
«Πάρτε τοῦ Γιάνη τ᾽ ἅρματα, τοῦ Βλάχου τὸ κεφάλι,
Νὰ μὴν τὸ πάρῃ ἡ Τουρκιά, τὸ πᾶν στὰ βιλαέτια,
Βλέπουν ἐχτροὶ καὶ χαίρονται, οἱ φίλοι καὶ λυποῦνται»
Τὸ βλέπει καὶ μιὰ παπαδιὰ καὶ κάθεται καὶ κλαίει·
Στὴ Λειβαδιὰ τὸ στείλανε στὴ μέση στὸ παζάρι,
Τὸ πήγανε στοὺς μπεϊδες κι᾽ ὅλοι φλωριὰ κερνᾶνε
Ὁ Βλάχος Θανάσης – Λειβαδιὰ 1770-1790
…
Χαιρέτα μου τὴν κλεφτουριά, τὸ Γιάνη Δυνοβουνιώτη,
Τούρκους νὰ μὴν πιστέψουνε κι᾽ ἀγάδες Σαλωνίταις,
Γιατὶ πιστεύτηκα κ᾽ ἐγὼ στὸ γιὸ τοῦ Μουσταφάγα,
Καὶ τῶρα κείτομαι στὴ γῆ, κορμὶ δίχως κεφάλι,
Δίχως τὰ παλληκάρια μου καὶ δίχως τ᾽ ἅρματά μου.
Ὁ Ἀλέξιος Καλόγηρος – Λειβαδιὰ 1770-1790

Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε στοῦ μπέη τὸ σεράγι.
Σκότωσαν τὸν καλόγηρο τὸν καπετὰν Ἀλέξη,
….
Στὴν Φήβα κάν᾽ ἁρματωλός, στὴν Φήβα κάνει κλέφτης,
Κι᾽ αὐτοῦ μέσα στὰ Σάλωνα τὸν κάνουν καπετάνο
….
«Ποῦστε παλληκαράκια μου λίγα καὶ παινεμένα,
Νάρθῆτε νὰ μὲ πάρετε ἀπ᾽ τοὺς σκυλοκονιάρους,
Ποὺ μ᾽ ἔφαγαν μὲ ἀπιστιά, μὲ ἔφαγαν μὲ μπέσα»
Ὁ Ἀλέξης Καλόγηρος – Λειβαδιὰ 1770-1790

***

Μουχτὰρ πασᾶς τοὺς πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες
Κι᾽ Ἀνδροῦτσος ἐχουχούτισε σὰν ἄξιο παλληκάρι·
«Δὲν σὲ φοβοῦμ᾽ Μουχτὰρ πασᾶ, στὸ νοῦ μου δὲ σὲ βάνω,
Ἔχω τ᾽ ἀσκέρι διαλεχτό, τ᾽ ἀσκέρι διαλεμένο,
Ἐγὼ Τούρκους δὲν σκιάζομαι, κόνιαρους δὲν φοβοῦμαι
Ὁ Ἀνδροῦτσος – Λειβαδιὰ 1770-1790

Κι᾽ ὁ Ἀνδροῦτσος ἐξεκίνησε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χερί,
Βλέπει τοὺς Τούρκους κ᾽ ἔφευγαν,
βλέπει τοὺς Ἀρβανίταις,
…. Ἐδῶν᾽ Ἀνδροῦτσος ξακουστός. Ἀνδροῦτσος ξακουσμένος.
Ποτὲ Τοῦρκο δὲν σκιάζεται οὔτε καὶ Ἀρβανίταις
Ὁ Ἀνδροῦτσος – Λειβαδιὰ 1770-1790

Καὶ τὸν Ἀνδροῦτσο ζωντανὸ μὲ δώδεκα νομάτους·
Τὸν πῆραν καὶ τὸν πήγανε στὸν Βασιλιὰ στὴν Πόλι.
Κι᾽ ὁ βασιλιὰς τὸν ρώταε κι᾽ ὁ βασιλιὰς τοῦ λέγει:
«Ἐσ᾽ εἶσ᾽ ὁ Ἀνδροῦτσος ξακουστός,
Ἀνδροῦτσος ξακουσμένος,
Ποὺ χάλασες τὴν Ρούμελη κι᾽ ὅλα τὰ βιλαέτια;
Τώρα σὲ πιάσαν ζωντανὸ καὶ σ᾽ ἔφεραν στὴν Πόλι.
Μὲ Τούρκους ἐπολέμησες, μὲ Τούρκους, μὲ Ρωμαίους
Ὁ Ἀνδροῦτσος – Λειβαδιὰ 1790

***

Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι καὶ τὴν ἄνοιξι
Μαῦρα χαρτιὰ μᾶς γράφουν, μαῦρα γράμματα·
«Ὅσοι κι᾽ ἂν ἦστε κλέφταις στὰ ψηλὰ βουνά,
Ὅλοι νὰ κατεβῆτε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο,
Κι᾽ ὅλοι νὰ προσκυνῆστε τὸν Ἀλῆ πασᾶ».
Δυὸ παλληκάρια μόνον δὲν προσκύνησαν.
Πήρανε τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρὰ σπαθιά,
Στὸν Ὄλυμπ᾽ ἀνεβαίνουν, κράζουνε κλεφτιά
Οἱ Κλέφται – Θεσσαλία 1783

Κι᾽ ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν Ἀρβανίταις,
Ὁ Στέργιος εἶναι ζωντανός, πασάδες δὲν ψηφάει.
Ὅσο χιονίζουνε βουνὰ καὶ λουλουδίζουν κάμποι,
Κ᾽ ἔχουν ἡ ράχαις κρυὰ νερά, Τούρκους δὲν προσκυνοῦμε.
Πᾶμε νὰ λημεριάσωμεν ὁποῦ φωλιάζουν λύκοι,
Σὲ κορφοβούνια, σὲ σπηλιαῖς, σὲ ράχαις καὶ ραχοῦλες.
Σκλάβοι σταῖς χώραις κατοικοῦν
καὶ Τούρκους προσκυνοῦνε,
Κ᾽ ἐμεῖς γιὰ χώραν ἔχομαι ρημιαῖς κι᾽ ἄγρια λαγκάδια.
Παρὰ μὲ Τούρκους, μὲ θεριὰ καλήτερα νὰ ζοῦμε.
Ὁ Στέργιος – Θεσσαλία 1783

Από την Αικατερίνη στον Ναπολέοντα

του Γιώργου Καραμπελιά

*Ένα από τα ισχυρότερα δήθεν επιχειρήματα του κυρίου Βερέμη και των συν αυτώ για την άμεση συνάρτηση της Ελληνικής Επανάστασης με τη... γαλλική είναι η αναφορά στον Αδαμάντιο Κοραή ως μετακενωτή της Γαλλικής Επανάστασης στην Ελλάδα και ως εφευρέτη του όρου «Έλληνες». Ωστόσο, είναι πασίγνωστο πως ο Κοραής δεν ενέκρινε τον όρο «Έλληνες» και υποστήριζε το «γραικός», ενώ έχει ιδιαίτερη σημασία να καταδειχθούν και οι πραγματικές του απόψεις περί της Ρωσίας και της Γαλλικής Επανάστασης. Από το προς έκδοση βιβλίο του Γιώργου Καραμπελιά, **Ο Ρήγας Βελεστινλής και η εποχή του**, δημοσιεύουμε ένα σχετικό κεφάλαιο.*

Άρδην

Ο Κοραής και η Ρωσία

Ο Κοραής ήταν ένας λόγιος που θαύμαζε και αγαπούσε τη Γαλλία και τον Διαφωτισμό. Ταυτόχρονα όμως ήταν Έλληνας –«Γραικός»– και κατά συνέπεια αναγκασμένος να υποστηρίζει όποια μεγάλη δύναμη ενίσχυε τους Έλληνες και τα δίκαιά τους. Έτσι, σε όλη τη διάρκεια του πολέμου των τριών Ιμπεριών[1], δείχνει στις επιστολές του, τη συμπάθειά του προς τους Ρώσους και την αυτοκράτειρα, όπως η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων, και εύχεται τη βοήθειά τους για την απελευθέρωση του γένους. Επανειλημμένα καταφέρεται εναντίον των ευρωπαϊκών δυνάμεων που επιθυμούν την ακεραιότητα της οθωμανικής Αυτοκρατορίας και παρεμποδίζουν τις προσπάθειες της Αυστρίας και της Ρωσίας να τη διαμελίσουν, όπως είχαν συμφωνήσει, κηρύσσοντάς τους τον πόλεμο ή απειλώντας τους ότι θα το πράξουν. Και πράγματι, οι συνασπισμένες δυνάμεις της Σουηδίας, της Πρωσίας, της Αγγλίας, της Ολλανδίας και της Ισπανίας –με τη συνεπικουρία και των Γάλλων, την οποία μάλλον αποσιωπά ο Κοραής– θα διασώσουν για μια ακόμα φορά τον «μεγάλο ασθενή» της Ευρώπης. Ήδη, το 1788, θα παρεμποδίσουν την έλευση του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο μέσω της Βαλτικής και της Βόρειας Θάλασσας, υποχρεώνοντας τον Κατσώνη να παλεύει σχεδόν μόνος του εναντίον των Τούρκων. Η Σουηδία θα κηρύξει τον πόλεμο κατά της Ρωσίας και η Ισπανία θα απειλεί πως δεν θα αφήσει τα ρώσικα πλοία να διέλθουν από το Γιβραλτάρ:

> Τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ῥωσσίας εἶναι 18 τῆς Λίνεας λεγόμενα, καὶ ἄλλα τοσαῦτα σχεδὸν δευτέρας καὶ τρίτης κλάσεως· δὲν ἐκίνησαν ἀκόμα ἀπὸ τὸ Κρονστάδ· εἶναι ὅμως μεγάλη ἡ ὑποψία ὅτι ἡ Ἰσπανία μελετᾶ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ δυναστικῶς· (Μομπελιέ, 13 Ἀπριλίου 1788)[2]…
>
> Ἠξεύρης ὅτι ἡ Σουηκία ἐκήρυξεν ἀνελπίστως τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας· [ ] ἠξεύρεις ὅτι ἡ Προυσία ἀπειλεῖ καὶ αὐτὴ νὰ ἐγερθῇ κατὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων, ἂν αὐτοὶ δὲν ἀφήσωσι τὸν καλόν σου Τοῦρκον εἰς ἡσυχίαν (Παρίσι, 15 Σεπτεμβρίου 1788)[3].

Και επειδή οι ρωσικές δυνάμεις δείχνουν να κατανικούν τους Οθωμανούς, διευρύνεται το μέτωπο των αντιρωσικών δυνάμεων και η Αγγλία αναλαμβάνει την ηγεσία τους:

> Τώρα ἐσηκώθη ἄλλος σκόλοψ κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἀσυγκρίτως δεινότερος ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σουηκίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ τῆς Προυσίας βασιλεὺς, ἔχων συμμάχους τοὺς Ἄγγλους· οἱ Πολωνοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Ῥωσσίαν καὶ προσεκολλήθησαν μὲ αὐτόν· ὁ πόλεμος ἀκόμα ἀναφανδὸν δὲν

ἐκηρύχθη, μὲ ὅλον τοῦτο, ἤ θέλει κηρυχθῇ ἤ ἡ Ῥωσσία ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ διαλλαγῇ μὲ τοὺς Ὀθωμάνους (Παρίσι, 20 Δεκεμβρίου 1790) [4].

Οἱ Ἄγγλοι ἡτοίμασαν διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἕνα ναυτικὸν στόλον, τόσον φοβερὸν, ὅσος δέν ἔγεινε ποτέ.[ ] Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι μέρος αὐτοῦ τοῦ στόλου μέλλει νὰ κινήσῃ διὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, διὰ νὰ πολεμήσῃ ἀναισχύντως τοὺς Ῥώσσους, ἤ καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ἂν ἔχωσι σκοπόν [ ]νὰ πέμψωσι στόλον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄλλοι φαντάζονται, ὅτι οἱ καλοί σου Ἄγγλοι μελετῶσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος διὰ νὰ ἐμβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Πόντον, καὶ νὰ πολεμήσωσιν τοὺς Ῥώσσους (Παρίσι, 31 Ἰανουαρίου 1791)[5].

Ο κακός δαίμονας της Ελλάδας ακούει στο όνομα του πρωθυπουργού Γουίλιαμ Πιτ (του νεώτερου), που με κάθε μέσο προσπαθεί να σύρει την Αγγλία, μαζί με τους Πρώσους και τους Ολλανδούς, σε πόλεμο εναντίον της Ρωσίας για να διασώσει την οθωμανική Αυτοκρατορία[6]. Στην πολιτική του Πιτ αντιδρούν οι Γουίγκς (το σημερινό κόμμα των Φιλελευθέρων), υπό την ηγεσία του Φοξ, οι οποίοι εξάλλου είχαν αρχικώς υποστηρίξει την αμερικανική Επανάσταση και έδειχναν φιλικές διαθέσεις προς τη γαλλική. Αφού ο Κοραής περιγράφει την αντίθεση του Νορθ και του Φοξ, ηγετών των Γουίγκς, στην αντιρωσική πολιτική του Πιτ, παραθέτει, πλημμυρισμένος από εθνική υπερηφάνεια, την ομιλία του ιρλανδικής καταγωγής ποιητή, θεατρικού συγγραφέα και πολιτικού, ***Ρίτσαρντ Σέρινταν*** (Richard Brinsley Sheridan) στη Βουλή της Αγγλίας, εναντίον του Πιτ και υπέρ των Ελλήνων.

Ἐσηκώθη τέλος πάντων καὶ ὁ περίφημος Σεριδάνιος, ἄνθρωπος τὴν σήμερον σοφώτατος καὶ μεγάλης ὑπολήψεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τοῦ ὁποίου τὴν δημηγορίαν ἀναγινώσκων εἰς τὰς Ἀγγλικὰς γαζέτας ἐδάκρυσα ἀπὸ τὴν χαράν μου, καὶ θέλεις δακρύσειν καὶ ἡ λογιότης σου, ἂν ἦσαι ἀληθινὸς Ἕλλην. [ ]Ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸς ὁ πόλεμος εἶναι παντάπασιν ἄδικος, ἐπειδὴ κηρύττεται κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι ποτὲ δὲν ἐνωχλήθησαν [] ὁ καλός σου Σεριδάνιος πίπτει αἰφνιδίως, [] ἐπάνω εἰς τοὺς ἀξιοδακρύτους Γραικούς. «Εἶναι, λέγει, ἄδικος καὶ δι᾽ αὐτοὺς τοὺς Γραικοὺς τῶν ὁποίων ἐμποδίζομεν τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ ἕνα βάρβαρον ἔθνος. Ἐ! λέγει [] ἐζήτησαν νὰ μᾶς παραστήσωσι τοὺς σημερινοὺς Γραικοὺς ὡς ἔθνος παντάπασιν ἐξαχρειωμένον καὶ ἄπιστον. Δικαιότερον ὅμως εἶναι νὰ τοὺς στοχαζώμεθα ὡς ἔθνος θλιβόμενον ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν ζυγόν. Μόλις ἡ Ἑλλὰς θέλει τινάξειν αὐτὸν τὸν ζυγὸν ἀπὸ τὸν αὐχένα της, καὶ θέλει πάλιν γεννήσειν τοὺς Δημοσθένεις καὶ ὅλους τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐγέννησε τὸ παλαιόν». (15 Νοεμβρίου 1791). [7]

Για τον Σέρινταν, όπως και για τον Κοραή, δεν χωρεί αμφιβολία πως η «απρόκλητη» πολεμική διάθεση του Πιτ και της αγγλικής κυβέρνησης κατά της Ρωσίας διέσωζε τους Οθωμανούς και διαιώνιζε συνάμα τη σκλαβιά των Ελλήνων. Τελικώς, το κοινοβούλιο της Αγγλίας θα υπερψηφίσει τις πολεμικές δαπάνες και η Μεγάλη Αικατερίνη θα υποχρεωθεί σε **αναδίπλωση**, αφού ήδη η Αυστρία την είχε εγκαταλείψει και είχε κλείσει ειρήνη με την Τουρ-

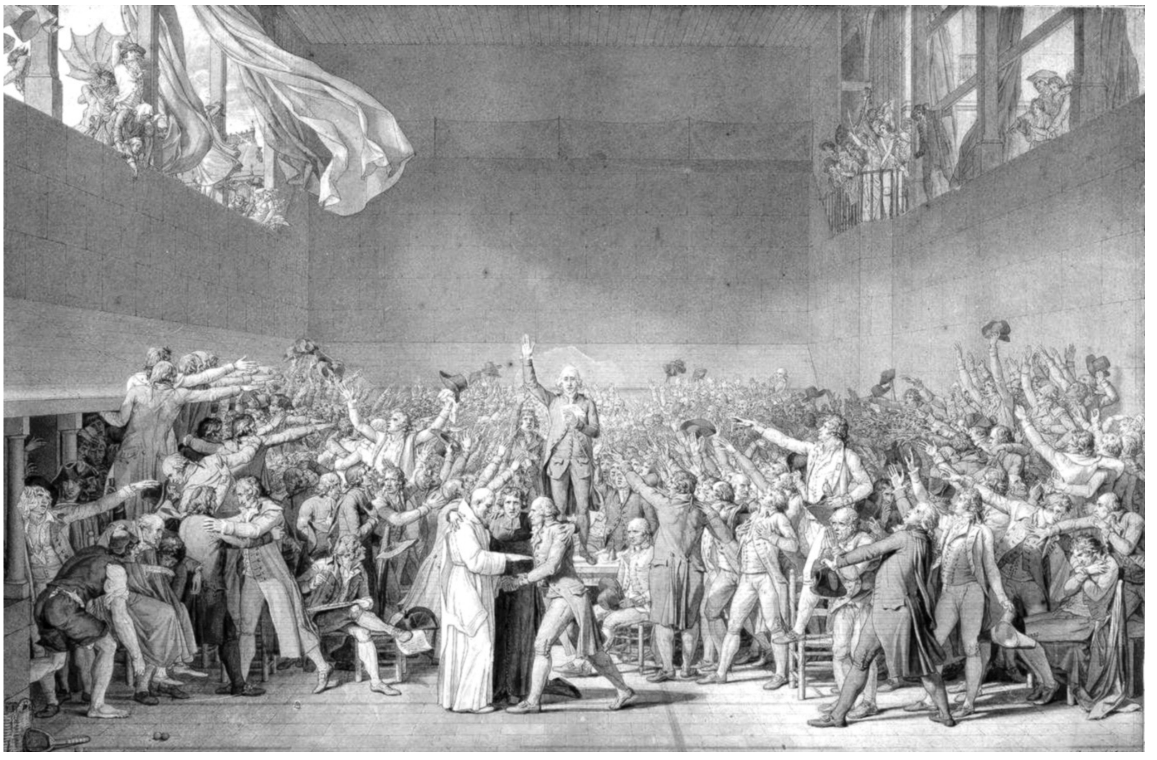

κία. Και όμως, ο Κοραής αναμένει νέα σύγκρουση, το πολύ σε πέντε χρόνια, η οποία θα ολοκληρωθεί με «παντελῆ καταστροφήν των χαμάληδων» (δηλαδή των Τούρκων).

Ἕως τώρα θέλει ἐμάθετε καὶ τὴν εἰρήνην μεταξύ τῶν χαμάληδων καὶ τῶν Ῥώσσων. Αὐτὴ ἐτελείωσε καὶ ὑπεγράφθη εἰς τὰς 9 Ἰανουαρίου κατὰ τὸ νέον, λαμπρὰ διὰ τὴν Αἰκατερίνην, ἐπονείδιστος καὶ ὀδυνηρὰ διὰ τοὺς χαμάληδες. Ἀναμεταξὺ εἰς τὰ ἄλλα πολλὰ ἄρθρα [ ] τὸ δεύτερον νὰ μὴν ἀποτολμᾶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ καθαιρῇ μήτε τῆς Βλαχίας, μήτε τῆς Μολδαυίας τὸν ἡγεμόνα, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ φανερῶς τὸ ἔγκλημά του παρόντος καὶ συναινοῦντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσσικοῦ πρέσβεως. Τοῦτο τὸ δεύτερον ἄρθρον μ᾽ ἐχαροποίησε πολλά, ἐπειδὴ εἶναι ἕνας πολιτικὸς τρόπος τῆς πανούργου Αἰκατερίνης, διὰ νὰ εὑρίσκῃ εὐλογοφανῆ πρόφασιν νὰ ἐγείρῃ τὸν πόλεμον ὅταν καὶ ὅπως τὴν ἀρέσκῃ· καὶ δὲν θέλει παρέλθωσι (ἐνθυμοῦτο καλώτατα) πέντε χρόνοι καὶ ὁ πόλεμος πάλιν ἀνάπτεται μὲ παντελῆ καταστροφὴν τῶν χαμάληδων. Ὄχι, Πρωτοψάλτα μου, δὲν ἀποθνήσκομεν, ἂν δὲν ἰδῶμεν τὴν ἐκδίκησιν τῶν τυράννων ἡμῶν, καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν καλογήρων (12 Φεβρουαρίου 1792)[8].

Ο Κοραής, που ελπίζει να δει σύντομα τους Έλληνες

1. Επρόκειτο για τον πόλεμο της Αυστρίας και της Ρωσίας εναντίον της Τουρκίας (1786-1792) που είχε ως στόχο τον διαμελισμό της οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
2. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί,* τόμ. Α΄, επιμέλεια Ν. Δαμαλά, Αθήνα 1885, σ. 119.
3. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σ. 126.
4. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σ. 172.
5. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σ. 175.
6. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σσ. 197, 198,199-201,220- 222, 230, 235.
7. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σσ. 199-200.
8. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.,* σσ. 229-230.
9. Αδαμάντιος Κοραής Αλληλογραφία, τόμος Α΄, Όμιλος Μελέτης Ελληνικού Διαφωτισμού, Εστία, Αθήνα 1964, σ. 344 (απόδοση στα ελληνικά Γ.Κ.).
10. Αδαμάντιος Κοραής, *Αλληλογραφία,* τόμος Α΄, ΟΜΕΔ, Εστία, Αθήνα 1964, σσ. 344-345.

να απελευθερώνονται με τη βοήθεια των Ρώσων, δεν μπορούσε βέβαια να φανταστεί ότι, τα επαναστατικά γεγονότα που συντάραζαν τη Γαλλία και τα οποία, μέχρι τουλάχιστον το 1793, περιγράφει λεπτομερώς στις επιστολές του στον Πρωτοψάλτη, επρόκειτο να μεταβάλουν ριζικά τη γεωπολιτική πραγματικότητα της Ευρώπης και προσφέροντας μια νέα **πίστωση χρόνου** στους Οθωμανούς. Διότι ο επαναστατικός κίνδυνος, που θα απειλεί τους εστεμμένους όλης της Ευρώπης και θα προσωποποιηθεί, πέντε χρόνια αργότερα, στον «δαίμονα Βοναπάρτη», θα οδηγήσει σε δεύτερη μοίρα το Ανατολικό Ζήτημα, ακόμα και για τη Ρωσία.

Πάντως, ακόμα και το καλοκαίρι του 1793, σε μια επιστολή του στον φίλο του, τον διάσημο Γάλλο φιλόλογο **Σαρντόν ντε λα Ροσέτ** (Chardon de la Rochette), στις 28-7-1793, με ένα πολιτικό κείμενο υψίστης σημασίας, το οποίο έχει προσεχθεί πολύ λιγότερο από ό,τι θα έπρεπε, διευκρινίζει τις αντιλήψεις του. Πρόκειται για μια εξαιρετική ανάλυση τόσο της συμπεριφοράς των Ευρωπαίων έναντι της Τουρκίας όσο, κυρίως, των Ελλήνων απέναντι στις μεγάλες δυνάμεις.

Αρχικώς προβαίνει σε μια καταιγιστική καταγγελία των Ευρωπαίων έναντι της Ελλάδας, βαθύτατα απογοητευμένος από τη συμπεριφορά όλων:

> Έμεινα για πολύ καιρό στην Ολλανδία· διέτρεξα ένα μέρος της Γερμανίας και της Ιταλίας και βρίσκομαι τώρα στη Γαλλία εδώ και δώδεκα χρόνια. Παντού δυστυχώς είδα τις ελπίδες μου να διαψεύδονται! Παντού συνάντησα μια παγερή αδιαφορία για το έθνος μου που βασανίζεται και θερμούς υποστηρικτές εκείνων που το καταπιέζουν, εκτός από έναν ελάχιστο αριθμό λογίων…[9]

Αντίθετα, η συντριπτική πλειοψηφία των λογίων της Δύσης συκοφαντεί του Έλληνες και εξωραΐζει τους τυράννους της· εν τέλει, εξαιρετικά οργισμένος, καταγγέλλει τόσο την Αγγλία, που εμπόδισε τους Ρώσους να συντρίψουν «τον ηλίθιο τύραννο του Βυζαντίου», όσο και τη Γαλλία για τη στάση της απέναντι στην Ελλάδα:

> Ένα βρετανικό κοινοβούλιο, γεμάτο αλαζονεία για τις υποτιθέμενες ελευθερίες του, το οποίο, μέσα στην πιο γελοία αντινομία, από τη μια ξιφουλκούσε υπέρ των νέγρων, την ίδια στιγμή που προετοίμαζε τον στόλο του για να εμποδίσει τους Ρώσους να συντρίψουν τον ηλίθιο τύραννο του Βυζαντίου· έτσι και οι Γάλλοι, που παρά τη νεογέννητη ελευθερία τους τάσσονται ακόμη υπέρ των Τούρκων.

Και συνεχίζει σε ένα υπέροχο κείμενο, όπου αφήνει την οργή του να ξεχειλίσει, γραμμένο στα πιο ωραία γαλλικά του, με το οποίο εξηγεί τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες συντάσσονται με τους Ρώσους, ενώ αναπτύσσει μια πολιτική στρατηγική για τους αναβαθμούς μιας πιθανής απελευθέρωσης της Ελλάδας. Για τους Έλληνες, το σημαντικότερο ζήτημα δεν είναι η μορφή του καθεστώτος, παρ' όλο που θα επιθυμούσαν το γαλλικό απέναντι στο ρώσικο, αλλά κατ' εξοχήν το ζήτημα της εθνικής τους απελευθέρωσης, και γι' αυτό οι επιλογές τους στρέφονται μάλλον προς τη Ρωσία και όχι προς τη Γαλλία, π.χ., παρά την πιθανή προτίμηση προς το γαλλικό καθεστώς. Έτσι βλέπει και αποδέχεται ακόμα και μια πιθανή υπαγωγή της Ελλάδας υπό ρωσική ηγεμονία, ως ένα πιθανό προστάδιο μιας ολοκληρωμένης απελευθέρωσης:

> Όχι, φίλε μου, δεν υπάρχει πια πατρίδα για μένα.[] Η μόνη πατρίδα που θα μπορούσα να αναγνωρίσω θα ήταν η Μάλτα και η Ρωσία, αν οι Μαλτέζοι και οι Ρώσοι ήταν ελεύθεροι· μόνο δίπλα σ' αυτούς θα

11. Στο μόνο σημείο όπου φαίνεται να συμφωνεί ολοκληρωτικά με την επαναστατική εξουσία είναι η καταφορά και οι διώξεις εναντίον της Καθολικής Εκκλησίας και των μοναχικών της ταγμάτων· ο Κοραής διαπνεόταν από έναν βαθύτατο **αντιπαπισμό** και αντικληρικαλισμό, που τρεφόταν τόσο από την ορθόδοξη καταγωγή του, όσο και από την προσέγγισή του με τον προτεσταντισμό στα νεανικά του χρόνια, δίπλα στον δάσκαλό του, **Κεύνο**, στη Σμύρνη, και κατά τη διαμονή του στην Ολλανδία.

12. Αδαμάντιος Κοραής, *Επιστολαί, ό.π.*, σ. 192.

13. Αδαμάντιος Κοραής, *Αλληλογραφία*, τόμος Α΄, ΟΜΕΔ, Εστία, Αθήνα 1964, σ. 397.

μπορούσα να παρηγορηθώ· βλέποντας να σέρνονται στην αιχμαλωσία αυτοί που κρατούν σιδηροδέσμιους τους δύστυχους συμπατριώτες μου. Αλλά δεν αγαπώ ούτε τους Μαλτέζους ούτε τους Ρώσους. Και αν με ενδιαφέρουν οι επιτυχίες των τελευταίων, αυτό συμβαίνει, φίλε μου, γιατί οι Έλληνες, στην κατάσταση που βρίσκονται σήμερα, δεν μπορούν να κερδίσουν την ελευθερία τους παρά μόνο σταδιακά. Πρέπει αρχικώς να ξεφύγουν από τον ζυγό του δεσπότη τους μέσω ενός άλλου δεσπότη, αδιάφορο ποιος θα είναι, αρκεί να είναι λιγότερο άγριος και πιο φωτισμένος, που θα τους προσφέρει τα μέσα να μορφωθούν, όπως συμβαίνει σε όλη την Ευρώπη. Τα υπόλοιπα θα τα γιατρέψει ο χρόνος. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, θα νιώθω την ικανοποίηση ότι τουλάχιστον θα έχω δει το τέλος αυτού του monstrum horrendum ingens (του τεράστιου φρικτού τέρατος) που έχει εξευτελίσει το υπέροχο όνομα των Ελλήνων· και παρότι απομακρυσμένος, θα δω με χαρά μου έναν ηγεμόνα που, ενισχύοντας στην πατρίδα μου τις επιστήμες και τις τέχνες, θα συνέβαλλε χωρίς να το θέλει στη μελλοντική δόξα της Ελλάδας[10].

Όμως το 1798, –τα πέντε χρόνια που υποσχόταν ο Κοραής στον Λώτο για την νέα σύγκρουση Ρωσίας και Πύλης– θα είναι η Γαλλία η οποία βρίσκεται στα Ιόνια και θα αντιπροσωπεύει τη νέα, εξίσου μάταιη, ελπίδα του Κοραή για την απελευθέρωση των Ελλήνων, ενώ αντίθετα οι Ρώσοι θα βρεθούν –έστω πρόσκαιρα– σύμμαχοι με τους Τούρκους!

Ο Κοραής και η γαλλική Επανάσταση

Πώς έβλεπε όμως ο Κοραής τη γαλλική Επανάσταση στα πρώτα χρόνια, όταν εξακολουθούσε να προσδοκά την απελευθέρωση του γένους από τις ενέργειες της Ρωσίας, και πώς θα φτάσει, μερικά χρόνια αργότερα, να οραματίζεται τη γέννηση ενός «νέου έθνους», εκείνου των Γραικογάλλων; Η εξέλιξη των απόψεών του είναι ταυτόσημη με εκείνη των περισσοτέρων Ελλήνων, οπαδών του Διαφωτισμού και αντιπάλων της Τουρκίας. Τα πρώτα χρόνια, υποστηρίζουν τη μετριοπαθή πτέρυγα της Επανάστασης –τους «πεδινούς»– και αποδοκιμάζουν τους «ορεινούς» ιακωβίνους και ακόμα περισσότερο τους «αβράκωτους» – τους «ψωρομανώληδες» κατά Κοραή[11]. Έτσι γράφει για τον βασιλιά Λουδοβίκο, πως τον θεωρούν όλοι «φυσικά καλόν άνθρωπον, αλλά ευαπάτητον από κακούς συμβούλους» (8 Σεπτεμβρίου 1989, σ. 140), οι δε πολιτικές προτιμήσεις του στρέφονται σχεδόν αποκλειστικά προς τον κόμη **Μιραμπώ**, ο οποίος είχε φυλακιστεί από το παλαιό καθεστώς, αλλά παρέμενε οπαδός της συνταγματικής μοναρχίας, ενώ οι γιακωβίνοι και οι ορεινοί τον θεωρούσαν όργανο των βασιλικών. Αργότερα, τον Νοέμβριο του 1792, αποδείχτηκε πως βρισκόταν σε μυστικές συνομιλίες με τον βασιλιά, γεγονός που ο Κοραής δεν σημειώνει στις επιστολές του. Γράφει λοιπόν, στις 20 Απριλίου 1791, μετά τον αδόκητο θάνατό του:

> Εἰς τήν παρελθοῦσάν μου ἐπιστολήν σὲ ἔγραψα περὶ τοῦ Μιραβῶ. Αὐτὸν φίλε μου τὸν Γαλλικὸν Δημοσθένην μᾶς τὸν ἥρπασεν ὁ ἀδυσώπητος θάνατος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα πέντε σχεδόν ἐτῶν. Ἀπέθανε γενναίως καὶ φιλοσοφικῶς, μὲ τὰς φρένας του μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, λαλῶν καὶ γράφων περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, καὶ χωρὶς νὰ δειλιάσῃ τὸν θάνατον[12].

Και έκτοτε επανέρχεται τόσες πολλές φορές και τόσο εγκωμιαστικά, ώστε ο Πρωτοψάλτης **Λώτος**, επηρεασμένος, θα αναρτήσει την εικόνα του στο σπίτι του, στη Σμύρνη.: «Το χειρότερον είναι ότι απέθανεν ο Μιραβώς· όλος ο κόσμος τον αναζητεί όλοι τον κλαίουσιν» (σ. 219).

> Ὅταν λάβῃς τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν, ἄσπασαι εὐλαβῶς τὴν εἰκόνα τοῦ Μιραβῶ, καὶ ἄναψον ἔμπροσθέν της μίαν λαμπάδα. [ ]Ἡ ἡμετέρα κατάστασις εἶναι τόσον ἀθλία καὶ φοβερά, ὥστε καὶ αὐτοί του οἱ ἐπίσημοι ἐχθροὶ τὸν ἀναζητοῦσι μετὰ δακρύων τὴν σήμερον. [ ] Ἄνθρωποι ἀχρεῖοι καὶ κατεντρεχεῖς, οἱ ὁποῖοι ζῶντος αὐτοῦ τοῦ Μιραβωδημοσθένους, δὲν ἐτόλμουν νὰ ἀνοίξωσι στόμα, ἀνεκατώθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ μὲ πρόφασιν φιλελευθερίας ἐτάραξαν τὰ πάντα» (σ. 232).

Είναι προφανής η αντίθεση του Κοραή προς την ακραία πτέρυγα της επανάστασης και τα δεινά τα οποία επισωρεύει η διαρκής ριζοσπαστικοποίησή της, τόσο ώστε, κάποτε, αναφέρει ότι θα ήθελε να φύγει για την Αγγλία αν μπορούσε, και μπροστά στα νέα επεισόδια, που, στις 25 Ιουνίου του 1792, θα οδηγήσουν στη σύλληψη του βασιλιά, γράφει σε μια εκτενέστατη επιστολή, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως το πολιτικό του Πιστεύω έναντι της γαλλικής Επανάστασης:

> 24 Ἰουνίου. Φόβος μέγας διὰ τὴν αὔριον· ὁ λαός εὑρίσκεται εἰς μεγάλην ταραχήν· ὅθεν προετοιμασίαι μεγάλαι τῶν στρατιωτῶν τῆς πόλεως, τὰ ὅπλα ἀκονίζονται, τὰ κανόνια γεμίζονται, διὰ νὰ μὴ συμβῇ καὶ πάλιν τίποτε ἄτοπον εἰς τὸν κακόμοιρον βασιλέα· [ ] φοβερίζουσι καὶ ἀπ᾽αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας [ ]νὰ ἔλθωσιν ἄλλοι ψωρομανώλιδες νὰ μᾶς λεηλατήσωσιν ἤ καὶ νὰ μᾶς σφάξωσι, μὲ πρόφασιν ὅτι ἐνταῦθα εὑρίσκονται πολλοί φίλοι τῆς ἀρχαίας καταστάσεως. [ ] Αὐτὸ εἶναι ἀληθές· ἀλλ᾽ ἐγὼ ὁ πανάθλιος, ὅστις ἐμίσησα πάντοτε τὴν τυραννίαν, διὰ τὶ νὰ σφαγῶ ἀδίκως; Καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὡς ἐγώ. Ἄν ἡ νὲα πολιτική κα-

14. «Χαρτονόμισμα» που εκδόθηκε από την Εθνοσυνέλευση μετά την επανάσταση και αντιστοιχούσε στην περιουσία της Εκκλησίας. Όμως, με το πέρασμα των χρόνων, τα «ασινιά»αυξήθηκαν υπερβολικά και έχασαν την αξία τους.
15. Αδαμάντιος Κοραής, *Αλληλογραφία*, τόμος Α΄, ΟΜΕΔ, Εστία, Αθήνα 1964, σσ. 412-413.
16. Η γαλλική Εκκλησία θα χωριστεί ανάμεσα στους κληρικούς που έμειναν πιστοί στην καθολική-παπική ιεραρχία, και συνέχισαν να διώκονται, και σε εκείνους που δήλωσαν αφοσίωση στο γαλλικό επαναστατικό καθεστώς.
17. Spyridon Pappas, *La France et la Grèce à l'époque du Directoire*, Αθήνα 1907, σσ. 8-9.

> τάστασις ἀνατραπῆ, θέλει εἶναι αἴτιοι ὄχι τὸσον οἱ εὐγενεῖς, ὄχι τὸσον οἱ καλόγηροι, ὅσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προστάτας τῆς ἐλευθερίας, οἱ ὁποῖοι ζῆλον ἔχοντες οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν, παρεξέσχισαν τὰ πράγματα. Ὅσον ἀτιμάζουσι τὸν βασιλέα ἢ συγχωροῦσι τὸ νὰ ἀτιμάζεται τόσον τὸν κάμνουσιν ἀγαπητόν εἰς ὅλους. [ ] Εἶμαι ἐρωτομανὴς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ᾽ ἀγαπῶ, φίλε μου, καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐλευθερία χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καθαρά ληστεία (σσ. 267-268).

Ωστόσο, αυτός ο μετριοπαθής διαφωτιστής, θαυμαστής του Μιραμπώ, εν τέλει οπαδός της **συνταγματικής μοναρχίας**, θα ακολουθήσει την επανάσταση και τις τύχες της, παρά την αδιάκοπη ριζοσπαστικοποίησή της, μπροστά στην εξωτερική επιβουλή και τις απροσδόκητες νίκες των αβράκωτων γαλλικών στρατευμάτων επί των εισβολέων, που θα σημάνει την απαρχή της εκτίναξης της Γαλλίας σε ολόκληρη της Ευρώπη. Όπως σε όλες τις μεγάλες επαναστάσεις, η εξωτερική επέμβαση συσπειρώνει γύρω από την επαναστατική εξουσία την πλειοψηφία του λαού, ακόμα και τους πλέον χλιαρούς οπαδούς της, ακόμα και τους πλέον δύσπιστους ή «ουδέτερους». Το ίδιο θα συμβεί στην Κομμούνα του Παρισιού, που θα κυριαρχήσει μετά την εισβολή των Πρώσων, στη ρωσική Επανάσταση, μετά την εισβολή των δυνάμεων της Αντάντ, στην κινέζικη, τη βιετναμέζικη κ.λπ.

> Σὲ εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι μετὰ τὴν φυλάκωσιν τοῦ βασιλέως ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ εἶναι τόσον παράδοξος, ὥστε μόλις εὑρίσκεται εἰς τὴν παλαιὰν ἢ νέαν ἱστορίαν τοιοῦτον ἄλλο παράδειγμα. Εἰς ὀλίγων ἑβδομάδων διάστημα, μὲ μίαν ἀνεκδιήγητον ταχύτητα τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, ὄχι μόνον ἐδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἀλλ᾽ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Γερμανίαν. [ ] Καὶ ἔδειξαν μὲ τὰς ἀνδραγαθίας των πόσον εἶναι ἀληθὴς ἡ παρατήρησις τοῦ μεγάλου Ἱπποκράτους. Αὐτὸς ὁ μέγας ἰατρὸς ἦτο καὶ ἄκρος πολιτικός. Εἰς τὸ θαυμαστόν του σύγγραμμα περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων, [ ] ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν διὰ τί οἱ Εὐρωπαῖοι (Εὐρωπαίους ὀνομάζων τοὺς Ἕλληνας) εἶναι ἀνδρειότεροι εἰς τοὺς πολέμους παρὰ τοὺς Ἀσιατικούς, λέγων ὅτι, διότι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ τῆς Ἀσίας τὰ ἔθνη δεσποζόμενα ἀπὸ τυράννους, ὅτι ὁ ἐλεύθερος στρατιώτης πολεμεῖ διὰ τὸν ἑαυτόν του, διὰ τὴν ζωὴν τῆς γυναικός του καὶ τῶν τέκνων του, καὶ ἡ τιμὴ τῆς νίκης ἀναφέρεται ὅλη εἰς αὐτὸν, ἀλλ᾽ ὁ δοῦλος στρατιώτης [ ] ἂν νικηθῆ ὅλα τὰ δεινὰ καὶ τὸ ὄνειδος εἶναι δι᾽ αὐτὸν, καὶ ἂν νικήσῃ ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ εὐτυχία ἀποδίδονται εἰς τὸν δεσπότην του (σσ. 293-294).

Όμως σύντομα η τρομοκρατία θα τον στρέψει οριστικά **εναντίον** της επανάστασης, τουλάχιστον της ιακωβίνικης ηγεσίας της. Περισσότερο από ένα χρόνο μετά την 9η Θερμιδώρ του καλοκαιριού του 1794, που σηματοδότησε το τέλος της κυριαρχίας των ιακωβίνων και την καρατόμηση του Ροβεσπιέρου, θα συνεχίσει να εκφράζεται επανειλημμένα με εχθρότητα για το επαναστατικό καθεστώς.

Ήδη, στις 29/5/1795, περιγράφει, στον Γάλλο ελληνιστή Μπελέν ντε Μπαλύ (Belin de Ballu), με αλγεινές εκφράσεις, την εξέγερση των κατοίκων του λαϊκού Φομπούρ ντε Σεντ Αντουάν, που ξεσηκώθηκαν την άνοιξη του 1795 εξαιτίας της σιτοδείας. Για τον Κοραή, η εξέγερση είχε μόνον ως *πρόσχημα* τον λιμό που μάστιζε τον παρισινό λαό, ο δε πραγματικός της στόχος ήταν η επαναφορά της τυραννίας των ιακωβίνων· επιχαίρει δε για τη βίαιη και αιματηρή αυτή καταστολή, που θα ανοίξει τον δρόμο για την εισαγωγή ενός νέου μετριοπαθέστερου Συντάγματος το καλοκαίρι του 1795 και την εγκαθίδρυση του Διευθυντηρίου[13].

Μετά από μερικούς μήνες, στις 26.10.1795, θα ελεεινολογεί με ακόμα βαρύτερες εκφράσεις την τρομοκρατία και τον Ροβεσπιέρο, σε μια κυριολεκτικά απελπισμένη επιστολή στον παλιό του μέντορα, τον Μπερνάρντ Κέουν, στη Σμύρνη, γραμμένη επίσης στα γαλλικά. Εδώ, όταν γράφει στον πιστό του «Κέυνο», αφήνει να εκφραστούν ελεύθερα όλα του τα συναισθήματα και οι σκέψεις:

> Η επιστολή σας, καλέ μου φίλε, με συγκίνησε μέχρι δακρύων. Με βρήκε στην πιο κρίσιμη ίσως στιγμή της ζωής μου. Για να πάρετε μια ιδέα της κατάστασής μου, τα τελευταία τρία χρόνια περίπου, φανταστείτε έναν ευαίσθητο άνθρωπο, που λατρεύει την ανεξαρτησία του, να μεταφέρεται ξαφνικά σε μια βάρβαρη εποχή και να περιβάλλεται από κανιβάλους, να βλέπει αγανακτισμένος την άγνοια και την εγκληματικότητα να σηκώνουν το κεφάλι τους με τόλμη κάτω από το έμβλημα του αθεϊσμού, την αρετή και το ταλέντο να σπαρταρούν κάτω από το μαχαίρι των **δολοφόνων**· φανταστείτε έναν άνθρωπο, μέσα σε όλα αυτά τα δεινά. [Ο Κοραής περιγράφει τις αρρώστιες που πέρασε μέσα σε συνθήκες άκρας ανέχειας, φόβου και δυστυχίας]. Αυτή ήταν, αγαπητέ φίλε μου, η κατάστασή μου κατά τη διάρκεια της **τυραννίας του Ροβεσπιέρου**, και ίσως στην ίδια κατάσταση βρίσκονταν χιλιάδες τίμιοι Γάλλοι που δεν είχαν λάβει καθόλου μέρος στα εγκλήματα αυτού του τέρατος. Αυτό το τέρας δεν υπάρχει πια, αλλά οι πληγές που άφησε στη Γαλλία είναι τόσο βαθιές ώστε θα χρειαστεί χρόνος και μεγάλη σοφία για να κλείσουν.
>
> Μετά την πτώση του τυράννου, βασανιζόμαστε από μια νέα μάστιγα που υποθηκεύει την ύπαρξη όλων αυτών των οποίων οι πόροι είναι περιορισμένοι, όπως είναι οι δικοί μου, ή δεν έχουν αυξηθεί αντίστοιχα με την ανήκουστη αύξηση όλων

των ειδών που είναι απαραίτητα για τη ζωή. Είναι ένας παράδοξος λιμός, στη μέση της αφθονίας, που προκλήθηκε εν μέρει από την υποτίμηση των assignats[14], και εν μέρει από τη σκανδαλώδη απληστία των εμπόρων. Ο τύραννος, για να διεξαγάγει πολέμους στο εξωτερικό, που θα μπορούσαν να αποσπάσουν την προσοχή του έθνους από τα εγκλήματά του, και για να έχει κάτι με το οποίο να δωροδοκήσει ένα πλήθος πληροφοριοδοτών, ληστών και δολοφόνων, που είχαν ριχτεί σαν άγρια θηρία πάνω σε όλη αυτή τη δυστυχισμένη αυτοκρατορία, είχε πολλαπλασιάσει τόσο πολύ τα χαρτονομίσματα ώστε κανείς πλέον δεν τα θέλει[15].

Ο θρυλούμενος, λοιπόν, οπαδός της γαλλικής Επανάστασης, από πολλούς σύγχρονους «αποδομητές»… της ιστορικής αλήθειας, Κοραής, μέχρι το 1793, θα υπερασπίζεται τη Ρωσία στους πολέμους της εναντίον της Υψηλής Πύλης, ως γνήσιος «Γραικός», και ταυτόχρονα, στη θετή του πατρίδα, τη Γαλλία, θα συντάσσεται με μια μορφή συνταγματικής μοναρχίας, με σύμβολο και έμβλημά του τον μετριοπαθή Μιραμπώ. Θα επικροτεί βέβαια τις διώξεις κατά της παπικής πτέρυγας της Καθολικής Εκκλησίας[16], αλλά το «αίσθημα της δικαιοσύνης» θα τον κάνει να συμπαθεί τον Λουδοβίκο ΙΣΤ΄. Όταν η επανάσταση θα βρεθεί στη ριζοσπαστική της φάση, από το 1792 έως το 1794/95, ο Κοραής θα ταχθεί –τουλάχιστον στα γραπτά του– ανοικτά *εναντίον* της και θα την περιγράφει ως μια «βάρβαρη εποχή», υπό την κυριαρχία «κανιβάλων», «δολοφόνων» και «ληστῶν», ενώ το έγκλημα ενδύεται το σχήμα του «αθεϊσμού». Ακόμα και οι περιβόητοι επαναστατικοί πόλεμοι θα πάψουν πλέον να τον ενθουσιάζουν, όπως συνέβη στην αρχή, όταν η νεόκοπη επανάσταση έπρεπε να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις των στρατιών των εστεμμένων και των émigrés, και θα τους αντιμετωπίζει ως ένα ακόμα όργανο της τυραννίας.

Με τον Ναπολέοντα στην.. . Αίγυπτο

Εν τέλει, θα προσαρμοστεί σταδιακά στο περιβάλλον της δεύτερης πατρίδας του μόνο όταν κλείσει η επαναστατική περίοδος και η Γαλλία θα αρχίσει να αναζητά μια νέα ισορροπία. Οι «ακρότητες» θα έχουν παταχθεί, οι ριζοσπαστικές πτέρυγες θα έχουν ηττηθεί και το Διευθυντήριο θα λανσάρει έναν νέο αστικό ψευδο-επαναστατικό καθωσπρεπισμό, από τον οποίον θα αναδυθεί ως «πολίτης στρατηγός», ύπατος και εν τέλει αυτοκράτωρ, ο παλαιός ιακωβίνος **Ναπολέων Βοναπάρτης**. Επιπλέον, η εποχή του Διευθυντηρίου θα σηματοδοτήσει και την «ελληνική περίοδο» της επανάστασης, μετά τη «ρωμαϊκή» της τρομοκρατίας. Τωόντι, η γαλλική Επανάσταση συνολικά και ειδικότερα η εποχή του Διευθυντήριου θα γνωρίσουν μια γενικευμένη ελληνολατρία, που θα φθάσει μέχρι την υιοθέτηση και της αρχαιοελληνικής ενδυμασίας, η οποία, απολύτως φυσιολογικά, προδιέθετε τους Γάλλους σε μια φιλική στάση έναντι των Ελλήνων και έκανε τον Κοραή ευνοϊκότερο προς

το νέο καθεστώς:

> Η γεννώμενη δημοκρατία της Γαλλίας αναζητούσε, εντελώς φυσιολογικά, παραδείγματα και έμπνευση στις ελληνικές δημοκρατίες. – [ ] Η ελληνομανία κάνει θραύση παντού, ιδιαίτερα στην περίοδο του Διευθυντηρίου, και όπως τονίζουν οι αδελφοί Γκονκούρ, στην «Ιστορία της Γαλλικής Κοινωνίας κατά την διάρκεια του Διευθυντηρίου», η «ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα τις οποίες προσπαθούσε να κληρονομήσει η νέα δημοκρατία υπήρξαν οι πηγές αυτής της επανάστασης της εμφάνισης». Η υιοθέτηση της ελληνικής ενδυμασίας προκρίθηκε έναντι της ρωμαϊκής από την Societé Républicaine des Arts και από το Club Révolutionnaire des Arts[17].

Η οριστική και τελεσίδικη μεταστροφή του υπέρ του ***μετεπαναστατικού πλέον*** καθεστώτος της Γαλλίας θα συμβεί, όπως συνέβη και με τους οπαδούς του Ρήγα στη Βιέννη, στα 1797, όταν η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Ιταλία θα μετεξελιχθεί σε «απελευθέρωση» των ενετικών κτήσεων στην Ελλάδα, δηλαδή των Ιονίων Νήσων, της Πρέβεζας, της Πάργας και του Βουθρωτού, και θα κάνει τον Κοραή, όπως και τον Ρήγα, να πιστέψει πως ίσως είναι πλέον δυνατή και πιθανή η **απελευθέρωση** της Ελλάδας από τον οθωμανικό ζυγό.

Λίγο μετά, με δύο ανώνυμα κείμενά του, ένα έμμετρο, το ***Ἆσμα Πολεμιστήριον***, και ένα πεζό, το ***Σάλπισμα Πολεμιστήριον***, που εξεδόθησαν το 1800 και το 1801, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στην Αίγυπτο, θα καλεί τους Έλληνες να συμπολεμήσουν με τους Γάλλους και να ανατρέψουν την οθωμανική τυραννία, παρ᾽ όλο που, στην πραγματικότητα, η διαφαινόμενη αποτυχία της εκστρατείας στην Αίγυπτο είχε ήδη αρχίσει να απομακρύνει την πιθανότητα μιας οποιασδήποτε γαλλικής «εκστρατείας» στην Ελλάδα. Ίσως και γι᾽

αυτό ακριβώς παροτρύνει τόσο εμφατικά τους Έλληνες να βοηθήσουν… τους Γάλλους στην Αίγυπτο(sic!), δεδομένου ότι η οριστική αποτυχία της αιγυπτιακής περιπέτειας καταδίκαζε οποιαδήποτε άμεση πιθανότητα –όπως και πράγματι έγινε– μιας γαλλικής κίνησης προς την Ελλάδα. Αλλά ήδη η ναυμαχία του **Αμπουκίρ**, τον Αύγουστο του 1798, με την καταστροφή του γαλλικού στόλου από τον Νέλσωνα, παρά τις περιστασιακές νίκες των Γάλλων, είχε στην πραγματικότητα σφραγίσει τη μοίρα της Αιγύπτου και της οποιασδήποτε «ανατολικής περιπέτειας» των Γάλλων, οι οποίοι, μετά και την απώλεια των Ιονίων Νήσων, επίσης στα 1798, στράφηκαν οριστικά προς το δυτικό και βόρειο ευρωπαϊκό θέατρο.

Ο Κοραής, σε μια απελπισμένη προσπάθεια να κρατήσει τους Γάλλους κοντά στην Ελλάδα, θα αποπειραθεί –για πρώτη και τελευταία φορά– να γράψει δύο εθνεγερτικά επαναστατικά κείμενα. Στο ***Ἆσμα Πολεμιστήριον***, αφού πρώτα εκθειάζει την αρετή και τον πολιτισμό των Ελλήνων, ικανών να απελευθερωθούν ακόμα και μόνοι τους, καλεί στη συγκρότηση μιας νέας ταυτότητας, των περίφημων «Γραικογάλλων». Πρόκειται για τον «θούριο»του Κοραή, γραμμένο σε μορφή πολεμικού παιάνα.

Φίλοι μου συμπατριῶται,/Δοῦλοι νὰ ᾿μεθα ὣς πότε
Τῶν ἀχρείων Μουσουλμάνων,/Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων;
Ἐκδικήσεως ἡ ὥρα/Ἔφθασεν, ὢ φίλοι, τώρα·
Η κοινὴ ΠΑΤΡΙΣ φωνάζει,/Μὲ τὰ δάκρυα μας κράζει:
«Τέκνα μου, Γραικοὶ γενναῖοι,/Δράμετ᾿ ἄνδρες τε καὶ νέοι·
Κ᾿ εἴπατε μεγαλοφώνως,/Εἴπατε τ᾿ ὅλοι συμφώνως,
Ἀσπαζόμεν᾿ εἷς τὸν ἄλλον/Μ᾿ ἐνθουσιασμὸν μεγάλον:
Ἕως πότ᾿ ἡ τυραννία;/ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».

[ ] Εἰς Γραικοὺς κόποι καὶ πόνοι/Εἶν᾿ οὐδέν· Μόνοι καὶ μόνοι
Τοὺς ἐχθροὺς να πολεμήσουν/Δύνανται, καὶ να νικήσουν.
Ἀλλά τι δεν θέλουν κάμει/Ὅταν μετ᾿ αὐτῶν οἱ Γάλλοι,
Ἑνωθῶσιν εἰς ἓν σῶμα; /Δεν φοβοῦνται πλέον πτῶμα.

[ ]Θαυμαστοὶ Γενναῖοι Γάλλοι,/Κατ᾿ ἐσὰς δεν εἶναι ἄλλοι,
Πλὴν Γραικών, ἀνδρειωμένοι,/Κ᾿ εἰς τοὺς κόπους γυμνασμένοι.
Φίλους τῆς ἐλευθερίας,/Τῶν Γραικῶν τῆς σωτηρίας,
Ὅταν ἔχωμεν τοὺς Γάλλους,/Τὶς ἡ χρεία ἀπὸ ἄλλους;
Γάλλοι καὶ Γραικοὶ δεμένοι,/Μὲ φιλίαν ἑνωμένοι,
Δεν εἶναι Γραικοὶ ἢ Γάλλοι,/Ἀλλ᾿ ἓν ἔθνος Γραικογάλλοι,
Κράζοντες, «Ἀφανισθήτω,/Κ᾿ ἐκ τῆς γῆς ἐξαλειφθήτω
Η κατάρατος δουλεία!/ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ!»

Το επόμενο έτος, επικλήσεις του προς τους Έλληνες να ξεσηκωθούν, σε ένα εκτενέστερο κείμενο, στο *Σάλπισμα Πολεμιστήριον,* όπου εκθέτει παράλληλα και τις γενικότερες απόψεις του για την πορεία του ελληνικού έθνους από την αρχαιότητα και μετά.

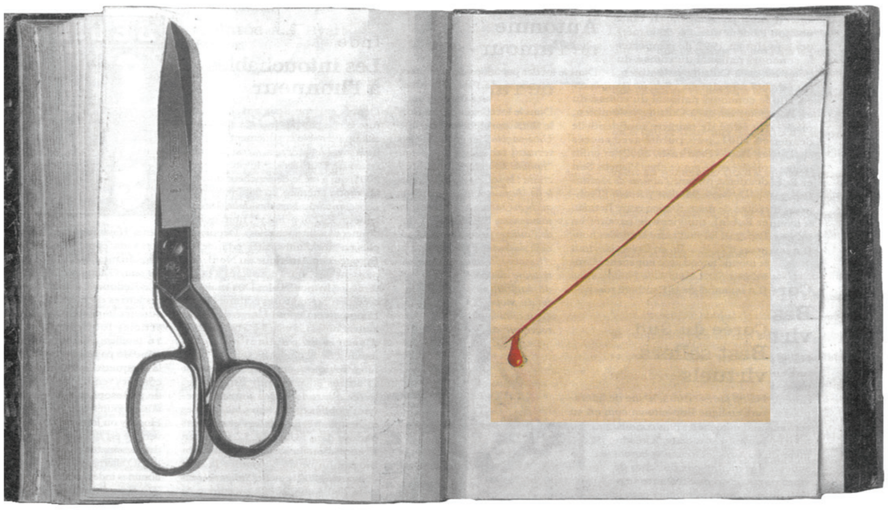
Ἀδελφοί, φίλοι καὶ Συμπατριῶται, Ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὑρισκόμενοι Γραικοί, καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἀλλαχοῦ διατρίβετε, προσμένοντες τὸν ἁρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας. [ ]

«… Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δεν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δεν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ να ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας [δηλαδὴ τὴν Ελλάδα, Γ.Κ.]. Ἀλλὰ τώρα, ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε, καὶ ἀπὸ τοῦτον καιρὸν ἄλλον ἁρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἓν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθέμενα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ Ἥρωας, ἀφ᾿ οὗ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τὶ δύναται να κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τάς αἱμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. [ ]

Μ᾿ ὅλον τοῦτο, εἰς τάς χεῖρας σας εἶναι, τέκνα μου, να ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τάς χεῖρας σας εἶναι να ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τάς πληγάς μου, να μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ῥάκια, καὶ να μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν».

Γεμάτος αγωνία, καλεί τους Έλληνες να μην αφήσουν να χαθεί η ευκαιρία που προσφέρει η παρουσία των Γάλλων στην Αίγυπτο και να τους συνδράμουν ώστε να νικήσουν και να στραφούν εν συνεχεία προς την Ελλάδα. Η σκέψη του Κοραή είναι πως η επικράτηση των Γάλλων στην Αίγυπτο θα τους οδηγήσει σε οριστική ρήξη με την οθωμανική Αυτοκρατορία και, αμέσως μετά, η σύγκρουση θα επεκταθεί στην Ελλάδα. Τόσο μάλλον δε, όσο οι Γάλλοι, στα 1801, είχαν συνάψει συνθήκη με τους **Ρώσους**, την οποία ο Κοραής και οι Έλληνες γενικότερα θα ήθελαν να τη δουν να επεκτείνεται σε μια κοινή «ελληνική» επιχείρηση. Ο Κοραής γνωρίζει τα φιλικά αισθήματα των Ελλήνων απέναντι στη Ρωσία και επιμένει ιδιαίτερα στην εικαζόμενη μάλλον «συμμαχία» τους με τους Γάλλους:

Δια τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, Γραικοί, μὴν ἀφήσωμεν να μας φύγῃ ἀπὸ τάς χεῖρας ὁ ἁρμόδιος οὗτος καιρός, τὸν ὁποῖον προσφέρει εἰς τῶν Γραικῶν τὸ γένος, ἡ ἅλωσις τῆς Αἰγύπτου. Ὅσοι εὑρίσκε-

σθε εἰς Αἴγυπτον, μιμήθητε τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Γάλλων, οἱ ὁποῖοι, διὰ τὸ να ἐμιμήθησαν τοὺς προγόνους ἡμῶν, ἔφθασαν εἰς τῆς δόξης τὸν ἀνώτατον βαθμόν. [ ]

Ὅσοι δὲ εὑρίσκεσθε διασκορπισμένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέρος μὲν δράμετε μὲ προθυμίαν καὶ γρηγορότητα εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ να αὐξήσετε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀδελφῶν σας. Ὑπηρετήσατε τοὺς Γάλλους μὲ προθυμίαν, προσφέρετε εἰς αὐτοὺς τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαία. Βοηθήσατε μὲ τὰ καράβια, μὲ τάς χεῖρας, μὲ τάς καρδίας, καὶ μὲ τὴν ζωὴν σας αὐτὴν, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, τοὺς φίλους τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, εἰς τὴν παντελῆ τῆς Αἰγύπτου κατάσχεσιν, τῆς ὁποίας ἡ ἐλευθερία εἶναι τῆς Ἑλλάδος ὅλης κοινὴ σωτηρία. [ ] Τὸ δὲ λοιπὸν μέρος μείνατε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξωπλισμένοι, καὶ ἕτοιμοι να δεχθῆτε τοὺς ἐλευθερωτὰς τῆς Ἑλλάδος τοὺς Γάλλους, καὶ τοὺς φίλους τῶν Γάλλων καὶ συμμάχους, τους στρατιώτας τοῦ κραταιοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, κληρονόμου τῆς δόξης καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀειμνήστων αὐτοῦ προπατόρων.

Εν συνεχεία, διατυπώνει μια άποψη για τους Τούρκους, αν όχι ταυτόσημη με εκείνη του Ρήγα, που καλούσε τον τουρκικό λαό να ξεσηκωθεί, πάντως όμως παραπλήσια, μια και θεωρεί πως η πλειοψηφία των Οθωμανών δεν θα υπερασπιστεί το τυραννικό οθωμανικό καθεστώς. Ο Κοραής, όπως και ο Ρήγας με τον Πασβάνογλου, υπογραμμίζει την αποσύνθεση της αυτοκρατορίας και την ανυπακοή των τοπικών αξιωματούχων, η οποία θα επιταχύνει την πτώση της. Εξάλλου και η Επανάσταση του '21 θα εκμεταλλευτεί τη σύγκρουση του Αλή Πασά με την Πύλη. Επρόκειτο επομένως για ένα ρεαλιστικό στοιχείο στις προσδοκίες τόσο του Ρήγα όσο και του Κοραή, παράλληλα με την εκμετάλλευση των αντιθέσεων στο ευρωπαϊκό γεωπολιτικό θέατρο.

Ναί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ὀλίγον αἷμα τουρκικὸν θέλει ῥεύσει, διότι ὀλίγοι Τοῦρκοι θέλουσι τολμήσει να ἀντισταθοῦν εἰς τῶν Γραικῶν τὴν εὐψυχίαν. [ ] Αὐτὸς ὁ κοινὸς τῶν Τούρκων λαός, βεβαρυμένοι ἀπὸ τὸν ἀνυπόφορον τῆς δουλείας ζυγόν, ὀλίγον θέλουσι φροντίσει διὰ τὸν κρημνισμὸν τοῦ τυράννου. Τέλος πάντων καὶ αὐτοὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Τουρκίας σατράπαι, οἱ ὁποῖοι καὶ τώρα ἄρχησαν να καταφρονῶσι τὰς προσταγὰς τοῦ Σουλτάνου, θέλουν ἐπιταχύνει τὴν πτῶσιν του. [ ] Ο καιρός, φίλοι καὶ συμπατριῶται, τῆς καταστροφῆς τοῦ τυράννου εἶναι τόσον ἁρμόδιος, ὥστε θέλει πληρωθῆ εἰς ἡμᾶς τὸ προφητικὸν λόγιον, *εἷς διώξεται χιλίους*.

Κλείνει με μια έκκληση στα ιερά των Ελλήνων και τη βοήθεια του Θεού:

Ἐπικαλεσάμενοι λοιπὸν τὴν ἐξ οὐρανοῦ βοήθειαν, καὶ ἀσπασάμενοι εἵς τὸν ἄλλον μὲ τὰ δάκρυα τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, οἱ νέοι μὲ τὰ ὅπλα, οἱ γέροντες μὲ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς παραινέσεις, οἱ ἱερεῖς μὲ τὰς εὐλογίας καὶ τὰς πρὸς θεόν δεήσεις, ὅλοι ὁμοῦ ἑνωμένοι, γενναῖοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος κληρονόμοι, πολεμήσατε γενναίως περὶ πίστεως, περὶ πατρίδος, περὶ γυναικῶν, περὶ τέκνων, περὶ πάσης τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς τῶν Γραικῶν, τὸν τρισβάρβαρον, τὸν ἄσπλαγχνον τύραννον τῆς Ἑλλάδος, ἂν θέλετε νὰ φανῆτε ἄξιοι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι, ἂν θέλετε να ἀφήσετε, ὡς ἐκεῖνοι, τὸ ὄνομα σας ἀείμνηστον εἰς τοὺς αἰῶνας των αιώνων. Γένοιτο.

Ἀτρόμητος ὁ ἐκ Μαραθῶνος

Ωστόσο, η αιγυπτιακή περιπέτεια θα λάβει σύντομα τέλος και ο Κοραής, βαθύτατα απογοητευμένος και διαψευσμένος, θα πάψει πλέον να ελπίζει σε βοήθεια από τους Γάλλους για την απελευθέρωση των Ελλήνων. Οι Έλληνες θα απελευθερωθούν μόνον αφού θα έχουν πρώτα ενισχύσει αποφασιστικά την οικονομία και την παιδεία τους. Γι' αυτό και στο εξής όλη του η προσπάθεια θα επικεντρωθεί στην ενίσχυση της παιδείας του γένους και, όταν, είκοσι χρόνια αργότερα, θα σημάνει η ώρα της επανάστασης, θα δυσπιστεί και θα τη θεωρεί άκαιρη – παρότι, όταν ξεσπά, θα συνταχθεί μαζί της με όλες του τις δυνάμεις. Ο Κοραής, ζώντας μακριά από την Ελλάδα, αλλά και από το επίκεντρο της δράσης και της ανάπτυξης του παροικιακού ελληνισμού –την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, από τη Βιέννη έως την Οδησσό–, δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει την ταχύτατη μεταβολή και ωρίμανση των συνειδήσεων, που θα κατέληγε στη συγκρότηση της Φιλικής Εταιρείας και το ξέσπασμα της Επανάστασης, χωρίς καμιά βοήθεια από οποιαδήποτε μεγάλη δύναμη.

κων/νος σβολόπουλος: η ερμηνεία της νεώτερης ελληνικής ιστορίας

(Τακτικού Μέλους της Ακαδημίας Αθηνών, Ομότιμου Καθηγητή της Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών)

Με αφορμή την εξακολουθητική διατύπωση απόψεων για τη νεώτερη ελληνική ιστορία, θα όφειλαν, κατά την άποψή μου, να αποκαθαρθούν ορισμένες βασικές ιστορικές έννοιες:

1. Η δημιουργία έθνους στην ελληνική περίπτωση ουδόλως προϋπέθετε την ύπαρξη κράτους. Έχει καταδειχτεί ήδη, από τα μέσα του 19ου αιώνα, η συνέχεια επί τρεις χιλιετίες των Ελλήνων. Το νέο ελληνικό έθνος – σύμφωνα με τους κορυφαίους πρόσφατα ειδικούς, Βακαλόπουλο, Σβορώνο, Ζακυθηνό και Βρυώνη – δημιουργήθηκε κατά τις αρχές τουλάχιστο του 13ου αιώνα. Η υπαγωγή του ελληνικού έθνους σε κριτήρια που αφορούν τους αφρικανικούς λαούς, ταυτίζοντας την αφετηρία του με τη δημιουργία της νεώτερης Ελλάδος ως κράτους, αντιφάσκει προκλητικά με την επιστημονική αλήθεια.

2. Η αντιπαράθεση μουσουλμάνων και χριστιανών, αντικατοπτρίζοντας ορισμένα σύγχρονα φαινόμενα, δεν αρκεί για να εκφράσει την αντίθεση μεταξύ δεσπότη και υποτελούς, που διαχώριζε Τούρκους και Έλληνες επί μακρούς αιώνες. Εύλογα είναι τα ερωτήματα: τι παρακίνησε τους Έλληνες να εξεγείρονται επανειλημμένα και σε βαθμό εντεινόμενο κατά του δυνάστη τους; τι παρώθησε, ακόμη, να προσέλθουν λάτρεις της ελευθερίας από όλο τον κόσμο για να χύσουν το αίμα τους στην ελληνική γη;

3. Σύμφωνα με το κλασικό δόγμα του πολιτικού φιλελευθερισμού, το οποίο, με αφετηρία τη Γαλλική Επανάσταση, έγινε δεκτό από όλους τους δημοκρατικά σκεπτόμενους πολίτες, ο υπόδουλος έχει το δικαίωμα όχι μόνο να διεκδικεί την ελευθερία του αλλά και να στρέφεται με κάθε τρόπο κατά του «τυράννου» που του την στερεί. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, κηρύσσοντας την Ελληνική Επανάσταση, επιδοκιμάζει την πράξη των Τυραννοκτόνων και επισείει την αιματοβαμμένη χλαμύδα του Καίσαρα για να εγείρει τους υποδούλους. Την «ματωμένη» αυτήν ελευθερία εγκωμίασε και ο Διονύσιος Σολωμός στον «΄Υμνο».

Κατά το προηγούμενο έτος, στη διάρκεια ημερίδων πάνω σε μείζονα θέματα της πνευματικής μας ζωής, η Ακαδημία Αθηνών επιλήφθηκε της ειδικότερης πραγμάτευσης και των αρχών αυτών. Πιστεύω ότι η παράβλεψή τους δεν επιτρέπει την κατανόηση και την ερμηνεία της Επαναστάσεως του 1821 και του χαρακτήρα του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

σύλλογος καλαβρυτινών πειραιώς "η αγία λαύρα": εκπομπή του σκάι: η γένεση ενός έθνους-κράτους

Ο Σύλλογος Καλαβρυτινών Πειραιώς «Η ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ», συναισθανόμενος την ευθύνη και το βάρος της παράδοσης που φέρει, πιστεύοντας ταυτοχρόνως ότι εκφράζει το λαϊκό αίσθημα, νιώθει την επιτακτική ανάγκη να εκφράσει την έντονη δυσαρέσκειά του για την τηλεοπτική εκπομπή του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΪ με τίτλο: «1821 – η γένεση ενός έθνους/ κράτους», διότι τα όσα μέχρι σήμερα (21.02.2011) παρουσιαζόμενα και εξιστορούμενα σε αυτή στερούνται αντικειμενικότητας και πλουραλισμού, ενώ όλως αντιεπιστημονικώς έχουν αποκλειστεί άλλες απόψεις ιστορικών, καθώς και ερμηνείες των αρχειακών πηγών, στην προσπάθεια «αναμορφώσεως» της κοινής γνώμης και της καταρρίψεως δήθεν εθνικών «μύθων», δημιουργώντας όμως και θέτοντας στη θέση τους καινοφανείς μύθους και θέσφατα των παραγόντων της εκπομπής.

Επειδή, μία καθόλα φαινομενικά ολοκληρωμένη, από τεχνικής απόψεως, παραγωγή, μπορεί με άλλοθι την «εργαλειακή της» αρτιότητα να παραπλανήσει, οδηγώντας σε αδόκιμες καινοφανείς ατραπούς και συμπεράσματα, ενισχύοντας κάποιες απόψεις που προσπαθούν δήθεν «να ανατρέψουν τα θέσφατα και τους μύθους του 1821» και

γενικώς του ελληνικού έθνους, βάζοντας στη θέση τους άλλα μοντέρνα θέσφατα και δημιουργώντας νέους μύθους εν ονόματι της αντικειμενικής ιστορικής αληθείας (π.χ. συνωστισμός στην προβλήτα της Σμύρνης).

Επειδή, τα θέσφατα και οι μύθοι δεν ανατρέπονται είτε με άλλα νεόκοπα, είτε με αφορισμούς και προειλημμένες αποφάσεις για το πού θα μας οδηγήσει η νέα έρευνα και ο αναστοχασμός, ούτε πρέπει ο αντικειμενικός κοινωνικο/ιστορικός ερευνητής να παραπαίει σε αναχρονισμούς (δηλ. με σημερινά δεδομένα, να κρίνει το παρελθόν), αντιθέτως πρέπει να θέτει τον εαυτό του σε μία «μηχανή του χρόνου» και να βλέπει τα γεγονότα με τη ματιά των υποκειμένων που μελετά, κάτω από τις κοινωνικές συνθήκες της εκάστοτε εποχής, άλλως πράττει ατοπήματα/ανομήματα αθέλητα ή ηθελημένα και εν αγνοία ή εν γνώσει του παραπλανά το κοινό στο οποίο απευθύνεται, με συνέπεια ακόμα και την αλλοίωση των διαχρονικών χαρακτηριστικών του.

Επειδή, τόσο ο Σύλλογος Καλαβρυτινών Πειραιώς «Η ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ», όσο και άλλα ιστορικά σωματεία με πλούσιο αρχειακό υλικό, αγνοήθηκαν παντελώς από τους παράγοντες της εκπομπής, εντασσόμενοι προφανώς στους «ακραίους/ γραφικούς αντεπιστήμονες» και ως εκ τούτου «ακυρωμένους» συνομιλητές, παρότι τους προσφέρθηκε η αρωγή μας στα πλαίσια της αντικειμενικότητας και του πλουραλισμού, αλλά δεν το θέλησαν, μιας και απ' ό,τι ήδη ανεφάνη υπάρχει προειλημμένο συμπέρασμα αποδόμησης των γεγονότων και του χαρακτήρα του 1821, ειδικώς δε της αγ. Λαύρας και των Καλαβρύτων.

Επειδή προς αποκατάσταση της αληθείας, αναφορικά με τα γεγονότα της αγ. Λαύρας πρέπει ν' αναφέρουμε ότι: Η 25η Μαρτίου 1821, αν και είχε οριστεί σαν κοινή ημερομηνία της επανάστασης στον Μοριά, δεν ίσχυσε μεν σαν πραγματικό περιστατικό, αφού τα γεγονότα την πρόλαβαν και δη: «άρνηση του Παλαιών Πατρών Γερμανού την 8η Μαρτίου να παρουσιαστεί στον Καϊμακάμη Τριπόλεως (πρώτη επίσημη επαναστατική πράξη), κτύπημα 14 Μαρτίου Αγρίδι, 16-17 Μαρτίου αγ. Λαύρα, γεφύρι αμπήμπαγα, φροξυλιά, χελωνοσπηλιά, Σοπωτό, Αρεόπολις, Καλάβρυτα, Καλαμάτα, Αίγιο, Πάτρα», όμως την 25η Μαρτίου 1821 επιδόθηκαν ψηφίσματα αυτοδιάθεσης στα προξενεία των ξένων δυνάμεων σε Καλαμάτα και Πάτρα, συνταχθέντα στην Αγία Λαύρα την 17/3/1821, και αυτό δημοσίευσε η εφημερίδα «**Le costitutionnel**», τον Ιούνιο του 1821 στο Παρίσι. Το 1838, ο Όθων, με πρόταση και την σύμφωνη γνώμη των ζώντων αγωνιστών και της Εκκλησίας, όρισε σαν «συγκεντρωτική» ημερομηνία όλων των επιμέρους γεγονότων την 25η Μαρτίου ως εθνική γιορτή (όπως εξάλλου είχαν κάνει για τις δικές τους εθνικές γιορτές οι Αμερικανοί και οι Γάλλοι με την 4η και 14η Ιουλίου αντιστοίχως). Αυτό ενέπνευσε ζωγράφους και ποιητές για ρομαντικές ιστορίες όπως παλαιότερα τον Πουκεβίλ.

Ειδικώς όμως στην αγ. Λαύρα πραγματοποιήθηκε δοξολογία την 17η Μαρτίου 1821 (πανηγυρίζει η μονή στη μνήμη του αγ. Αλεξίου), γεγονός που η εν λόγω εκπομπή απέκρυψε παντελώς. Ερωτάται δε, εάν δεν υπήρξε αγ. Λαύρα, τότε γιατί αυτή η εμμονή με το συγκεκριμένο μοναστήρι και όχι ένα οποιοδήποτε άλλο, εάν υποθέσουμε πως η Εκκλησία ήθελε να «υποκλέψει το γέρας της έναρξης του αγώνα»; Και η απάντηση είναι: «γιατί πολύ απλά υπήρξε αγ. Λαύρα την 17 Μαρτίου 1821, ίσως όχι όπως την αναπαριστά ο πίνακας, αλλά υπήρξε, το μαρτυρούν όλα τα έγγραφα του αρχείου αγωνιστών του 1821, η προφορική παράδοση και τα δημοτικά τραγούδια και η πρώτη διακήρυξη του αγώνα από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό».

Με το παρόν ψήφισμα κατακρίνουμε εντόνως την μέχρι σήμερα αντιμετώπιση και στάση των παραγόντων της εκπομπής αναφορικά με την ιστορική έρευνα και αλήθεια, θεωρώντας πως δεν είναι αντικειμενική, αντιθέτως υπάρχει ήδη προειλημμένη απόφαση για συμπεράσματα απαξιώσεως του 1821, αλλά και δύο εκ των βασικών του πυλώνων, που ήταν η αγ. Λαύρα και τα Καλαβρυτοχώρια, ζητώντας στο ψήφισμά μας αυτό την έμπρακτη επικουρία του κοινού στην καταγγελία μας.

Πειραιάς, 21 Φεβρουαρίου 2011

Ο Πρόεδρος

Αθανάσιος Χρονόπουλος

Επ. Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Ανάπτυξης

κων/νος χολέβας:
η ανιστόρητη ιστορία του 1821...

Εν αρχή ην η κ. Ρεπούση που προσπαθούσε να πείσει τα ελληνόπουλα ότι η Τουρκοκρατία ήταν μία ιδανική περίοδος για τους προγόνους μας. Στη συνέχεια ήλθε η τετράτομη ιστορία των Βαλκανίων που χρηματοδοτήθηκε από τον γνωστό χρηματιστή Τζορτζ Σόρος και κινείται στη ίδια γραμμή υπέρ των Οθωμανών. Μετά ήλθε στην επικαιρότητα η άποψη ότι πριν από το 1821 δεν υπήρχε συγκροτημένη ελληνική εθνική συνείδηση, αλλά οι Ευρωπαίοι Διαφωτιστές μάς έμαθαν να λέμε ότι είμαστε Έλληνες. Όλα αυτά τα ιδεολογήματα συγκεντρώνονται σήμερα στη νέα τηλεοπτική σειρά του ΣΚΑΪ για το 1821. Δεν προσχωρώ σε συνωμοσιολογίες, αλλά πολλοί συμπατριώτες μας ευλόγως διερωτώνται αν υπάρχει πολιτική σκοπιμότητα πίσω από την εργώδη αυτή προσπάθεια να ξαναγραφεί ή μάλλον να σβηστεί οριστικά η Ελληνική Ιστορία. Αφήνω την απάντηση στον κάθε νουνεχή αναγνώστη και θα ασχοληθώ με την αμιγώς ιστορική πλευρά της υποθέσεως.

Ερώτημα πρώτον. Έχει δίκιο η άποψη που προβάλλεται στη σειρά του ΣΚΑΪ ότι η εθνική συνείδηση των Νεοελλήνων διαμορφώθηκε μόλις λίγα χρόνια πριν από το 1821; Φυσικά όχι. Εκατοντάδες μαρτυρίες Ελλήνων και ξένων, κληρικών και λαϊκών, περισσότερο ή λιγότερο μορφωμένων διαψεύδουν τους συντελεστές της σειράς. Ελληνικό έθνος με συνείδηση ενότητος υπάρχει από την Αρχαιότητα. Ήδη τον 5ο αιώνα π.Χ. ο **Ηρόδοτος** καταγράφει τα συνδετικά στοιχεία που ένωναν τις ελληνικές πόλεις κράτη: Η κοινή καταγωγή, η γλώσσα, η θρησκεία, τα ομό-

τροπα ήθη. Συνεχίζεται αυτή η συνείδηση στην ελληνιστική και βυζαντινή περίοδο, με αποκορύφωμα την απάντηση του **Αυτοκράτορα της Νικαίας Ιωάννη Βατάτζη** προς τον Πάπα Νικόλαο Θ΄, το 1250: *Είμαστε το αρχαίο γένος των Ελλήνων, από το οποίο άνθησε η σοφία για όλον τον κόσμο.* Συνεχίζεται με την τελευταία ομιλία του **Κωνσταντίνου Παλαιολόγου** όταν ονομάζει την Κωνσταντινούπολη «*ελπίδα και χαρά πάντων των Ελλήνων*».

Γύρω στο 1700 ο φλογερός ιεροκήρυκας **Ηλίας Μηνιάτης** παρακαλεί την Παναγία ως εξής: «*Έως πότε το τρισάθλιον γένος των Ελλήνων έχει να ευρίσκεται εις τα δεσμά μιας ανυποφέρτου δουλείας;*». Οι όροι Ρωμηός, Γραικός και Έλλην χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα και με παρεμφερή σημασία. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημα του Ματθαίου Επισκόπου Μυρέων, ο οποίος, το 1619, θρηνεί για την Άλωση χρησιμοποιώντας για το έθνος μας και τα τρία αυτά ονόματα. Από το 1529 έως το 1821 το δημοφιλέστερο ανάγνωσμα του λαού μας ήταν η «Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου», που θύμιζε την δόξα των αρχαίων προγόνων. Το 1708 ο **Νικόλαος Μαυροκορδάτος**, στο έργο του «**Φιλοθέου Πάρεργα**», γράφει ότι είμαστε το γένος των «*άγαν Ελλήνων*», δηλαδή καθαρόαιμοι Έλληνες. Και οι καραβοκύρηδες επί Τουρκοκρατίας τοποθετούσαν στα πλοία τους ως ακρόπρωρα τις μορφές των Αρχαίων Ελλήνων. Λαός, λοιπόν, και διανοούμενοι γνωρίζουν πολύ καλά ότι υπάρχει συνέχεια του Ελληνισμού.

Ερώτημα δεύτερο: Περνούσαν καλά οι Έλληνες επί Τουρκοκρατίας, με δικαιώματα και ελευθερίες, όπως ακούσαμε από τον ΣΚΑΪ στις 25.1.2011; Ας αφήσουμε τις μαρτυρίες της εποχής εκείνης να απαντήσουν:

Στα μέσα του 17ου αιώνος ο **Γάλλος Ιησουίτης Ρισάρ** καταγράφει τις εντυπώσεις του από την υπόδουλη Ελλάδα: «*Να σκεφθεί κανείς ότι ουδέποτε από την εποχή του Νέρωνος, του Δομητιανού και του Διοκλητιανού έχει υποστεί ο Χριστιανισμός διωγμούς σκληρότερους από αυτούς που αντιμετωπίζει σήμερα η ανατολική Εκκλησία...*». Τον 17ο αιώνα ο **Μουσουλμάνος περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή** περιγράφει βιαίους εξισλαμισμούς και παιδομάζωμα στη Βέροια, στην Έδεσα και σε άλλες πόλεις. Το **δημοτικό μας τραγούδι** έχει καταγράψει τον θρήνο των μανάδων για τα παιδιά τους ως εξής: «*Ανάθεμά σε Βασιλιά (σ.σ. Σουλτάνε) και τρισανάθεμά σε.... να μάσεις παιδομάζωμα, να κάνεις Γενιτσάρους... πέρσυ πήραν τον γιόκα μου φέτος τον αδελφό μου*»! Περί το 1760 ο **Ιωάννης Πρίγκος** από το Πήλιο γράφει: «*Τέτοιος βάρβαρος άδικος είναι ο Τούρκος*». Στα τέλη του 18ου αιώνος ο **Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης** καταγράφει 87 από τα αναρίθμητα μαρτύρια Νεομαρτύρων, δηλαδή Χριστιανών που βασανίσθηκαν και θανατώθηκαν λόγω της Χριστιανικής τους πίστης. Ο **Φωτάκος Χρυσανθόπουλος**, υπασπιστής του Θ. Κολοκοτρώνη, στα απομνημονεύματά του, μας δίνει μαρτυρία κρυφού σχολειού που οργάνωναν οι ιερείς φοβούμενοι τους Τούρκους.

Ερώτημα τρίτο: Οι κλέφτες ήσαν εθνικοί αγωνιστές ή φυγόδικοι εγκληματίες, όπως ακούσαμε από τον ΣΚΑΪ; Αν κάποιος Έλληνας έβλεπε τον Τούρκο να βιάζει την αδελφή του και επετέθη στον βιαστή, τότε ναι, ίσως κάποιοι από τους κλέφτες των βουνών να ήσαν φυγόδικοι. Αλλά από το άδικο δικαστήριο του κατακτητή. Σημαντική λεπτομέρεια, η οποία αποσιωπήθηκε. Όσο δε για την συνείδηση των ίδιων των κλεφτών, την εξηγεί ο Θ. Κολοκοτρώνης, ο οποίος ανδρώθηκε μέσα στην κλεφτουριά. Λέγει, λοιπόν, στον Άγγλο Ναύαρχο Χάμιλτον ότι οι κλέφτες και οι αρματολοί στα βουνά είναι η φρουρά του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, η οποία συνεχίζει ακόμη να πολεμά.

Ερώτημα τέταρτο: Ήσαν μόνο οικονομικά τα αίτια της Ελληνικής Επαναστάσεως; Αυτή τη μονομερή ερμηνεία την καθιέρωσαν κάποτε οι Έλληνες μαρξιστές, αλλά οι ίδιοι την απέσυραν στο συνέδριο του Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών το 1981. Όμως αξία έχει η άποψη των ίδιων των αγωνιστών: Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος, διεκήρυξε ο Αλ. Υψηλάντης τον Φεβρουάριο του 1821. Αγωνιζόμαστε για τον Χριστό και τον Λεωνίδα, έγραφε η προκήρυξη του Αθανασίου Διάκου που δημοσιεύθηκε σε ιταλική εφημερίδα της Τεργέστης. Αυτά προς το παρόν.

η ιερά σύνοδος της ελλάδος: η ορθόδοξη εκκλησία και η επανάσταση του ’21...

Πρός τό λαό - Φυλλάδιο Νο 46

Μάρτιος 2011

Εἶναι ὑποχρέωση, ἀλλά καί δικαίωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, νά ἐνημερώνει τό ποίμνιό Της γιά ὁρισμένα σοβαρά ζητήματα· πνευματικά, κοινωνικά, ἐθνικά, ἐκπαιδευτικά. Ὁ λαός μας δέν πρέπει νά παραπληροφορεῖται ἤ νά πέφτει θύμα ἰδεολογικῶν προπαγανδῶν καί μονομερῶν θεωρήσεων τῆς Ἱστορίας μας, στήν ὁποία ἡ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε σημαντική. Γι᾽ αὐτό καί ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζει τήν ἔντονη ἀνησυχία Της γιά τήν ἐπιχειρούμενη προσπάθεια διαστρεβλώσεως τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας μέ διάφορους τρόπους.[ ]

Αὐτό δέν ὑλοποιήθηκε παντοῦ καί ἀμέσως. Ἐντούτοις καί πέρα ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκαν νέα σχολεῖα, γιατί ἡ παιδευτική στάθμη εἶχε προηγουμένως σημειώσει πτώση. Ἔτσι, στά

τέλη τοῦ 16ου αἰ., σημειώνεται στή Μακεδονία, τήν Ἤπειρο, τόν Μοριά καί τά νησιά τοῦ Αἰγαίου ἀξιόλογη ἀνάπτυξη ἐκπαιδευτικῶν κέντρων. Οἱ μοναστικές κοινότητες τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τῶν Μετεώρων, καί γενικά τά μοναστήρια, ἀπέβησαν πνευματικές ἑστίες, ὅπου γνώρισε ἀκμή ἡ ἁγιογραφία, λειτούργησαν βιβλιογραφικά ἐργαστήρια, φανερά καί «κρυφά σχολειά», ὅπου οἱ συνθῆκες δέν ἦταν πρόσφορες, καί πλῆθος κοινωφελῶν ἱδρυμάτων. Ὁ καθηγητής Ν. Γ. Σβορῶνος στό ἔργο τοῦ «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας» παρατηρεῖ:

«Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν πέρασε τό πρῶτο χτύπημα τῆς κατάκτησης, θά συνεχίσει τό ἔργο τῆς ἀνασυγκρότησης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων. Σ' ὅλη τήν περίοδο ἀπό τόν 15ο-17ο αἰ. ὑπῆρξε ἡ κατευθυντήρια δύναμη τοῦ ἔθνους. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης σέ ὅλες τίς μορφές της, ἐργαζόμενη γιά τό σταμάτημα τῶν ἐξισλαμισμῶν, συμμετέχοντας σ' ὅλες τίς ἐξεγέρσεις, ἀκόμη καί διευθύνοντάς τες (ἔχει δείξει μεγάλο ἀριθμό νεομαρτύρων, πού εἶναι σύγχρονα καί ἥρωες τῆς χριστιανικῆς πίστης καί τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης), ρυθμίζει ἐπίσης τήν πνευματική ζωή».

Ὅπου δέν ὑπῆρχε συγκροτημένο σχολεῖο, ὅταν ἐπιθυμοῦσε κάποιος νά μορφώσει τό παιδί του, τό ἔστελνε κοντά σ' ἕνα παπά ἤ μοναχό, γιά νά διδαχθεῖ τό ἀλφαβητάρι καί τά πρῶτα γράμματα (αὐτά πού ἀποκαλοῦσαν περιφρονητικά οἱ λόγιοι «κολλυβογράμματα», ἀλλά παρεῖχαν τίς πρῶτες βάσεις γιά τήν ἀνάγνωση καί τή γραφή).

Τά μικροκινήματα πού προηγήθηκαν

Εὔστοχα ὁ ἀείμνηστος καθηγητής-ἀκαδημαϊκός Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος ἔχει παρατηρήσει ὅτι τήν ἑπομένη κιόλας τῆς Ἅλωσης, ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων ἔγινε πνευματική, γιά νά ἐξελιχθεῖ καί πάλι σέ ἔνοπλη καί νά λάβει τό Εικοσιένα τή μορφή τοῦ μεγάλου Σηκωμοῦ. Ὥς τότε σημειώθηκαν πολλά μικροκινήματα. Ἤδη στόν 16ο αἰ. (1585) πραγματοποιήθηκε ἐξέγερση τῶν ἁρματολῶν τῆς Βόνιτσας Θεόδωρου Γρίβα καί τῆς Ἠπείρου Πούλιου Δράκου καί Μαλάμου, πού ξεσηκώθηκαν κατά τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ὅμως κατέστειλαν τήν ἐξέγερσή τους. Ἐπικεφαλῆς τῶν κινημάτων αὐτῶν ἦταν συνήθως κληρικοί καί ἐπίσκοποι.

Στόν 17ο αἰ. (1611) ἔγινε στά Γιάννενα ξεσηκωμός ἀγροτῶν, πού ὑποκινήθηκε ἀπό ἕναν ἐπίσκοπο της Ἐκκλησίας, τόν πρώην Λαρίσης Διονύσιο τόν Φιλόσοφο, πού προηγούμενο ἐπαναστατικό ἐγχείρημά του κατά τῶν Τούρκων (1600) τοῦ στοίχισε τόν θρόνο. Ἡ ἐξέγερση τή φορά αὐτή (Σάββατο 10 Σεπτεμβρίου 1611) ἀπείλησε τά Γιάννενα, γεγονός πού ἐξόργισε τούς Τούρκους. Συνέλαβαν τόν Διονύσιο σέ ἕνα σπήλαιο, ὅπου εἶχε καταφύγει, καί τόν ἔγδαραν ζωντανό. Παραγέμισαν τό δέρμα του μέ ἄχυρα καί τόν διαπόμπευσαν ντυμένο μέ τά ἀρχιερατικά του ἄμφια στήν πόλη, γιά νά τό στείλουν μετά στήν Ὑψηλή Πύλη μαζί μέ 85 κεφάλια ἄλλων ἐπαναστατῶν. [ ]

Ἡ προσδοκία τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων νά ἀπελευθερωθοῦν δέν τούς ἐγκατέλειψε ποτέ. Τά βλέμματά τους στρέφονταν πρός τήν ὁμόδοξη Ρωσία, τό «ξανθόν γένος», γιά τό ὁποῖο μιλοῦσαν οἱ λαϊκές προφητεῖες, ὅπως ἡ ἀποδιδόμενη στόν Ἀγαθάγγελο, περιμένοντας βοήθεια. Στόν Μοριά, ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας Λαμπάρδης ἀπό τή Δημητσάνα ἡγήθηκε ἐπαναστατικοῦ κινήματος, πού ἀπέβλεπε στήν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπό τήν Πελοπόννησο. Ἄλλοι ἀρχιερεῖς, ὅπως ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Κορίνθου καί ὁ Κερνίτσης, συνεργάσθηκαν μαζί του. Προδόθηκαν ὅμως στούς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, τό 1764 ἤ 1767, συνέλαβαν τόν ἐπίσκοπο Ἀνανία καί τόν ἀποκεφάλισαν.

Ἁγιορείτης μοναχός, κουρά τῆς μονῆς Φιλοθέου, ὁ θρυλικός Πατροκοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1714-1779), ὁ «ἅγιος τῶν σκλάβων», ἀφοῦ πῆρε τήν εὐχή τοῦ Πατριάρχη, ὄργωσε κυριολεκτικά τήν Ἑλλάδα ἀπό τή μία ἄκρη ὥς τήν ἄλλη, ξυπνώντας συνειδήσεις καί φωτίζοντας τούς Ἕλληνες καί διακινούμενος μέ καταπληκτική ταχύτητα ἀνάμεσα σέ πεδιάδες καί βουνά. [ ] Ὁ φλογερός ἐκεῖνος λαϊκός διδάχος, πού ἀκριβοδίκαια ὀνομάστηκε «ἐθναπόστολος», πλήρωσε μέ μαρτυρικό τέλος τήν ἀνυπολόγιστης ἀξίας καί σημασίας προσφορά του στό ἑλληνορθόδοξο Γένος του.

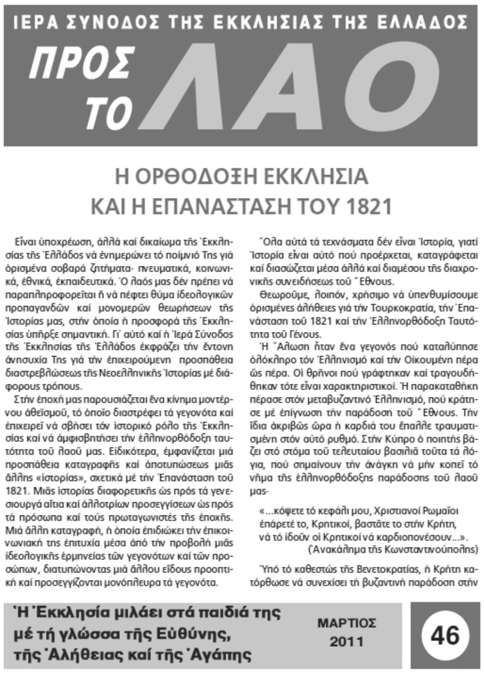

Τό 1770, στά γνωστά Ὀρλωφικά, καί πάλι κληρικός, ὁ ἐπίσκοπος Μαυροβουνίου, μέ τόν Σταυρό στό χέρι, πήγαινε ἀπό χωριό σέ χωριό καλώντας ὅλους σέ «ἱερό πόλεμο» κατά τῶν κατακτητῶν. Στούς ἀδελφούς Ὀρλώφ πού ἦλθαν ἀπό τή Ρωσία συμπαραστάθηκαν ὅλοι οἱ τοπικοί ἐπίσκοποι, ὅπως ὁ Πατρῶν Παρθένιος, πού ἐπιτέθηκε κατά τῶν Καλαβρύτων, ὁ Κορίνθου Μακάριος πού κατέλαβε τόν Ἰσθμό, ὁ Κορώνης, ὁ Μεθώνης, τῆς Καλαμάτας.

Μέ τό αἷμα τοῦ πρωτομάρτυρα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, βάφτηκε στίς 10 Ἀπριλίου 1821 ἡ πανεθνική ἐξέγερση τοῦ Γένους. [ ]

Δραστήριο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μεταξύ ἄλλων κληρικῶν, ἦταν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος ὁ Παγκώστας ἀπό τήν Πάτμο. Στίς 29 Ἀπριλίου 1821, οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης ἔστειλαν στόν Δωδεκανήσιο ἱεράρχη τόν Νικήτα Χατζηϊωάννου ζητώντας ὁδηγίες γιά τόν Ἀγώνα. Ἰδού ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐθνεγέρτη Πατριάρχη:

«Κάτοικοι τῶν νήσων, ὅσοι μένετε ἀκόμη ὑπό τόν τουρκικόν ζυγόν, ἐγέρθητε, λάβετε τά ὅπλα ὑπέρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, οἱ ἔχοντες καράβια μικρά ἤ μεγάλα ὁπλίσατε αὐτά καί ἑνωθῆτε μέ τόν ἑλληνικόν στόλον συγκροτούμενον ἀπό τάς ναυτικάς δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν καί Σπετζιωτῶν καί Ψαριανῶν, καί ὑποσχό-

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΟ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Εἶναι ὑποχρέωση, ἀλλά καί δικαίωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νά ἐνημερώνει τό ποίμνιό Της γιά ὁρισμένα σοβαρά ζητήματα· πνευματικά, κοινωνικά, ἐθνικά, ἐκπαιδευτικά. Ὁ λαός μας δέν πρέπει νά παραπληροφορεῖται ἤ νά πέφτει θύμα ἰδεολογικῶν προπαγανδῶν καί μονομερῶν θεωρήσεων τῆς Ἱστορίας μας, στήν ὁποία ἡ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε σημαντική. Γι' αὐτό καί ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζει τήν ἔντονη ἀνησυχία Της γιά τήν ἐπιχειρούμενη προσπάθεια διαστρεβλώσεως τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας μέ διάφορους τρόπους.

Στήν ἐποχή μας παρουσιάζεται ἕνα κίνημα μοντέρνου ἀθεϊσμοῦ, τό ὁποῖο διαστρέφει τά γεγονότα καί ἐπιχειρεῖ νά σβήσει τόν ἱστορικό ρόλο τῆς Ἐκκλησίας καί νά ἀμφισβητήσει τήν ἑλληνορθόδοξη ταυτότητα τοῦ λαοῦ μας. Εἰδικότερα, ἐμφανίζεται μιά προσπάθεια καταγραφῆς καί ἀποτυπώσεως μιᾶς ἄλλης «ἱστορίας», σχετικά μέ τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Μιᾶς ἱστορίας διαφορετικῆς ὡς πρός τά γενεσιουργά αἴτια καί ἀλλοτρίων προσεγγίσεων ὡς πρός τά πρόσωπα καί τούς πρωταγωνιστές τῆς ἐποχῆς. Μιά ἄλλη καταγραφή, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τήν ἐπικοινωνιακή της ἐπιτυχία μέσα ἀπό τήν προβολή μιᾶς ἰδεολογικῆς ἑρμηνείας τῶν γεγονότων καί τῶν προσώπων, διατυπώνοντας μιά ἄλλου εἴδους προοπτική καί προσεγγίζονται μονόπλευρα τά γεγονότα.

Ὅλα αὐτά τά τεχνάσματα δέν εἶναι Ἱστορία, γιατί Ἱστορία εἶναι αὐτό πού προέρχεται, καταγράφεται καί διασώζεται μέσα ἀλλά καί διαμέσου τῆς διαχρονικῆς συνειδήσεως τοῦ Ἔθνους.

Θεωροῦμε, λοιπόν, χρήσιμο νά ὑπενθυμίσουμε ὁρισμένες ἀλήθειες γιά τήν Τουρκοκρατία, τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί τήν Ἑλληνορθόδοξη Ταυτότητα τοῦ Γένους.

Ἡ Ἅλωση ἦταν ἕνα γεγονός πού καταλύπησε ὁλόκληρο τόν Ἑλληνισμό καί τήν Οἰκουμένη πέρα ὡς πέρα. Οἱ θρῆνοι πού γράφτηκαν καί τραγουδήθηκαν τότε εἶναι χαρακτηριστικοί. Ἡ παρακαταθήκη πέρασε στόν μεταβυζαντινό Ἑλληνισμό, πού κράτησε μέ ἐπίγνωση τήν παράδοση τοῦ Ἔθνους. Τήν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα ἡ καρδιά του ἔπαλλε τραυματισμένη στόν αὐτό ρυθμό. Στήν Κύπρο ὁ ποιητής βάζει στό στόμα τοῦ τελευταίου βασιλιᾶ τοῦτα τά λόγια, πού σημαίνουν τήν ἀνάγκη νά μήν κοπεῖ τό νῆμα τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσης τοῦ λαοῦ μας·

«...κόψετε τό κεφάλι μου, Χριστιανοί Ρωμαῖοι
ἐπάρετέ το, Κρητικοί, βαστᾶτε το στήν Κρήτη,
νά τό ἰδοῦν οἱ Κρητικοί νά καρδιοπονέσουν...».
(Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινούπολης)

Ὑπό τό καθεστώς τῆς Βενετοκρατίας, ἡ Κρήτη κατόρθωσε νά συνεχίσει τή βυζαντινή παράδοση στήν

Ἡ Ἐκκλησία μιλάει στά παιδιά της μέ τή γλώσσα τῆς Εὐθύνης, τῆς Ἀλήθειας καί τῆς Ἀγάπης — ΜΑΡΤΙΟΣ 2011 — 46

μενοι ἐλευθερίαν ὅλου του Αἰγαίου πελάγους».

Ἡ πίστη τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821

Ὁ Ἀγώνας δέν ἔγινε μόνο γιά τήν πατρίδα, ἀλλά καί γιά τή θρησκεία. Στήν Προκήρυξή του, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος τόνιζε: «Ἐμπρός ἀδέλφια. Ἄς πεθάνουμε κοιτάζοντας ἄφοβα τόν θάνατο στά μάτια. Ζήτω ἡ θρησκεία καί ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. Θάνατος στούς βαρβάρους». Τά μοναστήρια τροφοδοτοῦσαν τούς ἁρματολούς καί παρεῖχαν καταφύγιο στούς διωκόμενους. Συχνά γίνονταν ἑστίες ἀντίστασης (μονή Σέκου, μονή Ἀρκαδίου κ.λπ.). Ὁ στρατηγός Μακρυγιάννης μέ τόν αὐθεντικό λόγο του ἔχει γράψει: «...αὐτά τά μοναστήρια ἦταν τά πρῶτα προπύργια τῆς ἐπανάστασής μας. Ὅτι ἐκεῖ ἦταν καί οἱ τζεμπιχανέδες (πυριτιδαποθῆκες) μας καί ὅλα τ᾽ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· ὅτ᾽ ἦταν παράμερον καί μυστήριον ἀπό τούς Τούρκους».

Οἱ ἁπλοί κληρικοί συγκρότησαν στίς ἐνορίες τους ἔνοπλα σώματα, τέθηκαν ἐπικεφαλῆς τους καί ἔλαβαν ἐνεργό μέρος στήν ἐξέγερση. Ἄλλοι ἀπό αὐτούς ἄφησαν τήν τελευταία τους πνοή στό πεδίο τῆς τιμῆς καί ἄλλοι μαρτύρησαν στά χέρια τῶν Τούρκων. Κι ὅσοι ἐπιβίωσαν πένονταν, ἔχοντας δώσει ὅλη τήν περιουσία τους στήν Ἐπανάσταση. Στό Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, σώζονται πολλά ἔργα πού μαρτυροῦν τή συμβολή τοῦ Ὀρθόδοξου κλήρου καί μοναχισμοῦ στό Εἰκοσιένα καί ὑπογράφονται ἀπό κορυφαίους καί ἄλλους ὁπλαρχηγούς. Σέ 14 ἀριθμεῖ ὁ Μητροπολίτης πρώην Λήμνου Βασίλειος Γ. Ἀτέσης τούς ἐθνομάρτυρες ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό 1821-1869.

Καί ποιός μπορεῖ νά λησμονήσει τά πρωτοπαλίκαρα τῆς λευτεριᾶς μας, τόν Ἀθανάσιο Διάκο (Ἀλαμάνα), τόν Γρηγόριο Δικαῖο-Παπαφλέσσα (Μανιάκι), τόν καλόγερο Σαμουήλ (Κούγκι). Καί ἀκόμη πλῆθος ἱερωμένων πού ἔδρασαν στόν Ἱερό Ἀγώνα τοῦ ἔθνους μας, ὅπως ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἄρτης Πορφύριος, ὁ Ἀθηνῶν Θεόφιλος, ὁ Ἕλους Ἄνθιμος, ὁ Σαλώνων Ἠσαΐας, ὁ Ρωγῶν Ἰωσήφ κ.α., οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μέρος στίς διάφορες φάσεις τῆς Ἐπανάστασης. Τούς ὁπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας ὅρκισε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Στήν πρώτη ὁμάδα ἐθνομαρτύρων ἀρχιερέων ἀνήκουν ὁ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, οἱ ἐπίσκοποι Πάφου, Κιτίου, Κυρηνείας. Συνήθως οἱ Τοῦρκοι τούς ἀποκεφάλιζαν ἤ τούς κρεμοῦσαν.

Ἡ εὐόδωση τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 εἶναι πραγματικό θαῦμα. [ ] Ὁ Μακρυγιάννης γράφει σέ ἄλλο σημεῖο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του: «Τοῦ λέγω· Κοπίασε ἡ γενναιότη σου καί σ᾽ αὐτήνε τήν μπατάγια τήν σημερινή θά γένει ὁ Θεός ἀρχηγός, καί μέ τήν δύναμή του θά λυπηθεῖ ἐμᾶς καί τήν πατρίδα μας... Τί θά κάνεις, μοῦ λέγει, σέ τόσο πλῆθος Τούρκων; Εἶναι ὁ Θεός τοῦ λέγω, καί κάνει ὁ ἴδιος!».

[ ] Στά «Ἀπομνημονεύματά» του ὁ ἡρωικός Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, σημειώνει: «...Ἔκατσα ἕως πού ἐσκαπέτισαν μέ τά μπαϊράκια τους, ὀπέ ἐκατέβηκα κάτου, ἦταν μιά ἐκκλησιά εἰς τόν δρόμον (ἡ Παναγιά εἰς τό Χρυσοβίτζι) καί τό καθησιό μου ἦτον ὁπού ἔκλαιγα τήν Ἑλλάς· Παναγία μου, βοήθησε καί τούτην τήν φοράν τούς Ἕλληνας νά ἐμψυχωθοῦν· καί ἐπῆρα ἕνα δρόμο κατά τήν Πιάνα...». Παρακάτω ὁ ἴδιος γράφει: «23 ὧρες ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Ἐκείνην τήν ἡμέρα ἦτον Παρασκευή, καί ἔβγαλα λόγον ὅτι· Πρέπει νά νηστεύωμε ὅλοι διά δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καί νά δοξάζεται αἰῶνας αἰώνων ὥς οὗ στέκει τό ἔθνος, διατί ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος...».

[ ]Ὅπως ὁ λιονταρόψυχος Καραϊσκάκης, πού κατέφυγε στή βοήθεια τῶν Ἁγίων, σάν τότε πού βρέθηκε στό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Σεραφείμ, πάνω ἀπό τή Λιβαδιά, κι ἔπεσε στά πόδια μαζί μέ τούς ἄντρες του καί τοῦ ἔταζε· «Βοήθησέ μας, Ἅγιε Σεραφείμ, νά διώξουμε τόν Κιούταγα ἀπό τήν Ἀθήνα, νά γλιτώσουμε τούς κλεισμένους Χριστιανούς καί νά κάνουμε τούς Τούρκους δεύτερη Ἀράχωβα, καί νά σοῦ φέρω χρυσό καντήλι στόν τάφο σου καί λαμπάδες ἑκατό ἴσα μέ τό κορμί μου καί νά στολίσω σάν παλάτι τό μοναστήρι σου...».

Στό ὄνομα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπιχειροῦσε κάθε ἐξόρμησή του ὁ γενναῖος ναυμάχος τῆς Ὕδρας Ἀνδρέας Μιαούλης. Στόν «Ἄρη» του εἶχε τοποθετήσει ἕνα μεγάλο ξύλινο Σταυρό, ὅπου ἔβαλε νά χαράξουν κάθετα: «Σταυροῦ τύπος, ἐχθροῖς τρόμος» καί ὁριζόντια· «Σταυρός πιστῶν στήριγμα». [ ]

Ὅπως ἔγραφε ὁ ἀείμνηστος Φώτης Κόντογλου· «Σ᾽ αὐτό τόν τόπο Ὀρθοδοξία καί Ἑλλάδα πᾶνε μαζί».

Ἡ Διαρκής Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος

το ελληνικό έθνος δεν είναι πρόσφατη κατασκευή

του Μελέτη Μελετόπουλου

Απόσπασμα από το βιβλίο του συγγραφέα ***Το ζήτημα του πατριωτισμού****, το οποίο κυκλοφόρησε πέρυσι από τις εκδόσεις Παπαζήση*

Τά στερεότυπα καί οἱ ἰδεοληψίες τῆς «προοδευτικῆς» διανόησης

«Θά ᾿ρθει πρῶτα ἕνα ψευτορωμέϊκο˙
νά μήν τό πιστέψεις. Θά φύγει πίσω».

Κοσμᾶς Αἰτωλός

Μία ὀλιγάριθμη ἀλλά πανταχοῦ παροῦσα ὁμάδα πανεπιστημιακῶν, δημοσιογράφων, διανοουμένων καί πολιτευτῶν ἐπιχειρεῖ τά τελευταῖα χρόνια μέ συστηματικό καί ἐπίμονο τρόπο νά ἐπηρεάσει τήν κοινή γνώμη καί ἰδιαίτερα τήν νεολαία καί νά μεταβάλει τήν ἱστορική συνείδηση καί τούς πολιτικούς προσανατολισμούς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Προωθεῖ καινοφανεῖς ἀπόψεις γιά γεγονότα μείζονος σημασίας, ὅπως ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, ἀλλά καί ὑποστηρίζει συγκεκριμένες θέσεις γιά τίς σύγχρονες ἑλληνοτουρκικές σχέσεις, τό Κυπριακό, τήν ἐνταξιακή πορεία τῆς Τουρκίας πρός τήν Εὐρωπαϊκή Ἕνωση, τήν ὑποτιθέμενη ὕπαρξη μειονοτήτων στό ἐσωτερικό τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τήν ἀπόδοση ρατσιστικῶν καί σωβινιστικῶν χαρακτηριστικῶν στόν ἑλληνικό λαό, τήν σχέση μας μέ τήν Ὀρθοδοξία καί πολλά ἄλλα. Ἡ ἀπήχηση αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων στήν ἑλληνική κοινωνία εἶναι ἐλάχιστη, ἀφοῦ ὅλες οἱ ἔγκυρες μετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης δείχνουν μία συντριπτική κυριαρχία τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος καί τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν σέ ὅλες τίς ἡλικίες καί τίς κοινωνικές ὁμάδες. Παρά ταῦτα, ἡ προσπάθεια χονδροειδοῦς ἀναθεώρησης τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, μαζί μέ τήν προώθηση «ἐναλλακτικῶν» ἀπόψεων στά ἐθνικά μας θέματα, ἔχουν προκαλέσει κατά καιρούς μεγάλες ἀντιδράσεις καί τήν ὀργή τῆς κοινῆς γνώμης. []

Κεντρικό στοιχεῖο αὐτῆς ὅλης τῆς πολιτικῆς «φιλοσοφίας» εἶναι ἡ ἐπίθεση στήν ἔννοια τῆς Πατρίδας καί στό πατριωτικό συναίσθημα. Ἔχουν καταβληθεῖ ἀπό τούς κύκλους αὐτούς ἐπίμονες προσπάθειες νά ταυτισθεῖ ὁ Πατριωτισμός μέ τόν ἐθνικισμό, τόν σωβινισμό, τόν ρατσισμό, τήν μισαλλοδοξία. Κάθε αὐτονόητη, ἀκόμη καί ἡ μετριοπαθέστερη, ἄποψη γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἐθνικῆς μας κυριαρχίας καί τήν ἀντιμετώπιση ξένης ἐπιβουλῆς συκοφαντεῖται ὡς «ἐθνικιστική ὑστερία» καί ἀντιπροτείνεται ὁ «διάλογος» γιά τά κυριαρχικά μας δικαιώματα, ὁ κατευνασμός κ.λπ. Λογική ἀπόληξη παρόμοιων ἀντιλήψεων, βεβαίως, εἶναι ἡ διαμόρφωση ἑνός κλίματος αὐτοενοχοποίησης καί παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν ἀμφισβητήσεων τῆς ἐθνικῆς μας ὑπόστασης. Καί ἡ ἀποδυνάμωση τοῦ πνεύματος ἀντίστασης στίς ἀπειλές πού πάντοτε ὑπῆρχαν καί πάντοτε θά ὑπάρχουν, στόν ταραγμένο κόσμο πού πορευόμαστε ὡς ἔθνος ἐπί χιλιάδες χρόνια.

Ἄλλοθι καί ἀφορμή τῆς ἐπίθεσης ὁρισμένων προσώπων καί ὁμάδων ἐναντίον τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος, τῆς ἔννοιας τοῦ Ἔθνους καί ὅλων τῶν ἐθνικῶν συμβόλων, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ κατάχρησή τους ἀπό τήν δικτατορία τῶν συνταγματαρχῶν (1967-1974). Οἱ συνταγματάρχες κατασκεύασαν ἕνα κάπηλο ἰδεολογικό προσωπεῖο χρησιμοποιώντας τά ἱερά καί τά ὅσια τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὅπως τό Εἰκοσιένα, τό Σαράντα, τό τρίπτυχο Πατρίς-Θρησκεία-Οἰκογένεια κ.λπ.

Ἔτσι, μόλις κατέρρευσε τό δικτατορικό καθεστώς, τό 1974, ἡ κατάχρηση αὐτή τῶν ἐθνικῶν συμβόλων ἀπό τήν δικτατορία ἔδωσε τό «δικαίωμα» σέ κάποιους κύκλους νά ἐπιτεθοῦν ὄχι μόνον ἐναντίον τοῦ στρατοκρατικοῦ αὐταρχισμοῦ, ἀλλά καί τῶν συμβόλων πού αὐτός καταχράστηκε.

Διάφοροι πανεπιστημιακοί, δημοσιογραφοῦντες ἱστορικοί κ.λπ., [ ] ἀντέγραψαν καί εἰσήγαγαν ἀτελῶς κάποιες ἄσχετες πρός τά ἑλληνικά δεδομένα θεωρητικές κατασκευές ἀπό τήν Εὐρώπη καί τίς ΗΠΑ ἤ ξεσήκωσαν κάποιες πολιτικῶς ὀρθές ἰδέες τῆς μόδας ἀπό πολιτικά περιοδικά τῆς Νέας Ὑόρκης ἤ τοῦ Ἄμστερνταμ καί τίς ὕψωσαν ὡς λάβαρο πανεπιστημιακῆς σταδιοδρομίας καί ἐπιστημονικῆς ἀνέλιξης. Καί βρῆκαν στόν κλειστό τους χῶρο εὐνοϊκή ἀνταπόκριση, διότι στήν πανεπιστημιακή μας κοινότητα ἡ ἄκριτη εἰσαγωγή θεωριῶν (ὅπως καί καταναλωτικῶν προϊόντων) ἀπό τό ἐξωτερικό, πού ὑποκαθιστᾶ τήν κοπιαστική παραγωγή τους, ἔχει δυστυχῶς μα-

κρά παράδοση.

Μέ αὐτόν τόν τρόπο, παραδείγματος χάριν, ἡ θεωρία τῆς ἐθνογένεσης τῶν καθηγητῶν Γκέλνερ καί Χομπσμπάουμ, πού ἀφορᾶ τά ἀνεπτυγμένα βιομηχανικά ἔθνη τῆς Δύσης, ἐφαρμόσθηκε μέ ἀπίστευτη ἐπιστημονικήἐπιπολαιότητα ἀπό κάποιους πανεπιστημιακούς τῆςμήβιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένης χώρας μας. Σύσσωμη ἡ «προοδευτική», ἀνανεωτική, ἐκσυγχρονιστική κ.λπ. ἐπιστημονική κοινότητα υἱοθέτησε τήν ἐξωπραγματική γιά τά ἑλληνικά δεδομένα αὐτήν θεωρία. Γιά νά δοῦμε καλύτερα πῶς λειτουργεῖ τό στερεότυπο, ἀξίζει τόν κόπο νά σταθοῦμε λίγο σ' αὐτό τό σημεῖο.

Τό συμπέρασμα πού συνήγαγε ἡ «προοδευτική» μας διανόηση ἀπό τήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς θεωρίας, πού θά ἐξετάσουμε ἀμέσως παρακάτω ἀναλυτικά, ἦταν ὅτι δέν ὑφίσταται συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅτι τό σύγχρονο ἑλληνικό ἔθνος εἶναι μία κατασκευή τῆς «νεωτερικότητας», ὅτι ἡ σημερινή ἑλληνική συνείδηση εἶναι τεχνητό καί βεβιασμένο «ἰδεολόγημα» κ.λπ. Φυσικά, δέν ἔκαναν τόν κόπο, οἱ «προοδευτικοί» μας διανοούμενοι, νά μελετήσουν τίς πηγές, νά διαπιστώσουν πρωτογενῶς πῶς σκεπτόταν καί πῶς αὐτοπροσδιοριζόταν ὁ Ἕλληνας τῆς Τουρκοκρατίας, γιατί ἔγινε ἡ μεγάλη Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ποιά ἦταν ἡ πολιτιστική ἔκφραση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ –καί, ὁπωσδήποτε, τό κυρίαρχο κατά τόν Σολωμό, ἀλλά καί πολλούς ἄλλους– κριτήριο τῆς γλώσσας: τί γλῶσσα ὁμιλοῦσε ὁ Ἑλληνισμός στούς αἰῶνες τῆς μακρᾶς Ἱστορίας του; Διακόπηκε ποτέ ἡ ὁμιλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στούς μακρούς αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου καί τῆς Τουρκοκρατίας στίς ἑλληνικές χῶρες; ποιά ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας; Ποιά ἦταν ἡ γλῶσσα τῶν διανοουμένων; Ποιά ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς ἀλληλογραφίας μεταξύ τῶν ὁπλαρχηγῶν καί προεστῶν τῆς Τουρκοκρατίας; Σέ ποιά γλῶσσα ἔγραψαν τά κείμενά τους οἱ Φαναριῶτες; Τί γλῶσσα μιλοῦσε το 1600 και το 1700 ὁ ἁπλός λαός; Σέ ποιά γλῶσσα τραγουδοῦσε ὁ ἁπλός λαός τά δημοτικά τραγούδια του; Τί προέλευση ἔχουν τά ἤθη καί τά ἔθιμα τοῦ λαοῦ αὐτῆς τῆς χώρας; Ποιά ἦταν ἡ ἱστορική συνείδηση, τά κοινά σημεῖα ἀναφορᾶς, τό πλαίσιο αὐτοπροσδιορισμοῦ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ; [ ]

Ἀλλά ἄς δοῦμε ἄν τά συμπεράσματα τῶν προοδευτικῶν μας διανοουμένων συνάδουν καί πρός τούς ἴδιους τούς θεωρητικούς τούς ὁποίους ἐπικαλοῦνται. Ὁ **Ἔρνεστ Γκέλνερ** εἶχε πολλούς λόγους νά ἀσχοληθεῖ μέ τόν ἐθνικισμό: εἶχε γεννηθεῖ τό 1925 στήν Πράγα, ἀναπτύχθηκε πνευματικά ἀνάμεσα στήν τσέχικη καί τήν γερμανική κουλτούρα καί ὡς Ἑβραῖος διώχθηκε ἀπό τούς ναζί. Ἡ τραυματική του ἐμπειρία ἀπό τόν ἐθνικοσοσιαλισμό ἦταν τό ψυχολογικό ὑπόστρωμα καί τό ἀρχικό κίνητρο πού τόν ὤθησε νά ἀσχοληθεῖ σέ πολλές μελέτες του μέ τό ἐθνικιστικό φαινόμενο. Ὁ ἄλλος ἐκφραστής τῆς θεωρίας τῆς ἐθνογένεσης, ὁ **Ἔρικ Χομπσμπάουμ**, ἐπίσης Ἑβραῖος διωκόμενος ἀπό τούς ναζί, στρατευμένος κομμουνιστής, συνέβαλε καί αὐτός στήν ἀνάλυση τοῦ ἐθνικιστικοῦ φαινομένου. Οἱ δύο αὐτοί σπουδαῖοι ἱστορικοί ἀσχολήθηκαν μέ ἕνα πολύ συγκεκριμένο ἐρώτημα: πῶς ἡ ἀρχικά πολυδιασπασμένη, φεουδαλική Εὐρώπη, κατέληξε νά παραγάγει ἐθνικά κράτη καί ἐθνικιστικές ἀντιλήψεις πού ὁδήγησαν στόν ναζισμό.

Πράγματι, οἱ δύο αὐτοί ἱστορικοί ἔχουν δίκιο στά συμπεράσματά τους γιά τήν δημιουργία τῶν σύγχρονων ἐθνῶν στόν χῶρο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ὅταν διαλύθηκε τό Δυτικό Ρωμαϊκό Κράτος, τό 476 μ.Χ., μία πανσπερμία φυλῶν χωρίς παρελθόν καί χωρίς ἱστορική καί ἐθνική συνείδηση κατέκλυσε τόν χῶρο τῆς σημερινῆς Δυτικῆς καί Κεντρικῆς Εὐρώπης. Βαθμιαῖα, σχηματίσθηκε στά ἐρείπια τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους τό φεουδαλικό σύστημα, στά πλαίσια τοῦ ὁποίου τοπικοί φεουδάρχες κυβερνοῦσαν μικρά ἤ μεγάλα φέουδα, σέ καθεστώς πρωτόγονης ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί ἀνυπαρξίας ὀργανωμένων κρατικῶν δομῶν. Σταδιακά, κατά τήν Ἀναγέννηση, ἐμφανίσθηκαν οἱ πρῶτοι πυρῆνες κρατῶν, πού ἔπασχαν ὅμως ἀπό ἐθνολογική καί πολιτισμική ὁμοιογένεια. Ἡ Ἀναγέννηση, ὁ Διαφωτισμός, ἡ Βιομηχανική Ἐπανάσταση, ἡ ἰσχυροποίηση τῆς Ἀστικῆς Τάξης, ἡ δημιουργία ὀργανωμένων κρατικῶν μηχανισμῶν ὁδήγησαν τελικῶς στήν διαμόρφωση ἰσχυρῶν κρατῶν.

Οἱ Γκέλνερ-Χομπσμπάουμ ἔχουν δίκιο στό ἑξῆς: ὅσο πιό ἀνομοιογενές ἐθνοφυλετικά ἦταν ἕνα εὐρωπαϊκό κράτος, τόσο πιό ἰσχυρές ἦταν οἱ προσπάθειες ὁμογενοποίησής του. Τέτοιες προσπάθειες ἦταν δυνατόν νά ὁδηγήσουν –καί στήν περίπτωση τῆς Γερμανίας ὁδήγησαν– στήν ἐμφάνιση τοῦ παραληρηματικοῦ σωβινισμοῦ. Τοῦ ὁποίου κύρια θύματα ὑπῆρξαν ὡς ἀποδιοπομπαῖοι τράγοι οἱ Ἑβραῖοι, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀποτελοῦσαν «παραφωνία» στούς κόλπους ἑνός κράτους πού ἐπεδίωκε μέ μανία τήν πλήρη ὁμογενοποίησή του.

Τί σχέση ἔχουν ὅλα αὐτά μέ τήν ἑλληνική ἱστορία καί πραγματικότητα; Ἀπολύτως καμία. Ὅταν τό Δυτικό Ρωμαϊκό Κράτος διαλύθηκε τό 476, τό **Ἀνατολικό Ρωμαϊκό Κράτος** ὄχι μόνον ἐπεβίωσε μέ ἐπιτυχία, ἀλλά ἐξελίχθηκε σέ παγκόσμια ὑπερδύναμη τοῦ Μεσαίωνα. Ἐνῷ ἡ Δυτική Εὐρώπη βίωνε τό χιλιόχρονο δρᾶμα της, σέ κατάσταση τραγικῆς ὑπανάπτυξης καί πνευματικοῦ σκότους, τό Βυζάντιο (Ρωμανία γιά τούς συγχρόνους του) βίωνε μία ἐποχή ἀκμῆς, ἦταν ὀργανωμένο κράτος μέ δημόσια διοίκηση, ἐκπαιδευτικό σύστημα, κοινωνική πρόνοια, ἐξαγωγικό ἐμπόριο καί, κυρίως, παγκόσμια πολιτιστική ἀκτινοβολία. Ὅταν, ἀντιθέτως, ἡ Δύση εἰσῆλθε σέ ἐποχή σταδιακῆς ἀνάπτυξης, ὁ βυζαντινός κόσμος ὅδευε πρός τό τέλος του, κι ὅταν ἡ Δυτική Εὐρώπη συγκλονιζόταν ἀπό τήν Ἀναγέννηση, τόν Διαφωτισμό καί τήν Βιομηχανική Ἐπανάσταση, ὁ Ἑλληνισμός βίωνε τόν δικό του, τραγικό Μεσαίωνα τοῦ σκότους καί τῆς δουλείας.

Ἡ διαδικασία τῆς ἐθνογένεσης, λοιπόν, ὅπως τήν πε-

ριγράφουν οἱ Γκέλνερ καί Χομπσμπάουμ, ἀφορᾶ ἕναν κόσμο πού πέρασε ἀπό τίς φάσεις τοῦ φεουδαλικοῦ Μεσαίωνα, τῆς Ἀναγέννησης, τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπανάστασης, διαδικασίες πού ἀπουσιάζουν παντελῶς ἀπό τήν ἑλληνική Ἱστορία λόγῳ τῆς Τουρκοκρατίας. Πῶς, λοιπόν, ἐφαρμόζεται μέ τόση ἐπιπολαιότητα στήν ἑλληνική Ἱστορία;

Ὁ Ἑλληνισμός, μετά τήν ἀπορρόφηση τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου ἀπό τούς Ρωμαίους, συνέχισε νά κυριαρχεῖ πολιτιστικά στά πλαίσια τῆς Ρωμαϊκῆς Κοσμοκρατορίας (ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός τοῦ Εἰκοστοῦ Αἰῶνα, ὁ **Ἄρνολντ Τόινμπι** θεωρεῖ τήν Ρώμη μία ἁπλῆ παραλλαγή καί ἔκφανση τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου). Ὁ ἐκχριστιανισμός τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους δημιούργησε, μέσα ἀπό πολλές περιπέτειες, μία νέα πολιτιστική σύνθεση, τόν ἑλληνορθόδοξο βυζαντινό κόσμο. Ἡ συνείδηση τοῦ Ἕλληνα ὀρθόδοξου, ὑπηκόου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ὁδήγησε στήν ἔννοια τοῦ Ρωμηοῦ: εἶναι ἕνα νέο στάδιο τῆς ἑλληνικῆς ἰδιοπροσωπίας, πού ἀσφαλῶς ὑπέστη διαδοχικές μεταλλαγές καί πέρασε ἀπό πολλές φάσεις στίς χιλιετίες τῆς Ἱστορίας του. Οἱ ἐν συνεχείᾳ φυλετικές ἀναμείξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ (κυρίως μέ Σλαύους, Φράγκους καί Ἀλβανούς) κατά τόν Μεσαίωνα, ὄχι μόνον δέν διέσπασαν τήν ἑλληνική συνείδηση καί πολιτιστική ἔκφραση, ἀλλά τήν ἐνδυνάμωσαν μέ νέα δυναμική.

Οἱ μεταναστευτικές εἰσροές ὁδηγοῦσαν σέ ἀφομοίωση τῶν μεταναστῶν («τούς Σλαύους γραικώσας», γράφει γιά τόν πατέρα του Βασίλειο Α΄ ὁ Λέων ὁ Σοφός στά Βασιλικά του, ἐνῷ ὅλοι γνωρίζουμε τήν πρωτοποριακή δράση τῶν Ἀρβανιτῶν καί τῶν λατινογενῶν Βλάχων στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί σέ ὅλους τούς ἐθνικούς ἀγῶνες). Χρειάζεται ἰδιαίτερη ἐμμονή σέ μία βιολογική φυλετική ἀντίληψη τῆς Ἱστορίας, γιά νά μήν ἀντιλαμβάνεται κανείς τήν ἀφομοιωτική λειτουργία τῶν πολιτισμῶν. [ ]

Οἱ βαθύτερες ρίζες τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς ἐθνικῆς συνείδησης φθάνουν πίσω ὥς τήν ὁμηρική ἐποχή, καί διήνυσαν χιλιετίες πρίν φθάσουμε στήν Τουρκοκρατία καί στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση. Ὅποιος δέν ἔχει μελετήσει σέ βάθος τά ὁμηρικά ἔπη, τόν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους, τίς δημηγορίες τοῦ Ἰσοκράτους, ὅποιος δέν ἔχει διαβάσει προσεκτικά τήν Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί τῶν Διαδόχων τοῦ Gustav Droysen, ὅποιος δέν γνωρίζει τί γράφει ὁ Λέων ὁ Σοφός στά Βασιλικά του γιά τόν ἐξελληνισμό τῶν Σλαύων, κι ὅποιος δέν ἐμβάθυνε στοιχειωδῶς στήν ὑστεροβυζαντινή ποίηση ὅπως καί στό ἔργο τῆς Ἑλένης **Γλύκατζη-Ἀρβελέρ** γιά τήν Πολιτική Ἰδεολογία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἄν κάποιος δέν διάβασε μεταβυζαντινή λογοτεχνία, ἀκριτικά ἔπη καί κλέφτικα τραγούδια, ἀλλά καί Νεοελληνικό Διαφωτισμό, καί δέν μελέτησε ἐμβριθῶς τίς ἑλληνικές κοινότητες τῆς Τουρκοκρατίας, σίγουρα δέν μπορεῖ νά συλλάβει τήν πολυκύμαντη καί θυελλώδη διαδρομή τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς συνείδησης.

Ὁ σοφός Γκέλνερ τό ξέρει καλύτερα ἀπό τούς ἐν Ἑλλάδι ἀντιγραφεῖς του: «Ἡ πρώτη ἐθνικιστική ἐξέγερση ἔλαβε χώρα λίγα χρόνια μετά τό Συνέδριο τῆς Βιέννης καί ἦταν ἡ ἑλληνική», γράφει στό ἔργο του *Ἐθνικισμός: πολιτισμός, πίστη καί ἐξουσία* [σέ ἑλληνική μετάφραση ἀπό τίς ἐκδόσεις Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2002, σ. 69-70]. Καί συνεχίζει: «Θά ἦταν ἄσκοπο νά ἀρνηθοῦμε ὅτι ὁρισμένα γνωρίσματά της συνιστοῦν κάποιο πρόβλημα γιά τήν θεωρία μας, ἡ ὁποία συνδέει τόν ἐθνικισμό μέ τόν βιομηχανισμό. Τό Ναύπλιο (πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἀνεξάρτητης Ἑλλάδας) καί ἡ Ἀθήνα τοῦ πρώιμου 19ου αἰῶνα παρουσίαζαν ἐλάχιστη ὁμοιότητα μέ τό Μάντσεστερ τοῦ Ἔνγκελς, ἐνῷ ὁ Μοριᾶς δέν ἔμοιαζε μέ τά λαγκάδια τοῦ Λάνκασαϊαρ... εἶναι εὔλογη ἡ ὑποψία ὅτι ἀρχικά τό ἑλληνικό ἐθνικό κίνημα δέν ἀποσκοποῦσε σ᾽ ἕνα ὁμοιογενές νεωτερικό ἐθνικό κράτος, ἀλλά μᾶλλον... νά ἀντικαταστήσει τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία μ᾽ ἕνα νέο Βυζάντιο». Διαυγέστατη ἀνάλυση. Καί διαπιστώνει ὁ ἐπιστημονικά ἔντιμος Γκέλνερ: «Σέ γενικές γραμμές, ὄχι μόνο ὁ ἑλληνικός, ἀλλά ὅλοι οἱ βαλκανικοί ἐθνικισμοί φαίνεται νά συνιστοῦν μεῖζον πρόβλημα γι᾽ αὐτήν τήν θεωρία, ἄν λάβουμε ὑπ᾽ ὄψιν τήν καθυστέρηση τῶν Βαλκανίων σύμφωνα μέ τά κριτήρια τοῦ βιομηχανισμοῦ καί τῆς νεωτερικότητας».

Οἱ διάφοροι καθηγητές τῶν ἑλληνικῶν πανεπιστημίων, πού βιάστηκαν ἀπρόσεκτα νά ἐφαρμόσουν τήν θεωρία τῆς ἐθνογένεσης στήν ἑλληνική περίπτωση, ὑποβάλλοντάς μας τήν ἰδέα ὅτι τό ἑλληνικό ἔθνος εἶναι μία τεχνητή κατασκευή τῆς Νεωτερικότητας, ἀσφαλῶς δέν πρόσεξαν τί γράφει ὁ ἴδιος ὁ Γκέλνερ στήν σελίδα 144-45 τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου του (πού σύμφωνα μέ αὐτά πού ἔγραψε στόν πρόλογο ὁ γυιός –ἐπίσης καθηγητής– τοῦ συγγραφέα: «...εἶναι ἡ τελευταία του λέξη στό θέμα τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης τήν πιό ὥριμη ἀνάλυσή του...»). Γράφει λοιπόν στό τέλος τοῦ βιβλίου του ὁ Γκέλνερ: «Ἡ δική μου ἄποψη εἶναι ὅτι κάποια ἔθνη διαθέτουν αὐθεντικούς ἀρχαίους ὀμφαλούς, ἄλλα ἔχουν ὀμφαλούς πού ἐπινοήθηκαν γιά χάρη τους ἀπό τήν ἴδια τήν ἐθνικιστική τους προπαγάνδα καί ἄλλα δέν ἔχουν καθόλου ὀμφαλό. Πιστεύω ἀκόμη ὅτι ἡ μεσαία κατηγορία εἶναι μέχρι στιγμῆς ἡ μεγαλύτερη, ἀλλά εἶμαι ἀνοιχτός στίς διορθώσεις πού θά ὑποδείκνυε μία ἱστορική ἔρευνα. Σέ κάθε περίπτωση, νά πῶς πρέπει νά διατυπωθεῖ τό ὅλο ζήτημα».[ ]

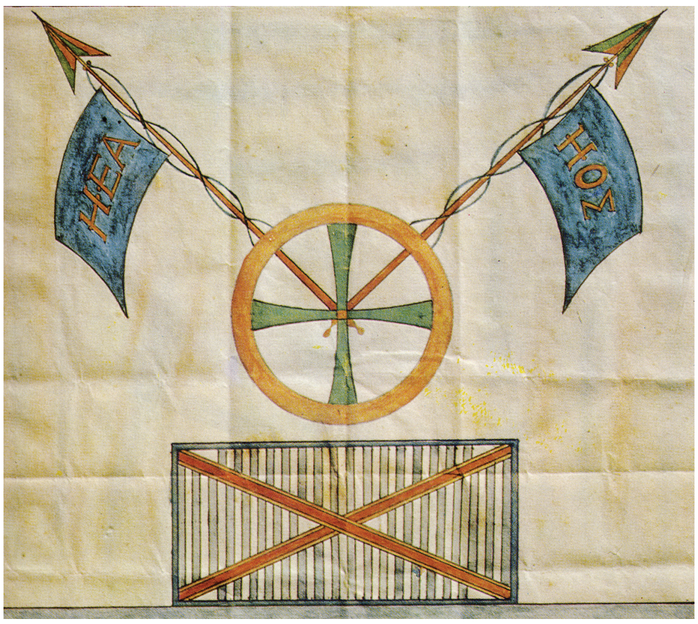
Νά πῶς λειτουργεῖ ἡ πανεπιστημιακή κοινότητα στήν Ἑλλάδα

Οἱ αὐτόκλητοι εἰσαγωγεῖς παρόμοιων ξένων θεωριῶν, προσαρμοσμένων καταλλήλως ὥστε νά ἐφαρμοσθοῦν στήν ἑλληνική Ἱστορία κατά τό δοκοῦν, προσπαθοῦν νά ἐμφανίσουν τήν ἄποψη ὅτι τό Ἑλληνικό Ἔθνος εἶναι ἕνα τεχνητό κατασκεύασμα ἐθνικιστῶν ἱστορικῶν καί ἀκροδεξιῶν προπαγανδιστῶν. Ὅτι στήν οὐσία οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς χώρας, μία πανσπερμία Ἀλβανῶν, Σλαύων, Βλάχων, Σαρακατσάνων καί ἄλλων ἀπροσδιορίστου προελεύσεως μετοίκων, ἀποφάσισαν μία ὡραία πρωία νά ἐπαναστατήσουν ἔτσι χωρίς λόγο, μᾶλλον λόγῳ ἀναρχικοῦ χαρακτῆρος, διάθεσης γιά πλιάτσικο καί ἐξ αἰτίας ἐθνικιστικῶν προκαταλήψεων ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἡ Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία ἦταν, φαίνεται, ἕνα πολυεθνικό πολυπολιτισμικό κράτος, ὅπου διαβιοῦσαν ἁρμονικά διάφορες ἐθνότητες χωρίς πολλά προβλήματα. Ἰδεολογικό ἐπίχρισμα σ᾽ αὐτήν τήν ἐκδήλωση ἀναρχίας ἔδωσε ὁ ἀπόηχος τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καί ἡ ἐπίδρασή της σέ κάποιους διανοουμένους, πού ἀποφάσισαν νά ἐπιβάλουν στανικά τήν δημιουργία ἐλεύθερου κράτους στούς εὐχαριστημένους ραγιάδες.

Μπορεῖ αὐτά νά ἠχοῦν εἰρωνικά, ἀλλά δέν εἶναι. Εἶναι ἁπλῶς αὐτά πού πολύ σοβαρά δημοσιεύουν οἱ «προοδευτικοί» μας διανοούμενοι στόν ἑλληνικό Τύπο καί σέ ἑλληνικά «ἐπιστημονικά» κείμενα. Ἄς δοῦμε μερικά παραδείγματα.

Κυριακή 24 Μαρτίου 2002
(Παραμονή τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς.)

Ὁ κ. **Πέτρος Πιζάνιας**, τακτικός καθηγητής τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας στό Ἰόνιο Πανεπιστήμιο, δημοσιεύει ἐκτενέστατο ἄρθρο στήν ἐφημερίδα *Καθημερινή*, μέ τίτλο, «Ἀπό τούς Γαζῆδες ὥς τήν ὀθωμανική ὁλοκλήρωση» (σ. 5). Ἀφοῦ χαρακτηρίζει «ἀτελέστατη κοσμοκρατορία» (!) τόν ἑλληνιστικό κόσμο πού δημιούργησε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἔρχεται στόν 13ο αἰῶνα, ὅταν ἐμφανίσθηκαν οἱ «Γαζῆδες ἱππότες τῆς ἡμισελήνου», ὅπως ἐπί λέξει ἀποκαλεῖ τούς πρώτους Τούρκους ἐπιδρομεῖς. Προφανῶς ὁ κ. Πιζάνιας χρησιμοποιεῖ τόν ὅρο «ἱππότες» γιά νά ἀποδώσει ἱπποτικά χαρακτηριστικά στούς μογγολικῆς προελεύσεως Τουρκομάνους ἐπιδρομεῖς. Πρέπει ἐδῶ νά ὑπενθυμίσουμε στόν κ. Πιζάνια ὅτι ὁ ὅρος «ἱππότης» ἔχει συγκεκριμένα κοινωνιολογικά καί ἱστορικά χαρακτηριστικά: ἱππότης (ἄς διαβάσει τό κλασσικό ἔργο τοῦ Μ. Μπλοχ *Ἡ Φεουδαλική Κοινωνία*, ἔχει μεταφραστεῖ καί στά ἑλληνικά) εἶναι ὁ ἀνήκων στήν κληρονομική φεουδαλική ἀριστοκρατία τῶν Εὐρωπαίων γαιοκτημόνων τοῦ Μεσαίωνα, συνδέεται μέ τήν μακραίωνη κατοχή γαιῶν καί τήν κυριαρχία ἐπί τῶν αὐτοχθόνων πληθυσμῶν καί εἶναι μία κοινωνική κατηγορία ἰδιότυπη, πού ἀναπτύχθηκε ἀποκλειστικά ἐπί δυτικοευρωπαϊκοῦ ἐδάφους τούς Μέσους Αἰῶνες. Ἀναλογίες, ἀλλά ὄχι ταύτιση, ὑπάρχει μέ τούς Ἰάπωνες Σαμουράι, ἐπίσης γαιοκτήμονες μέ αὐτονομία ἔναντι τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Τί σχέση ἔχουν ὅλ᾽ αὐτά μέ τούς νομάδες ἐκτροφεῖς ἀλόγων καί αἰγοπροβάτων, κοιμώμενους σέ σκηνές καί τρώγοντες ἀποξηραμένο κρέας καμήλας περιφερόμενους Τουρκομάνους τοῦ 13ου αἰῶνα;

Ἀλλά ὑπάρχει καί συνέχεια: Οἱ ἐπιδρομές τῶν Γαζήδων, γράφει ὁ κ. Πιζάνιας, «δέν διέφεραν ὡς πρός τήν πρακτική καί τό κίνητρο πού χαρακτήριζαν τίς ἐπιδρομές τῶν Βυζαντινῶν καί τῶν Δυτικῶν» (sic).

Ἐδῶ ἐξομοιώνεται ἕνα ἰσχυρό, οἰκονομικά ἀνεπτυγμένο καί πολιτικά ὀργανωμένο κράτος, μέ παγκόσμια πολιτιστική ἀκτινοβολία, ὅπως τό Βυζάντιο, μέ περιπλανώμενα βαρβαρικά φῦλα πού λήστευαν τόν πλοῦτο του. Ἀλλά ὁ κ. Πιζάνιας ἔχει ἄλλη ἄποψη γιά τό Βυζάντιο. Ἀναφέρει λίγο πάρα κάτω «τό γνωστό ἀπό τούς πρώτους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου πρότυπο τῆς κλειστῆς οἰκονομίας καί κοινωνίας, καί τῆς ἀπόλυτης θεοκρατικῆς ἐξουσίας». Ὅσο γιά τήν «κλειστή οἰκονομία» τοῦ Βυζαντίου, παραπέμπουμε τόν κ. Πιζάνια στήν κλασσική *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας* τοῦ μαρξιστῆ Ρώσσου ἱστορικοῦ **Μ. Β. Λεβτσένκο** [*Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας*, ἐκδόσεις Ἀναγνωστίδη, σ. 30-31 καί ἀλλοῦ], ὅπου ἀναφέρεται στήν ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καί στήν κατάκτηση νέων ἀγορῶν, καθώς καί στίς τεράστιες ἐξαγωγές βυζαντινῶν προϊόντων σ᾽ ὅλον τόν κόσμο. Τά ἴδια γράφουν καί ὅλες οἱ κλασσικές βυζαντινές ἱστορίες, ἡ δέ ἀείμνηστη **Ἀγγελική Λαΐου**, καθηγήτρια τοῦ Χάρβαρντ, ἀκαδημαϊκός καί πρώην ὑπουργός τῆς κυβερνήσεως Σημίτη, παρουσιάζει, στά κλασσικά ἔργα της γιά τήν βυζαντινή οἰκονομία, πού ἀσφαλῶς ἔχει ὑπ᾽ ὄψιν του ὁ κ. Πιζάνιας, τήν βυζαντινή οἰκονομία καθόλου «κλειστή», ἀλλά ἐξωστρεφῆ καί ἀνοιχτή. Ὅσο γιά τήν «κλειστή» βυζαντινή κοινωνία, κλειστή εἶναι μία κοινωνία χωρίς κοινωνική κινητικότητα, π.χ. ἡ ἰνδική μέ τίς κάστες της. Ἀπεναντίας στό Βυζάντιο ὑπῆρχε πλήρης κινητικότητα, χωρικοί ὅπως ὁ Ἰουστῖνος ἤ ὁ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών ἔγιναν αὐτοκράτορες, ἀλλά καί οὔτε ἡ φυλετική καταγωγή ἔπαιζε ρόλο, διότι αὐτοκράτορες ἔγιναν Ἀρμένιοι, Γεωργιανοί, Σλαῦοι κ.λπ.

Ὁ κ. Πιζάνιας ἐπανῆλθε δριμύτερος τήν Κυριακή 4 Ἀπριλίου 2004 καί πάλι στήν φιλόξενη ***Καθημερινή*** (σ. 5), μέ νέο ἄρθρο, ὑπό τόν τίτλο «Καταγωγικοί μῦθοι καί πολιτικό σχέδιο τοῦ ᾽21» καί τόν ἐκπληκτικό ὑπότιτλο ἐπί λέξει: «Ἡ Ἐπανάσταση δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγανάκτησης τοῦ λαοῦ, ἀλλά ἡ ἐφαρμογή τῆς ἀπόφασης τῶν διανοούμενων διαφωτιστῶν», ὅπου γράφει τά ἑξῆς: «Τό προεπαναστατικό ἔργο τῶν Ἑλλήνων διαφωτιστῶν διανοούμενων εἶναι ἡ ἐπινόηση τῆς ἱστορικῆς ταυτότητας τῶν Ἑλλήνων, ἡ διάδοσή της μέσῳ περιοδικῶν, φυλλαδίων καί βιβλίων (ἐρώτηση δική μου: πῶς σ᾽ ἕναν λαό ἀναλφάβητο, ποιμένων καί χωρικῶν, διαδόθηκε ἡ «ἐπινοημένη ἐθνική ταυτότητα» μέσῳ βιβλίων; Οἱ κλέφτες, οἱ ἁρματολοί καί οἱ ἀγωνιστές ἤξεραν νά διαβάζουν;) καί τέλος ἡ ἀνύψωσή της σέ πολιτική ἰδεολογία». Ἀλλά ἀκοῦστε καί τήν συνέχεια: «Στά σχολικά ἐγχειρίδια, στίς ἐπετείους ὅπως ἡ σημερινή, μᾶς διδάσκουν ὅτι ὁ λαός δέν ἄντεχε πλέον τή σκλαβιά καί ἐξεγέρθηκε. Ὁ λαϊκισμός, διάχυτος στήν κοινωνία μας ἐπί δεκαετίες, δέν ἀφήνει ἥσυχη οὔτε τήν ἱστορία οὔτε πολύ περισσότερο τόν λαό. Στήν πραγματικότητα καμμία ἀξιοσημείωτη λαϊκή ἐξέγερση δέν ἔγινε στήν ἀρχή τῆς Ἐπανάστασης μέ ἐξαίρεση αὐτήν τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου στήν Ὕδρα καί ἴσως στή Σάμο. Ἡ ἀπουσία σημαντικῶν ἐξεγέρσεων ὀφείλεται ἐν πολλοῖς στό γεγονός ὅτι τό ὀθωμανικό αὐτοκρατορικό σύστημα εἶχε ἐμπεδώσει μηχανισμούς συναίνεσης μέ τίς τοπικές ἀγροτικές κοινωνίες. Καί ἡ συναίνεση αὐτή ἦταν ἀρκετά λειτουργική ἀκόμη καί τίς παραμονές τοῦ ᾽21. Στίς λίγες περιπτώσεις πού ἡ συναίνεση δέν λειτουργοῦσε, ὅπως στήν περίπτωση τῶν Σουλιωτῶν, τότε

καί μόνο τό αὐτοκρατορικό κράτος χρησιμοποιοῦσε τή βία. Τό ᾿21 δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγανάκτησης τοῦ λαοῦ, ἀλλά ἡ ἐφαρμογή ἑνός προαποφασισμένου σχεδίου [ ] Προαποφασισμένου ἐν πολλοῖς ἀπό τούς διανοούμενους διαφωτιστές πού συγκρότησαν καί ἀνέπτυξαν τήν κατ᾽ ἐξοχήν ἐπαναστατική ὀργάνωση τῶν Ἑλλήνων, τή Φιλική Ἑταιρεία, ὑπό τήν ἐπιρροή τοῦ γαλλικοῦ ἰακωβινισμοῦ» (sic!).

Ὁ κ. Πιζάνιας, ὅπως φαίνεται, εἶναι φανατικός ὀπαδός τῆς ἱστορικῆς θεωρίας τῆς συνωμοσίας. Ὁλόκληρη Ἐπανάσταση, πού ξεσήκωσε ἕναν ὁλόκληρο λαό καί μάλιστα σέ ὁλόκληρη τήν Βαλκανική, μία Ἐπανάσταση πού εἶχε θύματα Πατριάρχες, προεστούς, καπεταναίους, κλέφτες καί ἁρματολούς καί ἁπλούς ἀγρότες, δέν ἔγινε μέ τήν πρόθυμη καί ἀδιάλλακτη βούληση τῶν ραγιάδων νά ζήσουν ἐλεύθεροι ἤ νά πεθάνουν, ἀλλά ἦταν προαποφασισμένο προϊόν μυστικῆς συνωμοσίας. Ἐκπληκτικό!

Ἐξ ἄλλου ὁ κ. Πιζάνιας, ἄν καί τακτικός καθηγητής τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, δέν ἔχει φαίνεται διαβάσει καλά τό κλασσικό ἔργο τοῦ **Σάθα** *Ἡ Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς*, ἀλλά οὔτε τούς *Περιηγητές* τοῦ Κυριάκου Σιμόπουλου. Ἐκεῖ θά μάθαινε ὅτι περίπου κάθε τριάντα χρόνια (δηλαδή ἀνά μία γενιά) ξεσποῦσαν ἐπαναστάσεις, σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπό τήν πρώτη Ἐπανάσταση τοῦ Κροκόδειλου Κλαδᾶ, ἀμέσως μετά τήν Ἅλωση, μέχρι τά Ὀρλωφικά τό 1770 καί τήν ἐπανάσταση τοῦ Βλαχάβα στόν Ὄλυμπο τό 1806. Καί, τέλος πάντων, ἄν θεωρεῖ τόν Σάθα καί τόν Σιμόπουλο ἐθνικιστές ἱστορικούς, ἄς διαβάσει καί τόν καθόλου – μά καθόλου– φιλέλληνα **Φίνλεϊ**, πού λέει ἀκριβῶς τά ἴδια. Ἀλλά τό κείμενο τοῦ κ. Πιζάνια στήν *Καθημερινή* δέν ἔχει οὔτε μία –οὔτε μία!– βιβλιογραφική παραπομπή. Οἱ «μηχανισμοί συναίνεσης», ἐξ ἄλλου, πού εἶχε διαμορφώσει τό ὀθωμανικό κράτος σύμφωνα μέ τόν κ. Πιζάνια, ἦταν οἱ ἀποκεφαλισμοί, τό παιδομάζωμα, ἡ ἄγρια φορολογία, οἱ γενικευμένες σφαγές καί ἄλλες δημοκρατικές καί φιλειρηνικές διαδικασίες. Γιατί δέν ἀναφέρει ὁ κ. Πιζάνιας τήν κάθοδο, στά 1715, στόν Μοριᾶ καί στήν Ρούμελη, τοῦ μεγάλου βεζύρη Ἀλῆ-Κιουμουρτζῆ, ἐπικεφαλῆς τεραστίου στρατεύματος, πού ἰσοπέδωσε τήν νότια Ἑλλάδα; Γιατί δέν ἀναφέρει τήν καταστροφή τοῦ Μοριᾶ τό 1770 ἀπό τόν Καρά-Μουσταφᾶ καί τούς 100.000 Τουρκαλβανούς του; Γιά ποιά «συναίνεση» μιλᾶ ὁ κ. Πιζάνιας;

Καί γιά ποιά «ἀπουσία σημαντικῶν ἐξεγέρσεων» στήν ἀρχή τῆς Ἐπανάστασης γράφει ὁ κ. Πιζάνιας; Τί ἦταν τότε τό Βαλτέτσι, τό Λάλα, ἡ Καλαμάτα κ.λπ.;

Κι ὅσο γιά τήν «ἐπιρροή τοῦ γαλλικοῦ ἰακωβινισμοῦ», ὁ κ. Πιζάνιας λίγο μᾶς τά μπερδεύει: ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση ἔγινε τό 1789. Τότε ἐπιρροή τίνος πράγματος ἦταν ἡ γενικευμένη ἐξέγερση τοῦ 1770 ἤ οἱ προηγούμενες ἐπαναστάσεις (σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας γίνονταν, ὅπως εἴπαμε, ἐπαναστατικά κινήματα κατά μέσον ὅρο κάθε τριάντα χρόνια); Ἤ ἦταν «ἐπιρροή τοῦ γαλλικοῦ ἰακωβινισμοῦ» τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ **Κροκόδειλου Κλαδᾶ** στήν Πελοπόννησο τοῦ 1460, τρεῖς αἰῶνες πρίν τόν ἰακωβινισμό;

Ἀλλά τήν βαθύτερη φιλοσοφία τοῦ κ. Πιζάνια διακρίνει κανείς καλύτερα ὅταν, παρά κάτω, ἀποκαλεῖ τό σύνθημα «φωτιά καί τσεκούρι στούς προσκυνημένους»

(πού ἐξαπέλυσε ὁ Κολοκοτρώνης τό 1825-6 ἐναντίον ὅσων δήλωναν ὑποταγή στόν Ἰμπραήμ πού κατέκαιε τήν Πελοπόννησο) ὡς «κινήσεις, πού θυμίζουν περίοδο ἐπαναστατικοῦ τρόμου». Εἶναι ἐπίσης ἀπολύτως χαρακτηριστικό ὅτι ὁ κ. Πιζάνιας γράφει «ἐνάντια στούς “προσκυνημένους” Ἕλληνες στόν Ἰμπραήμ», δηλαδή θέτει τήν λέξη προσκυνημένους σέ εἰσαγωγικά. Καταλάβαμε, κ. Πιζάνια...

Καί νά σκεφθεῖ κανείς ὅτι τό κείμενό του ἐκφωνήθηκε ὡς πανηγυρικός τῆς 25ης Μαρτίου στό Γεωπονικό Πανεπιστήμιο...

Δέν τελειώσαμε μέ τόν κ. Πιζάνια. Ἐπανῆλθε μέ συνέντευξή του στήν ἄπειρα φιλόξενη *Καθημερινή* στίς 29 Ἀπριλίου 2007 (σ. 7), ὅπου διατυπώνει τήν ἄποψη ὅτι ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση δέν εἶναι, ὅπως ξέραμε μέχρι σήμερα, κι ὅπως οἱ ἴδιοι οἱ πρωταγωνιστές της τήν συνέλαβαν, ἀπελευθερωτικός πόλεμος ἤ ἀγώνας τῆς ἀνεξαρτησίας (προφανῶς οὔτε νά ἀπελευθερωθοῦμε θέλαμε οὔτε τήν ἀνεξαρτησία μας ἐπιδιώκαμε), «καί ἀκόμη χειρότερα δέν εἶναι “Παλιγγενεσία” ἑνός δῆθεν προϋπάρχοντος ἔθνους, ὅπως ὑποστηρίζει ἡ ἐθνοκεντρική δοξασία».[ ]

Ἐγώ, ὅμως, μέ αὐστηρά ἐπιστημονικά κριτήρια, θά χαρακτηρίσω «δοξασία» τίς ἀπόψεις τοῦ κ. Πιζάνια. Διότι σ᾽ ὅλ᾽ αὐτά δέν εἶδα οὔτε μία συγκεκριμένη παραπομπή σέ πηγές τῆς ἐποχῆς, οὔτε ἕνα πραγματολογικό ἐπιχείρημα. Ἐπιστήμη ὅμως εἶναι ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων μέ βάση ὑπαρκτά στοιχεῖα (ἄς διαβάσει ὁ κ. Πιζάνιας τόν κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Σπάρτης (πού ἀνακάλυψε ὁ διακεκριμένος βυζαντινολόγος Νικόλαος Βέης), πού ἀνήκει στόν 17ο αἰῶνα καί δείχνει τήν γλαφυρή, ὡραιότατη ἑλληνική γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, πού κανένας Κοραῆς δέν κατασκεύασε καί πού μοιάζει τόσο πολύ μέ τήν σημερινή δική μας!) καί ὄχι χαρακτηρισμοί, κρίσεις, θεωρίες καί ἄφθονη φλυαρία.

Ὁ δημοσιογράφος κ. **Πάσχος Μανδραβέλης**, στίς 21 Φεβρουαρίου 2007, δημοσιεύει στήν *Καθημερινή* ἄρθρο μέ τίτλο «Τό δίκιο τοῦ ἀρχιεπισκόπου», ὅπου συμπεριελάμβανε τήν φράση «τά ψεύτικα λάβαρα τῆς Ἁγίας Λαύρας». Ἀνέτρεξα λοιπόν στήν σχετική βιβλιογραφία, γιά νά διαπιστώσω τήν ἱστορική ἀλήθεια, καί ἀνακάλυψα ὅτι τό περιστατικό τῆς Ἁγίας Λαύρας ἐπιβεβαιώνουν πλήρως καί ἀναλυτικά: α) ὁ ἔγκυρος

ἱστορικός Οὐίλλιαμ Μύλλερ, στό κλασσικό ἔργο του *Ἡ Τουρκία καταρρέουσα*, Ἀθήνα, ἔκδοση τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς Ἑστίας, 1914, σελ. 93, β) ὁ Σάμουελ Γκρίντλεϋ Χάου, στήν *Ἱστορική σκιαγραφία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης*, Νέα Ὑόρκη, 1928, ἀνατύπωση ἑλλ. μετάφρ. 1997, σελ. 66. Σημειωτέον ὅτι ὁ Χάου ἔζησε στήν Ἑλλάδα κατά τήν ἐπαναστατική περίοδο ἐπί πέντε ἔτη καί προσέφερε ὑπηρεσίες ὡς ἰατρός, γ) ὁ ἐγκυρώτερος ἱστορικός καί σύγχρονος τῆς Ἐπανάστασης Σπυρίδων Τρικούπης, στήν κλασσική *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, ἀνατύπωση ἀπό τήν Νέα Ἑλληνική Βιβλιοθήκη, σ. 62. Τά παραπάνω ἐνδεικτικά, διότι σχεδόν ὅλες οἱ πηγές ἀναφέρουν τήν Ἁγία Λαύρα.

Ἔστειλα ἐπιστολή στήν *Καθημερινή* μέ τά προαναφερθέντα, ὅπου ἐπεσήμαινα ἐν κατακλεῖδι ὅτι ἀπόψεις καί κρίσεις πού ἀφοροῦν τόσο σοβαρά ζητήματα πρέπει νά εἶναι ἐπαρκῶς τεκμηριωμένες καί ὄχι προϊόντα ἰδεολογικῶν ἐπιρροῶν. Ἡ *Καθημερινή* δημοσίευσε τήν ἐπιστολή μου, ἀλλά φαίνεται ὅτι ὁ κ. Μανδραβέλλης γνωρίζει καλύτερα ἀπό τόν Σπυρίδωνα Τρικούπη τά γεγονότα καί μᾶλλον θεωρεῖ τόν Μύλλερ καί τόν Χάου ἐκπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικισμοῦ. Γι᾽ αὐτό καί στίς 28 Μαρτίου, ἕναν περίπου μῆνα μετά, ἐπανῆλθε ἀπτόητος ἀπό ἐπιστημονικά ἐπιχειρήματα καί πηγές σέ νέο του ἄρθρο, μέ τόν τίτλο «Οἱ "ἀγαθοί" μας μῦθοι» (τό ἀγαθοί σέ εἰσαγωγικά τοῦ ἰδίου), ξεκινώντας μέ τήν πρόταση: Ἡ κατάρρευση τῶν μύθων γιά τό «κρυφό σχολειό» καί τήν «εὐλογία τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ στήν Ἁγία Λαύρα» κ.λπ. κ.λπ.

Περίμενα ἀπό τόν κ. Μανδραβέλη ἤ νά ἀναθεωρήσει ὅσα εἶχε προηγουμένως ὑποστηρίξει, ὑπό τό βάρος τῶν παραπομπῶν καί τῆς βιβλιογραφίας πού τοῦ ἔστειλα, ἤ νά ὑποστηρίξει μέ ἄλλες, ἀντίθετες παραπομπές καί ἄλλη βιβλιογραφία, τήν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών του. Ἀλλά δέν ἔπραξε οὔτε τό ἕνα οὔτε τό ἄλλο. Αὐτό λοιπόν ἀποδεικνύει σαφέστατα ὅτι οἱ ἀπόψεις τοῦ κ. Μανδραβέλη δέν προκύπτουν ἀπό μελέτη τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν, ἀλλά ἀποτελοῦν προϊόν ἰδεολογικῆς ἐμμονῆς καί ὡς γνωστόν οἱ ἰδεολογικές ἐμμονές δέν κάμπτονται οὔτε καί ἀπό τήν πιό ἐμπεριστατωμένη ἐπιχειρηματολογία καί ἀποδείξεις, διότι σχετίζονται περισσότερο μέ τόν ψυχικό καί λιγώτερο μέ τόν πνευματικό μας κόσμο.

Γιά τό ζήτημα τοῦ κρυφοῦ σχολειοῦ, πού ἐπίσης ὁ κ. Μανδραβέλης καταγγέλλει ὡς μῦθο, τήν ἀπάντηση ἔχει δώσει ὁ Φ.Ι. Κακριδῆς (ἐκτός ἄν ὁ κ. Μανδραβέλης ἀμφισβητεῖ καί τό ἐπιστημονικό κῦρος τοῦ κ. Κακριδῆ ἤ ἄν τόν θεωρεῖ κι αὐτόν ἀκραῖο ἐθνικιστή). Σέ ἄρθρο του στό *Βῆμα* [22 Φεβρουαρίου 1998, Νέες Ἐποχές, σ. 11], ὁ Κακριδῆς σημειώνει ὅτι, ναί μέν ὑπῆρχαν σχολές ἐπί Τουρκοκρατίας, ἀλλά ἡ λειτουργία τους ἐλεγχόταν αὐστηρά ἀπό τήν τουρκική ἐξουσία, ὥστε νά ἀποκλείεται ἡ πατριωτική ὀρθόδοξη διδασκαλία καί ἡ μαχόμενη Ὀρθοδοξία, γι᾽ αὐτό καί ὑπῆρχαν παράλληλοι, ἄτυποι καί διαφεύγοντες τοῦ τουρκικοῦ ἐλέγχου μηχανισμοί διδασκαλίας, πού στήν λαϊκή συνείδηση καταγράφηκαν ὡς «κρυφό σχολειό». Ἀλλά ἡ ἀναδρομή στό παρελθόν ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τό παρόν: στήν κατεχόμενη Κύπρο, τίς διώξεις πού ὑπέστη καί ὑφίσταται ἡ δασκάλα Ἐλένη Φωκά τίς ἔχετε ἀκούσει, φίλτατε κ. Μανδραβέλη μου;

[ ] 2 Σεπτεμβρίου 2007: ὁ κ. **Δημήτρης Σωτηρόπουλος**, διδάσκων Ἱστορία στό Ἰόνιο Πανεπιστήμιο, παρουσιάζει τό ἔργο τοῦ (ἄγνωστου σέ μένα) κ. **Νίκου Ροτζώκου**, μέ τίτλο *Ἐθναφύπνιση καί Ἐθνογένεση* (σ.τ.σ.: νά ᾽την πάλι ἡ Ἐθνογένεση), Ὀρλωφικά καί ἑλληνική ἱστοριογραφία. Ὁ ἀπίστευτος τίτλος τῆς βιβλιοπαρουσίασης (πού καταλαμβάνει τό ἥμισυ τῆς σελίδας 6 τῆς *Καθημερινῆς*, εἶναι «Τά Ὀρλωφικά δέν ἦταν ἐθνική ἐπανάσταση». Χωρίς κἄν ἕνα ἐρωτηματικό στό τέλος. Δηλαδή, κατόπιν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Ροτζώκου καί τῆς βιβλιοπαρουσιάσεώς του ἀπό τόν κ. Σωτηρόπουλο, τό θέμα ξεκαθάρισε καί θεωρεῖται λῆξαν! Τά Ὀρλωφικά, πού ἐπί αἰῶνες οἱ πηγές ἀναφέρουν ὡς τήν τελευταία μεγάλη Ἐπανάσταση τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων πρίν τό ᾽21, κατατάσσεται πλέον ὁριστικά στίς... μή ἐθνικές ἐπαναστάσεις! (Ἄραγε τί ἐπανάσταση ἦταν; Ταξική; Ἤ μήπως δέν ἦταν ἐπανάσταση;) Σύμφωνα μέ τόν κ. Σωτηρόπουλο, «ἡ γραφίδα τοῦ ἱστορικοῦ Νίκου Ροτζώκου ἔρχεται νά σκίσει σάν γιαταγάνι τίς βεβαιότητές μας σέ σχέση μέ τίς ἐπαναστατικές κινητοποιήσεις τῶν ὁμοδόξων τοῦ ὕστερου 18ου αἰῶνα στά νότια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας».

[ ] Μία δημοφιλής σ᾽ αὐτούς τούς κύκλους ἀναφορά εἶναι ἡ καταγγελία τῆς «ἐθνοκάθαρσης» τῶν Τούρκων τῆς Τρίπολης ἀπό τούς Ἕλληνες κατά τήν Ἀπελευθέρωσή της τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1821. «Ὅταν οἱ Ἕλληνες μπῆκαν στήν Τρίπολη, δέν ἔμεινε λιθάρι ὄρθιο», ἐπισημαίνει ὀρθά ὁ κύριος Θάνος Βερέμης, καθηγητής Ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, σέ συνέντευξή του στόν *Τύπο τῆς Κυριακῆς* (1-4-2007). Ὄχι μόνον δέν θά διαψεύσω, ἀλλά θά τεκμηριώσω καί θά ἐπιβεβαιώσω τό γεγονός: «Τό ἄλογό μου», γράφει ὁ νικητής τῶν Τούρκων καί ἀπελευθερωτής τῆς Ἑλλάδος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, «ἀπό τά τείχη ἕως τά σαράγια δέν ἐπάτησε γῆ» [*Κολοκοτρώνη Ἀπομνημονεύματα*, ἐκδ. Δρακοπούλου, σελ. 93]. 32.000 Τοῦρκοι ἐσφάγησαν ἀπό τούς Ἕλληνες, συνεχίζει ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ὁ ὁποῖος ἔβαλε «Τελάλη, νά παύσῃ ὁ σφαγμός». Καί συνεχίζει: «Ὅταν ἐμβῆκα εἰς τήν Τριπολιτσά, μοῦ ἔδειξαν τόν πλάτανο εἰς τό παζάρι ὁπού ἐκρέμαγαν τούς Ἕλληνες. Ἀναστέναξα καί εἶπα: "Ἄϊντε, πόσοι ἀπό τό σόγι μου καί ἀπό τό ἔθνος μου ἐκρεμάσθησαν ἐκεῖ", καί διέταξα καί τόν ἔκοψαν. Ἐπαρηγορήθηκα καί διά τόν σκοτωμό τῶν Τούρκων».

Ὄχι, κύριοι ὄψιμοι «ἀνθρωπιστές», οἱ σημερινοί ἐλεύθεροι Ἕλληνες δέν αἰσθανόμαστε ἐνοχές γιά τήν «ἀνθρωπιστική καταστροφή» τῆς Τρίπολης, τόν ματοβαμμένο Σεπτέμβρη τοῦ 1821. Δεδομένου ὅτι δέν ὑφίστατο τότε –ὅπως καί δέν ὑφίσταται οὔτε σήμερα– διεθνής ὀργανισμός πού νά χαρίζει τήν ἐλευθερία στούς ὑπόδουλους λαούς, κατόπιν γραπτῆς αἰτήσεως μετά χαρτοσήμου. Οὔτε οἱ Τοῦρκοι θά ἔφευγαν μόνοι τους ἀπό τήν Ἑλλάδα κατόπιν διαπραγματεύσεων. Οἱ πρόγονοί μας, βεβαίως, τό γνώριζαν αὐτό πολύ καλά, γι᾽ αὐτό καί τό κεντρικό σύνθημα στήν Ἐπανάσταση ἦταν «Ἐλευθερία ἤ Θάνατος».